

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE
2019

COLINDUL, ECOU AL VESTII CELEI BUNE
DE CE S-A PRĂBUȘIT COMUNISMUL

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE
2019

COLINDUL, ECOU AL VESTII CELEI BUNE
DE CE S-A PRĂBUȘIT COMUNISMUL

SUMAR

decembrie

2019

4 Măria Sa cozonacul
AL. O. TEODOREANU

SCULAȚI,
SCULAȚI,
BOIERI MARI!

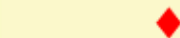
5 Colindul
lumii vestește
V. CÂNDEA

8 Covrigi, mere
și nuci poleite
Crăciunul copiilor
de altădată
N. ROMAN

11 A fost odată
ca niciodată: masca
G. ROȘU

14 Aur, milostenie
și castane glazurate,
la Versailles
T. STĂNESCU-
STANCIU

19 Marile speranțe
Primul Parlament
al României Mari
la lucru
I. SCURTU

23 Craii
de Curtea-Veche...
deconspirați
M. CAZACU

EVENIMENT

29 Vârsta
întrebărilor,
acum un secol
Expoziție de fotografii
cu copii
A.-S. IONESCU

EXCLUSIVITATE

33 De ce
s-a prăbușit
comunismul
D. CHIROT

30 DE ANI DUPĂ

36 Comunismul
pe masa de disecție
A. POP

41 Măine
va fi istorie
Cum s-a schimbat lumea
în care trăim
ȘT. CIOCHINARU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

45 Șah
cu Evgheni Primakov
I. TALPEȘ

magazin istoric

Anul LII – serie nouă – nr. 12 (633)

decembrie 2019

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Unul dintre momentele cântate în colinde este cel al celor trei magi de la Răsărit, Melchior, Baltazar și Gaspar, care au călătorit călăuziți de o stea până la locul unde se născuse Hristos pentru a-i aduce aur, smirnă și tămâie. Momentul a fost reprezentat în numeroase creații artistice, între care și această pictură pe lemn semnată de olandezul Jan Gossaert (cunoscut și ca Jan Mabuse; 1478 – 1532), păstrată azi la National Gallery din Londra

2 Istoria Greciei antice nu este doar istoria unei civilizații a cărei filosofie stă la baza culturii europene de astăzi, ci și cea a unor numeroase războaie purtate între cetățile grecești sau de acestea cu invadatori. O dovedește și acest kylix (piesă ceramică din care se bea vin), decorat cu o scenă de luptă între un hoplit grec și un războinic persan, din secolul al V-lea î.H.

3 Corelate cu miturile, cu protecția divină, măștile au însoțit creația umană încă din Paleolitic. O probează și cea din imagine, din lut, datând din perioada 450 – 750 și reprezentându-l pe Xitoc, veche zeitate a focului la azteci; a fost descoperită la 50 km nord-est de Ciudad de Mexico, în localitatea Teotihuacan, oraș sfânt al aztecilor, deopotrivă centru cultural, economic și militar al imperiului

4 Benvenuto Cellini, despre care unele surse spun că ar fi fost cel care l-a doborât cu o lovitură de archibuz pe ducele Carol al III-lea de Bourbon în timpul asedierii Romei, a fost unul dintre măestrii artei renascentiste italiene. Această solniță, reprezentând Pământul și Marea, realizată pentru regele Francisc I al Franței, este singura sculptură din metal prețios păstrată care i se poate atribui cu certitudine artistului italian

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,

academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),

academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

COZONACII

AL. O. TEODOREANU

Astăzi se mai fac doar prin cofetării. Căpitala s-a modernizat. Locuitorii viețuiesc în cutii simetrice suprapuse, câte opt și câte nouă una peste alta și câte douăzeci și mai bine giur-pregiur. Ca să ajungă la cutiile de sus, ei se închid într-un dulap care huie și umblă singur. Se pogoară și se suie ca o găleată de fântână fermecată. Cozonacii s-au foarte speriat și toți au fugit. Care-ncotro nimerea. Și, iaca, nu-s! [...]

Adevărații cozonaci, ca-n vremile de restriște când poporul nostru se retrăgea în munți, cu domn și cu boieri și chiar cu frații Buzești, din fața cumplitelor urgii turcești, au plecat în bejenie, căutând adăpost prin chiliile mănăstirești și prin târgurile moldave și basarabene.

Nu ți-ar sta cozonacul în garsonieră sau la „Athenée Palace“ Doamne ferește! Lui îi trebuie casă cum se cuvine, cu ziduri și sobe acătării, cu ogradă mare și grajduri, și acareturi, și grădină cu copaci și scrânciob, și cu fete rumene cu șorț și boneta albă, să-l poarte-n brațe [...]

Când e petrecerea în toi, cozonacul cel bătrân stă printre ceilalți ca un stareț și ca un voievod. El știe multe și-și aduce aminte bine de măriasa, de boieri bărboși cu ciubuc și giubea și de domnițe plâpânde ca florile. Și măriasa îl pune la loc de cinste, tot în mijlocul mesei, și când se cutremura masa de râsul boierilor care se minunau de drăcăriile măscăricilor și pehlivanilor din Țarigrad, cozonacul se cutremura și el cu cușma pe-o ureche și mai-mai c-ar fi început să joace, dacă nu i-ar fi fost lene [...]. I se pare că e pe vremea veselului Dabija-Vodă, când un boier mai tânăr, sugubăț vestit, fiindu-i ciudă pe înalt-preasfântul mitropolit, au scornit că sfinția-sa, de zgârcenie, pune de coace cozonacii în potcapurile monahilor repauzați întru Domnul și că el, de scârbă, cozonac de la preasfințitul

nu mănâncă. Dar boierii n-au crezut și însuși măriasa voievodul poftea cozonac de la sfânta mitropolie și-l uda cu vin roș din viile mărie-sale, numai în ceașcă de lut, zicând că e mai dulce așa, cum arată și dumnealui Ion Neculce vornicul, în hronic.

Cozonacul știe că cel mai mult îl iubesc copiii. De dragul lor, el face pui mici și le potrivește la fiecare câte o așchie de migdală strâmbă, ca un nas de fildeș. Ba, pentru păpușile Lizicăi, în înțelegere cu baba Catinca, a scos un pușor cât un degetar și i l-a trimis plocon de cu seară [...]

Câți vor mai fi astăzi copiii care să freamă la gândul misterului săvârșit în cuptor? Câți vor mai fi pândind pe la geamurile dosnice frământarea aluatului de aur topit, din bucătăria la care s-au încuiat ușile? [...]

Și-mi mai închipui o conferință susținută de-un profesor doctor din Tübingen, specializat în istoria românilor din epoca de față. A pronunțat cuvântul cozonac. Toți se miră, închid aparatul și fac cerc împrejurul bunice. O Lizică întreabă ciripind:

– Buniță, ți-i ațecia codonac?

Și bunița, ștergându-și o lacrimă ivită în colțul genei, va începe, așa cum începeau poveștile noastre:

– A fost odată...

Dacă sunteți de părerea mea, că un cozonac bun trebuie să se desfacă ușor în felii de sus până jos, dacă nu supravegheați personal fabricarea cozonacilor sau dacă ați uitat rețeta bătrânească, vă amintesc că aluatul nu trebuie frământat cu degetele, ci numai cu pumnii strânși.

Vă mai reamintesc, doamnă, că proporția de ouă e de 50 la kilogramul de făină.

Poftă bună!

(Păstorel Teodoreanu, *De re culinaria*, Editura Sport – Turism, 1977; fragmente)

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

50 Hackeri
avant la lettre

F. DOLGHIN

52 Un moț dârz

Profesorul
George Potra

V. SANDU POTRA

55 Reconstrucție
sovietică
cu sudoarea sașilor

Documente
din arhivele ruse

I. SCHIPOR

60 Francezi
în Micul Paris

1919. Fizicianul
Lucien Poincaré
la Academia Română

M. STAVINSCHI

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Un britanic
în Parisul Balcanilor

W.F.A. RATTIGAN,
L. BRAD-CHISACOF

72 Muzica
este credință

Paul Constantinescu
și Rugul Aprins

M. VASILEANU

76 De la
Revoluția albă
la Revoluția islamică

M. CERNĂTESCU

81 Judecata
lui Dumnezeu lovește
orașul „Antihristului“

Jaful comis asupra Romei
în 1527

M. MANEA

**HOOVER
INSTITUTION**

88 Povești
din emigrație

91 Munca unui an
Sumarul sumarelor

RUBRICI

63 Clio anunță
A. OPREA

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

85 În București,
acum 50 ani

75; 89; 90

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Colindători, ...

privilegiul din îndemn propriu, fără a fi îmboldiți de nimeni. Colindul este, dincolo de spațiul eclezial, unde Nașterea este cinstită prin slujbe anume, ecou și prelungire în lumea dinafară a Veștii celei bune, către toți oamenii, care se cuvine să vegheze în această noapte sfântă, pentru întâmpinarea unui ceas unic în creștinătate. Avertismentul colindătorilor este limpede: „Nu dormiți în astă seară/ Ci ședeți la privegheală/ S-așteptăm pe Domnul Sfânt/ Ca să vie pe Pământ“. Sau: „Sculați, sculați, boieri mari/ Sculați voi, români plugari/ Că vă vin colindători./ Noaptea pe la cântători/ Și v'aduc pe Dumnezeu/ Să vă mântuie de rău./ Dumnezeu Cel nou-născut,/ Cu flori de crin învăscut“.

... copii cu steaua, în perioada interbelică...

Colindătorii trec apoi la relatarea evenimentelor anterioare din noaptea Nașterii. „Trei magi de la Răsărit/ Cu steaua-au călătorit/ Și-au mers, după cum citim,/ Până la Ierusalim./ Acolo dac-au ajuns,/ Steaua-n nori li s-a ascuns,/ Și-au pornit a colinda,/ Prin oraș a întreba:/ „Unde s-a născut zicând / Un Crai mare de curând?“

O veche scriere din literatura noastră populară, *Povestea lui Afroditiian Persul*, descria cu amănunte împrejurările plecării magilor din Persia către Bethlehem, pentru a se închina Împăratului Nou-Născut al întregii lumi. În templul zeiței Ira din Persepolis idolii de piatră cad la pământ, pe neașteptate, sfărâmându-se. Este semnul venirii în lume a lui Mesia, cel proorocit și așteptat. Preoții magi, cunosători ai semnului, călăuziți de o stea care înaintea dinspre Răsărit spre Apus, pleacă la drum către Bethlehem pentru a duce marelui împărat ofrandele cuvenite de aur, smirnă și tămâie.

Vechiul text popular a format obiectul multor cercetări. Atribuit unor vestiți autori ai literaturii creștine orientale, ca Filip de Sida, Sf. Anastasie Sinaitul, Sf. Ioan Damaschin, cercetările au demonstrat apoi că este vorba de preluarea și încreștinarea unor vechi texte iraniene, cărțile sacre Bahman Yašt și Bundeheș, care cu mult înaintea erei creștine anunțau venirea pe Pământ a Mântuitorului Lumii, născut dintr-o fecioară. Nașterea trebuia să fie marcată de prăbușirea idolilor din templul

Dimitrie Cantemir (1676 – 1723) amintește mai multe datini vechi ale „prostimii“ răspândite în întreg spațiul românesc, inclusiv ritualuri din perioada sărbătorilor de iarnă. Descrie în primul rând colindatul cu turca, despre care spune, probabil din pricina denumirii, că „s-a iscodit în vremile cele bătrâne din pricina urâciunii ce avea moldovenii asupra turcilor“. Apoi prezintă vergelatul, o metodă de ghicire a viitorului în noaptea ajunului Sfântului Vasile (deci, pe 31 decembrie). Despre acest ritual spune: „zic moldovenii, că este un fel de minune“ prin care aceștia ajung să-și cunoască norocul și ghinionul din anul nou așezând nuiele (vergele) din linte, bobi sau oale în anumite poziții.

COLINDUL, ECOU ȘI PRELUNGIRE A VEȘTII CELEI BUNE

VIRGIL CÂNDEA

Între Crăciun și Sfântul Vasile, mai mult decât oricând în restul anului, spațiul profan este sacralizat prin colinde. Tainele slujite în altarele bisericilor sunt vestite tuturor pe ulițe, pe străzi, în tramvaie și metrou, la ferestre și în pragurile caselor. Cetele de colindători care au pregătit lumea prin veselul „Bună dimineața la Moș Ajun” trec acum la mesajul grav al repertoriului lor, altădată foarte bogat: „Steaua sus răsare/ Ca o taină mare/ Steaua strălucește/ Și lumii vestește/ Că astăzi Curata/ Preanevinovata/ Fecioara Maria/ Naște pe Mesia”.

Obișnuiți cu colindul, nelipsit din datinile Nașterii Domnului, alături de slujbele praznicului, mesele cu bucate anume, întâlnirile vesele, urările și darurile către rude și prieteni, iar în orașe pomul de Crăciun, nu aflăm totdeauna răgazul de a medita asupra fragezilor oaspeți îmbujorați de ger și asupra mesajului lor emoționant, dar în același timp încărcat de adânci înțelesuri. Câțiva copii sau adolescenți se adună spontan pentru a vesti tuturor Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Teofania care inaugurează era creștină. Colindul este un capitol de folclor cultivat de copii și tineri, care își cunosc și își folosesc an de an

Adorarea magilor, tablou de Gentile da Fabriano, terminat în 1423 și pentru care a primit echivalentul salariilor anuale a șase muncitori calificați

SĂRBĂTORILE DE IARNĂ ȘI COPIII DINTR-UN ALT VEAC

NICOLETA ROMAN

„Cu puțină închipuire, puteți construi din nou, le spuneam, iernile din timpul meu, de pe când eram mic ca voi, cu nasul, cu urechile și cu unghiile degerate. Pomii plini de broboade albe creșteau dintr-o grădină albă, se mișcau printre acoperișurile albe: nu rămânea neînălbit nimic. Bunul Dumnezeu, care lăsa lumea să se mânjească opt luni de zile cu pulbere, avea grijă o dată pe an să o scufunde în albia cu spume.“

Copii cu steaua prin Bucureștii de la mijlocul secolului al XIX-lea, gravură din albumul artistului francez Charles Doussault

Așa le spunea poetul Arghezi copiilor săi cu gândul la iernile copilăriei trăite la sfârșitul veacului al XIX-lea. Ierni grele, lungi, albe, învăluite în nostalgie și prin omătul cărora reușeau să treacă bravii colindători care înfruntau gerul în căutarea unor recompense cât mai mari. Mersul cu steaua era adesea notat de călătorii străini ca o curiozitate al cărei spectacol pitoresc aducea în prim-plan încărcătura religioasă prin

cortejiul reprezentat din magi și soldați romani. Din spatele unor ochiuri de geam înghețate, colindătorii erau priviți cu simpatie și poftiți înăuntru, să se dezmoștească și să încante gazdele și invitații lor. Cel mai adesea primeau covrigi, mere și nuci poleite, dar uneori se strecurau în buzunare și câțiva gologani. Acesta era darul lor, darul de Crăciun, un obicei care leagă lumea mahalalelor de cea a satului.

Atmosfera din interiorul caselor în care erau poftiți era îmbietoare, cu mirosul învâluitor al unei băuturi calde și întăritoare numite salep, făcute din miere, lapte și tulpină de orhidee. O băutură de poveste, orientală și aromată cu puțină scorțișoară. Bradul sau crenguțele împodobite atrăgeau toată atenția cu reflexele de lumină și ornamentele jucăușe. Era încă o noutate occidentală, pentru că abia în acest veac al XIX-lea pătrunsese mai adânc și pe la noi, în Țările Române. Ea însă devenise o obișnuință în Anglia datorită cuplului regal și copiilor lor, care apăruseră în presa engleză în jurul unui brad împodobit, obicei pe care prințul Albert îl adusese din Germania natală (*Magazin istoric*, nr. 8/2008). Inițial decorat cu nuci, coji de portocală uscate și jucării miniaturale din lemn și tablă, își vor face ulterior loc și ornamentele de hârtie, betecală și sticlă, bradul însoțind toate sâr-

Așteptând colindătorii de Crăciun, într-o mahala din București, 1932

Irei și de apariția luminii Slăviei divine. Mesia va învia morții, va judeca Lumea, o va introduce în veșnicie și în desăvârșirea divină.

Nicolae Cartojan, Dan Simonescu și alți cărturari români s-au ocupat de acest tulburător moment de întâlnire între tradițiile zoroastriană și creștină. Colindătorii noștri nu știu cât de vechi este, de fapt, mesajul lor. Dar ei nu au, firește, imbold și așezare de istoric... Pentru ei, evenimentul sacru pe care îl anunță nu este trecut, ci prezent, pentru că ei cântă: „Mare-i seara de-astă seară,/ Dar nu-i seara de-astă seară,/ Ci e seara lui Crăciun/ Când S-a născut Fiul Sfânt,/ Fiul Sfânt pe-acest Pământ“.

Cum „nu e seara de-astă seară“? Într-adevăr, nu această noapte din 24 spre 25 decembrie o serbăm an de an, nu noaptea timpului obișnuit, ci aceea a unui timp sacru, „din vremea aceea“ (*in illo tempore*) asupra căreia insistă istoricii religiilor, precum Mircea Eliade, moment reactualizat, readus în trăirea noastră prin sărbătoare, în chip tainic. Nu ne aducem doar aminte de Naștere, ci trăim evenimentul, participăm la el, pentru că nu e o

noapte oarecare, ci noaptea unică în care s-a născut Fiul Sfânt.

Capacitatea de evocare a colindelor este inepuizabilă. Ele înfățișează pe Prunc într-o iese obișnuită din satele noastre, „Mititel, înfățășel,/ În scute de bumbăcel,/ Vântul bate, nu-L răzbate,/ Neaua ninge, nu-L atinge./ Și de-acum până-n vecie/ Mila Domnului să fie!“

Colindele descriu deopotrivă pe îngerii care împreună cu păstorii Bethlehemului slăvesc Nașterea: „Cete de îngeri coboară/ Staulul de-l înconjoară./ Îngerii cu flori în mână/ Împletesc sfânta cunună/ Pe cunună-i scris frumos:/ «Astăzi s-a născut Hristos!»“.

Este reluarea în viziune populară a frumosului tropar al Nașterii Domnului alcătuit de cuviosul Roman Melodul: „Fecioara astăzi pe cel mai presus de ființă naște/ Și pământul peșteră Celui neapropiat aduce./ Îngerii cu păstorii slăvesc/ Și magii cu steaua călătoresc,/ Căci pentru noi s-a născut Prunc tânăr,/ Dumnezeu Cel mai-nainte de veci“.

În universul popular evocarea Nașterii Domnului este asociată cinstirii cosmice a Fiu-lui nou-născut în „Mănăstirea Albă din ostrovul Mării Negre“, asupra căreia au stăruit cu atâta erudiție și eforturi hermeneutice Nicolae Densușianu și Vasile Lovinescu, identificând-o cu Templul lui Ahile din Insula Albă (Leuke, azi a Șerpilor), viziune încreștinată, firește: „Pe sub nouri, pe sub mare/ Răsărit-a mândrul Soare./ Dar nu-i Soare răsărit/ Ci-i o sfântă mănăstire/ Cu pereții de lămâie/ Și cu ușa de tămâie./ Mănăstirea slujbă ține./ Dar într-însa cine șade?/ Mai în rând cu Dumnezeu/ Șade Maica Precista./ Mai în rând cu Dumnealor/ Șade bătrânul Crăciun./ Moș Crăciun și Moș Ajun./ Cu barba de ibrișin/ Și mustățile de fân“.

Întreaga lume a satului românesc devine în aceste alcătuirii cadrul sacru al Nașterii lui Iisus, pe care credincioșii o socotesc drept parte din locurile lor, din trăirea lor, eveniment întemeietor al tradiției creștine, moment de răscruce în pragul unui nou an, pe care îl nădăjduiesc totdeauna mai bun, mai drept, mai îmbelșugat, pentru că: „Pe cer s-a arătat/ Un luceafăr de-Împărat./ Stea vestiță, strălucită,/ Pentru fericiri menită./ Iată Lumea că-nfloarește./ Pământul că-ntinerește./ Cânt prin luncă turturele./ La fereastră rândunele./ Și-un porumb frumos, leit./ Dinspre Apus a venit./ Floare albă a adus./ Și la căpătâi le-a pus./ El vă zice să trăiți./ Întru mulți ani fericiti./ Și ca pomii să-nfloriți./ Și ca ei să-mbătrânești/ Florile dalbe!“ ■

**Nu dormiți în astă seară,
ci ședeți la privegheală
S-așteptăm pe Domnul Sfânt
ca să vie pe Pământ**

... și colindători în anii '50 ai secolului trecut

cifice trebuia să cânte colinde. Cadourile le primeau lângă pat în seara de Anul Nou, unde le găseau când se deșteptau. Nerăbdarea era atât de mare, încât apărea inevitabil întrebarea de ce ziua Anului Nou este așa de lungă și noaptea așa de scurtă. Astfel de amintiri sunt comune și familiilor Rosetti, Golescu sau Kretzulescu și arată varietatea experiențelor legate de Sărbători din societatea românească. Abia finalul veacului al XIX-lea îl va aduce în atenția copiilor pe Moș Crăciun, care vine cu o întreagă industrie a consumului și cu o poveste plină de personaje fermecate: de la renul Rudolph și spiriduși până la casa de la Polul Nord.

Marile magazine străine, la care era abonată protipendă, se pregăteau din timp și veneau cu oferte care mai de care mai atractive. Copiii aveau la îndemână cataloagele de jucării, le răsfoiau și se opreau asupra unora dintre imaginile prezentate. Unul dintre aceste magazine, „Au printemps“, din Paris, se număra printre cele mai căutate. Apoi, copiii se puneau pe scris scrisori în care explicau de ce

Moș Crăciun pe coperta revistei Realitatea ilustrată

vor de la Moș Crăciun acele obiecte și de ce cred ei că merită să le aibă. Pentru că, spre deosebire de perioada anterioară, Moșul condiționa primirea cadourilor de comportamentul pe care copilul îl avea de-a lungul anului. Cadoul continua să fie o răsplată. Fapt care era bine și strategic folosit de părinți și familie în disciplinarea celui mic. Astfel, Moș Crăciun capătă o importanță mai mare decât cea gândită inițial, pur comercială. Mai mult, Sărbătorile de iarnă intră în manuale și devin un instrument pedagogic într-o asemenea măsură, încât versu-

rile sorcovei sunt înlocuite într-o carte de citire din 1910 cu o promisiune din partea copilului față de părinți: „Tată, mamă, astăzi viu/ Cu o mână de orez,/ Să vă seamăn și mulți ani,/ Sănătate vă urez./ Eu am să fiu silitor!/ Și cuminte-aș vrea să fiu./ Dar nu pot așa, mereu.../ Și de ce? nici eu nu știu.../ Pe mămica o ascult;/ Dar, când sunt cu alți copii,/ Nu știu cum, mă iau cu ei/ Și fac multe nebunii./ Dar de acum nu mai vreau/ Să vă supăr cu nimic./ Și vă rog să mă iertați./ Căci, vedeți, sunt încă mic!“

Se anticipează încălcarea promisiunii în condițiile în care năzbâtiile vârstei sunt greu de controlat. Dar copilul trebuie să-și propună să fie cuminte și silitor. Bunul său comportament este cel care îl motivează pe Moș Crăciun să se oprească la casa sa, să poposească mai bogat și mai darnic decât la alții; și fără o nuia. Pentru că, după cum spunea tot Arghezi, de la ale cărui rânduri am început, nu-i numai un Moș Crăciun, sunt mii de Moși Crăciuni; căci s-a înmulțit și Moș Crăciun de când s-au înmulțit copiii. ■

CRĂCIUNUL ÎN LUME

Nigeria. Mai ales în sudul creștin perioada Crăciunului este cea mai importantă din an și sinonimă cu belșugul. Piețele sunt pline de oameni care cumpără capre, vaci și pui vii, ce vor fi gătiți pentru invitați, membri ai familiei, cu garnituri de orez Jollof, manioc, igname (legume apropiate de nap) pisate. În zonele de coastă, familiile consumă de trei sau patru ori carne în aceea zi, în funcție de numărul vizitelor pe care le fac celor apropiați. Copiii aprind petarde și sărbătoarea durează toată noaptea din ajunul Crăciunului. Apoi, în dimineața Crăciunului, familiile creștine merg la Biserica. Deși este zi liberă, Crăciunul nu este sărbătorit și de populațiile musulmane din nordul țării.

Grecia. Principala sărbătoare în Grecia, țară ortodoxă, nu este Crăciunul, ci Paștele. Grecii nu împodobesc bradul, dar își decorează casa cu ramuri de măsline. 24 decembrie este zi de post, până la slujba de la miezul nopții. Crăciunul nu se sărbătorește în familie, ci în stradă, fiecare mergând în vizită la celălalt; grecii își fac vizite reciproce, pentru a schimba între ei urări și daruri.

*Fetele fotografului
Iosif Berman
trag cu ochiul
la împodobirea bradului*

bătorile de iarnă, până spre Bobotează. Iluminarea lui cu lumânări, ce erau stinse cu un burete ud, a constituit mult timp o problemă și o grijă privind siguranța casei și a oamenilor.

Gândul la jucării și la cadourile specifice îi anima pe copii. Cu toate acestea, Moș Crăciun nu era cunoscut încă de toți, iar la ruși o prezență cu mult mai familiară și care îl înlocuia cu succes era Babușca, o bătrânică asemeni unei bunici, dar coborâtă din legende și folclorul local. Povestea ei este povestea unei

femei prea absorbite de curățenia Sărbătorilor încât să se alăture Magilor în drumul lor spre locul nașterii lui Iisus. Când și-a dat seama de greșeală a fost prea târziu și de atunci străbate lumea lăsând în camera fiecărui copil câte un mic dar în speranța că el este Acela. Trecerea ei lăsa în urmă, se spune, un miros de scorțișoară, la fel de fin ca gustul salepului băut de Sărbători.

Pentru români, Crăciunul însemna familie, reuniri și revederi în jurul bradului, dar a căror intensitate în trăire și al căror belșug diferea de la o clasă socială la alta. Marile familii boierești preferau să-l petreacă, din lipsa comunicațiilor și a unui oarecare confort, la oraș, asociindu-l unei petreceri continue ce se întindea cam zece zile. Din pricina pregătirilor și etichetei asociate evenimentelor, unii copii, precum Anne-Marie Callimachi, își vor aminti mai târziu întreaga perioadă a sărbătorilor de iarnă ca pe una prea convențională. „Bradul de Crăciun, scânteietor și excesiv de împodobit, înalt până la tavan și înconjurat de nenumărate cadouri era abordat cu atâta

Elevi de liceu la colindat

ceremonie și ocaziona festivități atât de formale, încât îmi strica întreaga bucurie lipsită de griji specifică sărbătorilor. De atunci am rămas cu un puternic dezgust față de toate nimicurile legate de Crăciun“. Alte fetețe din burghezie sau mica boierime, precum Sabina Brătianu, vor păstra în memorie o atmosferă diferită, profund patriarhală și de o intimitate înduioșătoare. Bradul era ornat de adulți în mare taină, fiind o surpriză dezvăluită copiilor în ziua de Ajun, iar pentru nimicurile care-l făceau atât de frumos, ca și pentru dulciurile spe-

CRĂCIUNUL ÎN LUME

Australia. Crăciunul cade în plină vară. La Sydney temperatura medie a lunii decembrie este 26 de grade. La 25 decembrie australienii se adună pe plaje ca să sărbătorească, să-și ofere daruri unii altora și să asiste la slujba de la miezul nopții. Fac un fel de picnicuri pe nisip. Conținutul meselor lor tradiționale este asemănător cu al englezilor, adică se consumă curcan, obicei moștenit din trecutul colonial britanic, preparat ca barbecue, și pudding, budincă cu stafide, cărora li se adaugă uneori salate, fructe de mare și prăjituri.

Columbia. Festivitățile încep la 7 decembrie, când de Dias de las Velitas, „Ziua lumânărilor“, se luminează balcoanele și pridvorul caselor, în onoarea Sfintei Fecioare. Este o tradiție care datează din veacul al XIX-lea și corespunde instituirii dogmei catolice. Fervoarea populară nu se domolește după 25 decembrie. Abia în momentul Epifaniei, 6 ianuarie, comercialul își reintră în drepturi. În ziua aceea copiii își pot deschide cadourile.

că e altcineva și să poată spune ce-l frământă, fără a suporta eventuale consecințe din partea fie a celorlalți oameni, fie a forțelor misterioase ale naturii.

Ritualurile tradiționale românești cu măști, procesiunile, dansurile, cântecele au fost dintotdeauna strâns legate de calendarul popular, de sărbătoarea înnoirii anului, de rituri agrare sau de momentele importante din calendarele magice – noaptea de Dragobete, noaptea lui Sân' Toader, Duminica blajinilor, Rusaliile etc.

În spatele măștii omul nu poate fi recunoscut, de aceea se poate elibera de constrângerile sociale, poate folosi un limbaj agresiv, libertin, mergând până la gesturi și expresii pornografice, care ne duc cu gândul la orgiile dionisiace ale sărbătorilor în care sunt folosite măștile. Acest aspect se întâlnește în numeroase jocuri cu măști. Ceea ce azi ne pare obscen se încadrează, în realitate, în forme de cult legate de fertilitate (de aceea folosesc în dansul lor simboluri fa-lice sau gesturi cu caracter pornografic).

În satele din România s-au mascat românii, ungurii, sașii, țigani, șvabii, ucrainenii etc. Indiferent de etnie, locuitorii satelor au avut costume de muncă, de sărbătoare, dar și costume de ritual. În mod obișnuit, costumul ritual pornește de la cel de sărbătoare, îmbogățit cu accesorii învestite cu încărcătură simbolică: măști, centuri de clopoței, bice, săbii, instrumente muzicale, cu care se compune cadrul sonor al dansului mascaților, muzica și zgomotele trebuind să alunge spiritele

„Echipament” protector
contra epidemiilor de ciumă
și holeră, folosit de doctori
în veacul al XVII-lea

rele și bolile, pentru ca gazele să aibă un an nou mai bun.

Dimitrie Cantemir este cel dintâi autor care se referă la prezența măștilor în obiceiurile populare cu măști din Moldova, în lucrarea *Descriptio Moldaviae*. Cam în același timp, în Țara Românească, Antonio del Chiaro, secretarul florentin al domnitorului Constantin Brâncoveanu, în lucrarea *Revoluțiile Valahiei*, povestea despre obiceiul la sărbătoarea Crăciunului, când „se dedau la reprezentații cu măști respingătoare de cloanță și unchiași”. La sărbătorile-prag, la trecerea de la un an la altul, de la un anotimp la altul, mentalul colectiv acredita ideea că spiritele malefice deveneau foarte active și oamenii, cu ajutorul măștilor, încercau să se prote-

jeze. Masca unui animal, purtată de un individ, îi putea transfera acestuia, pe cale magică, trăsăturile și forța animalului întruchipat.

Măștile sunt implicate în riturile de trecere: nașterea, nunta, înmormântarea, fiind identificate, în special, în momentele de ruptură din viața unui individ. Chipul unui prunc abia născut este mânjit cu cenușă sau noroi, al miresei e acoperit cu un văl, iar al mortului, mai ales în timpul nopții, cu o pânză albă. Copilul este „mască” cu cenușă sau pământ până la consacrarea lui prin botez, pentru că trebuie protejat de duhurile rele care și-l dispută. Mireasa are chipul acoperit de văl. Și pentru ea trecerea de la starea de fată la aceea de nevastă este considerată primejdioasă. La fel și mortul: „călătorul” spre lumea cealaltă este și el vulnerabil, pentru că aparține deopotrivă viilor și morților, aflându-se într-o stare de ambiguitate. De aceea în satele din zona Vrancei se întâlnesc măști de moși și babe care-i simbolizează pe strămoșii decedați și care, atunci când sunt purtate la priveghi, contribuie la transferul „manei”, al încărcăturii

Obiceiurile și datinile de iarnă de la noi
includ multe asemenea jocuri tematiche, ...

MĂȘTILE ROMÂNEȘTI TRADIȚIONALE

Dr. GEORGETA ROȘU

De-a lungul existenței sale omul și-a creat un mare număr de unelte și obiecte, rituale sau decorative, care să-i ușureze traiul zilnic. Printre acestea putem enumera și măștile. Acestea au avut funcții multiple – de reprezentare, de substituție, de deghizare și exorcizare. Masca semnifică o înfățișare falsă, din carton, piele, blană, metal sau lemn cu care un individ își acoperă fața.

Măștile sunt corelate cu miturile și se confecționează în secret, ele fiind la multe popoare considerate de origine divină, chiar căzute din cer.

Ion Albu din Timișești, meșter talentat, creator de măști zoomorfe și antropomorfe

Arheologii au găsit dovezi ale existenței lor încă din Paleoliticul superior (vrăjitorul din peștera Trois Frères). Se găsesc în cultura tuturor popoarelor lumii, în forme foarte variate, lucrate din materiale diferite: lemn, metal, piele, blană, țesături din bumbac, lână, câlți, hârtie colorată, fragmente de sticlă colorată, oglinzi, mărgelile, paiete, păr de cal, dinți de mistreț, corn de animal, stuf etc.

Pregătirile pentru confecționarea lor constituie o preocupare susținută, începând cam cu trei săptămâni înainte de Crăciun, și se fac în secret de către flăcăii care vor alcătui ceata de colindători. Măștile pot acoperi doar obrazul („obrazare”), capul (asemănătoare unei căciuli supra-dimensionate) și mai pot fi măști-costum. Ele pot fi antropomorfe sau zoomorfe, adesea având exagerări fantas-

tice, situații în care pot evoca forțe transcendente – pe demonii sau zeii cu puteri supranaturale.

Masca apare astfel ca o reprezentare artificială, care poate fi folosită în ritualurile

Mască din piatră din Palestina, Neolitic (cca 7000 î.H.), destinată a disimula, reprezenta sau imita un chip, poate cea mai veche păstrată din lume (Muzeul „Biblia și Pământul Sfânt”, din cadrul Institutului Catolic din Paris)

de protejare a unei colectivități sau a unui individ, în-deosebi ca o protecție divină. Măștile au fost folosite neîntrerupt încă din cele mai vechi timpuri, dar au evoluat, contribuind la apariția măștilor contemporane, cele care redau personaje publice sau cele din gama atât de variată a măștilor de Halloween. Ele au fost folosite și în teatrul italian renesanțist și baroc, în teatrul și cinematografia modernă; au îndeplinit un rol strategic, înspăimântându-i pe adversari sau inamici (măștile grecești, romane, chinezești sau japoneze); au fost folosite în timpul marilor epidemii; sunt întrebuințate de medici, pompieri sau alte categorii profesionale în locurile în care viața individului trebuie protejată.

Dar masca mai poate fi folosită și ca un instrument de mistificare, prin care un individ vrea să se ascundă, să pară

CRĂCIUNUL ȘI ANUL NOU LA CURTEA FRANȚEI

Palatul Versailles, așa cum arăta în 1668; tablou de Pierre Patel

THEO STĂNESCU-STANCIU

● În Franța – o curiozitate lingvistică și o sărbătoare exclusiv religioasă
● Jocurile de societate – interzise în Ajun la Curte ● În așteptarea minunilor de Crăciun: regii taumaturgi și bolnavii de scrofuloză ● Tabachere comandate din vreme sau bijuterii unicat ● Cadourile de An Nou – act de corupție ● Mese ușoare de Ajun, sofisticării și delicatețe de Crăciun

Pentru francezi, cuvântul care desemnează Crăciunul *Noël* reprezintă o adevărată curiozitate lingvistică. Dacă în cea mai mare parte a țărilor Europei, termenul care definește ziua de 25 decembrie face trimitere directă la nașterea lui Christos (*Merry Christmas* fericita slujbă a lui Hristos; *Weihnachten* noaptea sacră; *Feliz Navidad* Nașterea plină de har), în Hexagon situația este diferită. Marea majoritate a specialiștilor îi atribuie două posibile origini: fie din limba latină *natalis dies* (ziua nașterii), fie din vechea limbă galică, pe filiera *noio hel* (noul soare), cu trimitere la solstițiul de iarnă.

În ceea ce privește prima ipoteză, literal, *ziua nașterii* era utilizată în acele vechi

Altarul și orga capelei, locul unde regele Ludovic al XIV-lea petrecea cea mai mare parte a zilei de 24 decembrie

timperi pentru a desemna momentul în care se sărbătorea venirea lui Mesia pe pământ. Apoi, în mod progresiv, *natalis*, undeva în jurul anilor 1100, s-ar fi transformat în *Nael*: particula *Na* provenind în mod clar de la *natalis*, iar cea de *el* – simbolul pentru Dumnezeu. Câteva decenii mai târziu, în 1175, sub pana lui Chrétien de Troyes el capătă forma actuală de *Noël*. Optând pentru o analiză mai aprofundată a textelor biblice, alți specialiști consideră că formula *Nael* ar reprezenta o contracție a expresiei prezente în scrierile lui Luca: *Natus est vobis Emmanuel*, Pentru voi s-a născut Emanuel. Trebuie

... cum este cel al caprei în Bucovina, și în care se folosesc măștile

spirituale a acestora asupra urmașilor, care aveau datoria să-i pregătească pentru călătoria spre lumea de dincolo. Se mascau bărbații, unii travestindu-se, purtând măști de moși lucrate din blană, lână, carton, bucăți de piele etc. Bărbații mascați dansau în jurul focului purificator, în ritmul tobelor și al clopotelor, făcând zgomote, pentru a alunga spiritele rele, care ar putea să-l transforme pe „dăbul de pribeag” în strigoi. Dansul poartă numele de Chipurul sau Pipărușul și s-a practicat în satele din Vrancea până la jumătatea secolului trecut.

De asemenea, măștile sunt implicate în riturile agrare performate pentru a proteja ogoarele, roadele din hambare și pentru a aduce prosperitatea în gospodărie. Sunt cunoscute în acest sens alaiurile de corni (mascați care și-au luat numele de la copacul cu același nume) din satele bănațene, care colindau primăvara din casă în casă, executând un dans prin care băteau pământul cu picioarele, acompaniați de sunetul tobelor, fără a rosti niciun cuvânt. Alaiul este alcătuit din „mire”, „mireasă”, nun și nașă, moși și babe, costumați în portul specific zonei, purtând

pe cap aceste măști lucrate din blană, țesături din bumbac, nylon, carton, sfoară etc.

Cele mai spectaculoase măști sunt cele lucrate pentru alaiurile de capră, urs și căluți, ce colindă casele în ajunul Anului Nou.

Cetele de colindători intră în gospodărie și în case jucând „capra”, „ursul” sau „căluții”, pentru a aduce bunăstarea, veselie și a stârni hazul în familiile colindate, pentru a fi protejați de boli și necazuri, în momentele în care anul vechi se pregătește să plece, iar un altul să-i ia locul, rostind colindul de capră sau de urs.

În aceste alaiuri, apărute sub influența teatrului de bălci și a altor manifestări de la orașe, întâlnim cuplurile moș-babă; mire-mireasă; naș-nașă. Întâlnim „frumoși”, „urâți”, țigani, popă, doctor, învățător, perceptor, soldați, monștri, generali, harap, fierar, moartea cu coasa, intenția fiind aceea de a mobiliza toată colectivitatea. Jocul caprei, al ursului sau al căluților devin astfel și pretexte pentru ilustrarea unor aspecte de viață socială. În satele din zona Neamț aceste alaiuri sunt însoțite de personaje care au rolul de a anima atmosfera, de a stârni râsul, de a aduce veselie. Mai întâlnim și măști de negustori, draci, oameni hâtri, bețivi cu nasul roșu, unchieși și babe care-i reprezintă pe întemeietorii de neam, pe aceia care dețin înțelepciunea și generozitatea, sunt protectori ai colectivității.

Cetașii poartă haine zdrențăroase, măștile au nasurile supradimensionate și ochii bulbucați, gura dezvăluind dinți uriași lucrați din fasole. La confecționarea lor sunt folosite materiale viu colorate pentru a atrage atenția celor care-i privesc. După rostirea urării augurale de sănătate și belșug de către „căpitanul” cetei de colindători, începe jocul caprei pe fondul sonor al fluierelor și trompetelor.

În unele cazuri, în ceată sunt mai multe capre care dansează, sincronizându-se. Adesea ele mimează boala și atunci se aruncă la pământ cerând astfel intervenția „doctorului” sau a „sănitărilor” din ceată. Această secvență e urmată de vânzecarea miraculoasă și învierea caprelor, interpretată ca o paralelă cu moartea și învierea anuală a vegetației.

Printre cei mai apreciați meșteri mascagii se află Neculai Popa din Târpești, Pavel Caba și Pavel și Șerban Terțiu din Nereju, Ion Albu din Timișești și Paul Buță din Galați. Meșterul Ion Albu este membru fondator al ansamblului „Așa-i datina la noi” și membru al Academiei Artelor Tradiționale din România. El realizează măști antropomorfe și zoomorfe care impresionează prin imaginația cu care au fost folosite materialele și culorile pentru a crea obiecte vii, puternice, care stârnesc hazul celor care le privesc. Pe chipul lor putem citi fericirea, tristețea, tinerețea sau bătrânețea, fie că sunt moși, babe, țigani, bătănari (oameni cu trăsături fizice grosolane), unchieși.

(Continuare în p. 40)

Maria Leszczyńska...

de Montglat, se îndrepta spre fiecare curtean, atingându-l cu delicatețe și surâzându-i în timp ce îi spunea: «Iată, acesta este darul vostru special!». Și nu de puține ori s-a arătat rușinat că nu avusese destule cadouri pentru toți cei care se așteptau să primească. A cerut să i se mai aducă lucruri. Iar anul viitor, încă din ziua de Crăciun, Ludovic se gândise să îi ofere și părintelui, regele

Henric al IV-lea (1572 – 1610), o cărticică, pe care să o scrie el însuși și să o imprime în mai multe exemplare, pentru ca monarhul să o poată împărți, la rândul său, curtenilor.

Obiceiul prinde din ce în ce mai mare greutate sub Ludovic al XIV-lea. De astă dată, regele a devenit mai atent la ceea ce primea familia sa de la supuși. La 31 decembrie 1699, nu a ezitat să analizeze cu un ochi extrem de critic darurile oferite reginei și prinților moștenitori. Iată cum descrie momentul marchizul de Dangeau: „Seara, în apartamentele doamnei de Maintenon, toate figurile feminine importante ale Curții au fost puse să își aducă darurile pe care doreau să le ofere familiei regale. Monarhul și-a dat

osteneala să le deschidă pe toate și să le studieze, pentru a conchide apoi că ele au fost alegerea perfectă”.

Cel mai adesea, Ludovic al XIV-lea le oferea supușilor bani, pe care aceștia, nu de puține ori, îi utilizau pentru achiziționarea de cadouri pentru apropiați sau curteni. Într-o scrisoare trimisă la 10 ianuarie 1700 ducesei de Hanovra, Elisabeth Charlotte, contesă de Simmern (1652 – 1722), cumnata regelui și cunoscută colecționară de medalii, mărturisea: „Vă mulțumesc pentru frumoasele medalii

... și o tabacheră de aur din vremea reginei

pe care mi le-ați oferit. Nici nu vă puteți imagina ce bucurie mi-ați făcut! Mi-am petrecut mare parte din timp în ultimele zile să le studiez, alături de exem-

CRĂCIUNUL ÎN LUME

Cuba. Insula nu și-a pierdut toate obiceiurile din timpul ocupației spaniole. *Turron-ul*, acest soi de nuga foarte apreciat în Spania, este gustat cu voluptate la desert, după o masă exotică, adică țipar de mare, pui și fasole neagră. De câțiva ani încoace unii cubanezi și-au însușit obiceiuri occidentale, mai ales decorarea unui arbore.

Mexic. Festivitățile debutează cu opt zile înainte de 24 decembrie, sunt așa-numitele *posadas*. Fanfare și parade fel și fel inundă străzile orașelor. La 24 decembrie copiii se amuză cu tradiționala *pinata*, iar adulții își oferă flori de Crăciun. Cadourile sunt împărțite abia pe 6 ianuarie, de către Regii magi.

Peru. Crăciunul este în plină vară, sărbătorit cu petarde și focuri de artificii pe străzi.

Așa că nu Moș Crăciun aduce darurile, ci Micul Iisus. El plasează darurile în pantofii copiilor, pe care aceștia nu uită să și-i pună la picioarele patului. Tradiția spune să fie arse niște păpuși-manechin în flăcările bucuriei.

Polonia. În ziua de 24 decembrie polonezii au obiceiul să țină post, până ce pe cer apare prima stea. Atunci toți membrii familiei se adună în jurul stăpânei casei, care împarte fiecăruia *oplatek*, pâine, azimă, și își adresează urări unul altuia. Sub fața de masă albă, înainte de a fi așezate cele 12 feluri (12 apostoli) se pun fire de paie, pentru a sugera ieslea.

Rusia. În această țară ortodoxă, unde s-a păstrat calendarul iulian și Crăciunul se sărbătorește pe 6 ianuarie, nu se mă-

făcută precizarea că prenumele *Emanuel* (Domnul cu noi) era în acele vremuri folosit pentru a-l substitui pe cel de Iisus, asocierea venind din Vechiul Testament, respectiv din formularea „Iată, fecioara va rămâne însărcinată, va naște un fiu și îi va pune numele Emanuel” (Isaia 7:14).

Una dintre cele mai vechi sărbători ale creștinătății, Crăciunul a păstrat în Franța un caracter esențialmente religios. Atât la Versailles, cât și la Chambord, Chantilly sau Paris, momentul nașterii lui Isus a fost consacrat în totalitate penitenței și reculegerii sufletești. În cadrul monarhiei franceze, celebrarea a dat naștere și unor obiceiuri speciale.

În *Memorii*, Charles d'Albert, duce de Luynes (1578 – 1621), notează explicit că seara de Ajun este rezervată doar lui Dumnezeu: „nici reprezentări de teatru, nici jocuri de societate – acesta este obiceiul. Imediat după ce revine de la biserică, regina se retrage în apartamentele sale”.

O altă tradiție a Curții franceze pentru ziua de Ajun includea și strângerea unor sume de bani, destinate nevoiașilor. Uneori, precum în 1741, se ajungea la sume bune, succesul depinzând în cea mai mare parte de puterea de convingere și de farmecele persoanei ce primea respectiva sarcină.

Dimensiunea liturgică ocupa un loc esențial, după cum o demonstrează și unele detalii de etichetă din vremea lui Ludovic al XIV-lea, când sărbătoarea Crăciunului făcea parte din acele așa-numite „zile bune”. Pentru Alexandre Maral, autor al unor interesante lucrări dedicate analizei relației lui Ludovic al XIV-lea cu Biserica, cele două zile de sărbătoare reprezentau pentru

Ludovic al XIII-lea, copil;
tablou
de Frans Pourbus cel Tânăr

rege un adevărat tur de forță, el ajungând să participe la șase slujbe. „În dimineața zilei de 24 decembrie, regele se împărtașea și apoi participa la două slujbe succesive. Se reîntorcea la capelă după-amiaza pentru prima vecernie și, din nou, la zece seara și la miezul nopții [...] Regele părăsea capela puțin după ora două noaptea, dar revenea acolo dimineața și după-masa.”

Îl atestă și jurnalele epocii, un exemplu perfect fiind descrierile sărbătorii Crăciunului din 1697, realizate de Philippe de Courcillon, marchiz de Dangeau

Ludovic al XIV-lea
atinge bolnavii de scrofuloză

(1638 – 1720): „Marți, 24 decembrie: regele își dedică mult din timpul său rugăciunii. După ce ia prânzul, ascultă slujba vecerniei și apoi distribuie parohiile vacante. La zece seara se întorcea în capelă și nu o mai părăsea decât după ce participa la toate slujbele importante, obicei pe care îl avea de mulți ani. Îi erau alături Delfinul, copiii săi și ducesa de Bourgogne”.

Și cu ocazia Crăciunului, ca și în cazul celorlalte sărbători religioase importante ale regatului, monarhul participa la un ritual special, ce implica atingerea bolnavilor de scrofuloză, acea afecțiune cronică, în general de natură tuberculoasă, caracterizată prin inflamarea ganglionilor de la gât. Se invoca, astfel, puterea taumaturgică pe care suveranul o primise odată cu învestitura regalității. Nu de puține ori, numărul celor care sperau într-o minune de Crăciun era impresionant. În 1714, de pildă, s-au strâns peste 400 de bolnavi.

Până la Revoluție, la Curtea Franței, sărbătoarea Crăciunului, dar mai ales cea a trecerii în noul an au reprezentat perioadele perfecte pentru a oferi celor din jur cadouri. Ocazii pentru rege, regină și prinții moștenitori să își manifeste atenția față de cele mai importante familii și personaje ale momentului. În principal erau oferite bijuterii sau sume de bani. Dar și altfel de daruri...

Prima zi a lunii ianuarie 1606, după cum povestea medicul familiei regale Jean Héroard (1551 – 1628), îl găsea pe Delfin, viitorul rege Ludovic al XIII-lea, în vârstă de doar cinci ani, extrem de fericit. „Purtându-și mantaua festivă, atent coafat [...] și având-o aproape pe Doamna

„Începând cu 1 decembrie viitor, nu îi va mai fi permis niciunui funcționar administrativ, ca și niciunui altuia aflat în vreo funcție publică, fie ca șef, fie ca subaltern, să mai primească vreun cadou de început de an“. Mulți istorici consideră însă că măsura nu a avut succes: darurile erau prea bine încetățenite ca o singură lege să le poată înlătura definitiv!

Într-o seară în care totul era dictat de comportamentul religios, la Curtea Franței Vechiului Regim mesele din Ajun nu erau unele îmbelșugate, fiind menite doar a astâmpăra foamea. Nu lipsea peștele, dar nici legumele sau supele. O notă aparte o constituiau fructele de mare și, în special, stridiile. În opinia multora dintre istoricii culinari, tocmai asemenea sărbători religioase au transformat consumul acestora într-un adevărat obicei.

Dar, odată slujba religioasă încheiată – gata cu dieta și alimentația virtuoasă! Vedete pe masa de Crăciun au fost micii de lapte și toate soiurile de înaripate, cu predilecție cele mai aparte: gâsca, claponul sau curcanul.

Apropiații lui Charles-Maurice de Talleyrand, ministrul de Externe al lui Napoleon, își aminteau că în fiecare zi de Crăciun deprinsese obiceiul să le servească invitaților friptură de gâscă, după o rețetă pe care se pare că ar fi inventat-o el însuși. „Tăiați felii subțiri de slănină împănată și de jambon. Trebuie să adăugați mai apoi ceapă, puțin usturoi, cimbru

și dafin. Pe acest pat de ingrediente parfumate puneți o gâscă îndesată, dar tânără, atent curățată. Udați-o bine cu un vin bun de Sauternes, presărați ceva nucșoară și stoarceți deasupra câteva picături de portocale amare. Acoperiți totul apoi bine cu o hârtie unsă cu unt și băgați-o la cuptor“.

Ultimul de pe listă, curcanul, se pare că a fost gătit pentru prima dată în Franța

și pe mese mai obișnuite. O demonstrează Grimod de la Reynière, în al său *Almanah al gurmanzilor* (1803): „A devenit atât de comună, încât nu mai e cazul să o considerăm un simbol al opulenței, chiar dacă mulți o pregătesc cu mirodenii sau ingrediente speciale [...], fiindu-i umplute toate cavitățile cu bucăți de cârnat sau fiind servită împreună cu cele mai mari castane de Lyon sau de Luc“.

Dejun cu stridii, tablou de Jean François de Troy, 1735

în veacul al XVI-lea, venind din Indiile spaniole, fapt atestat de numele pe care l-a și primit în bucătăria din Hexagon: pui de India (*poule d'Inde* – *dinde*). În ciuda exotismului evident și a prețului destul de piperat (în jurul anului 1538, un curcan era aproape de opt ori mai scump decât un pui!), carnea sa a devenit rapid nelipsită de pe mesele regilor francezi. Primul monarh care l-ar fi degustat ar fi fost, conform cronicilor, împăratul romano-german al Sfântului Imperiu roman, Carol al VII-lea (1742 – 1745). Cel mai adesea, bucătarii împănau toate aceste cărnuri, servindu-le cu trufe. Odată cu trecerea vremii, pasărea a început să fie prezentă

Un alt fel devenit tradițional pentru mesele de Crăciun sau An Nou la Curtea de la Versailles au fost castanele glazurate (castana fiind, în acel anotimp, în Franța, singurul fruct considerat proaspăt!). Istoria spune că ele ar fi apărut pentru prima oară în vremea Regelui Soare. Chiar dacă originea exactă a rețetei nu este cunoscută, în jurnalele

contemporanilor ele constituiau una dintre cele mai importante delicatese de Crăciun. Într-una dintre cărțile sale de bucate, François Pierre de la Varenne (1615 – 1678) a oferit câteva detalii ale rețetei atât de apreciate de rege: pregătiți castanele așa cum știți voi mai bine, după obiceiul fiecăruia; odată ce ele sunt coapte, decojiți-le și, în mână, încercați să le aplatiți puțin. Puneți-le apoi într-o farfurie. Separat, luați puțină apă, zahăr, suc de lămâie sau apă din flori de portocal și realizați un sirop. Odată ce este gata, turnați-l fierbinte peste castane. Le puteți servi mai apoi fie calde, fie reci (*Le Parfait Confiturier*, 1689). ■

plarele mele cele mai vechi. Lunea trecută mi-am achiziționat și eu peste 100 tocmai cu banii pe care regele mi i-a dat ca dar de An Nou“.

Un alt cadou pe care Ludovic al XIV-lea obișnuia să îl facă frecvent celor de la Curte erau tabacherele încrustate cu aur, pe care le comanda din timp pentru a sărbători Anul Nou. Obiceiul apare și în timpul urmașului, Ludovic al XV-lea, care, după mulți ani în care nu i-a oferit nimic reginei, Maria Leszczyńska (1703 – 1768), în prima zi din an, în ianuarie 1746, i-a înmănat o asemenea tabacheră de aur cu email. Această a doua fiică a regelui Poloniei, Maria, îndrăgea să le ofere tuturor celor din jur mici cadouri în primele zile din an și, cel mai adesea, tocmai tabachere. De pildă, cu un asemenea prilej, doamna de Luynes, Marie Brûlart (1684 – 1763), a primit o tabacheră

de aur, încrustată cu mici pietre prețioase în formă de cireșe.

Odată cu trecerea vremii, darurile încep să devină din ce în ce mai somptuoase și mai originale. Același Ludovic al XV-lea, la 31 decembrie 1744, dăruia uneia dintre ficele mai mari o pereche de cercei cu diamante, iar celelalte – o „floare de mină“ de cristal de stâncă! Doi ani mai târziu, regina a trimis pe domeniul unde se afla în acea vreme soțul două grațioase boluri de porțelan de Saxa, primite în dar. În 1747, pasionat de știință și inovații, la rândul său, Ludovic i-a oferit reginei o foarte frumos lucrată pendulă, despre care contemporanii își aduc aminte că a funcționat perfect peste 13 ani!

Foarte minuțios, Ludovic al XVI-lea și-a notat în jurnal toate sumele cheltuite cu o ocazie sau alta. Cadourile de început de an ocupau mereu poziții fruntașe. Cele care le

Ducesa de Hanovra, Elisabeth Charlotte, în costum de vânătoare

primeau cel mai des erau sora sa mai mică, Elisabeth (1764 – 1794), și soția, Maria Antoineta, și ele reprezentau în principal bijuterii unicate.

Revoluția a vrut să schimbe radical cutuma darurilor de început de An. Prin decretul din 29 noiembrie 1789, Adunarea națională constituantă le-a considerat un gen de act de corupție și le-a interzis:

CRĂCIUNUL ÎN LUME

năncă nimic, până ce apare prima stea. Apoi rușii mănâncă cele 12 feluri tradiționale, fără să uite să așeze un tacâm în plus, pentru un om sărman care s-ar putea să se abată pe la acea masă.

Liban. Este atât de importantă această sărbătoare, încât chiar și musulmanii din țara cedrului, din punct de vedere istoric francofilă, se inspiră după modelul francez al sărbătorilor, își decorează casele și bradul. Gătesc occidentalul curcan, dar și localul „moghli“ (un fel de desert pe care libanezii îl fac ca să-și exprime bucuria pentru nașterea lui Hristos). Bradul, în colțul lui încă de la Sfânta Barbara, din 4 decembrie, înveselește căminul (deși latitudinea Libanului nu este deloc favorabilă bradului, dar se importă din Europa) și primește cadourile, desfă-

cute însă numai în dimineața de Crăciun. După cină, întreaga familie merge la biserică pentru liturghia de la miezul nopții.

Filipine. În acest stat catolic din Asia, se serbează cel mai lung Crăciun din lume. Încă din toamnă în biserici răsună cântece tradițional rezervate Venirii lui Mesia. În timpul celor nouă zile care preced Nașterea Mântuitorului, filipinezii asistă în fiecare dimineață la o slujbă, ținută în limba primilor misionari, spaniola. La San Fernando, provincia Pampanga, fiecare fereastră se decorează cu un felinar în formă de stea. Moș Crăciun aduce cadouri în dimineața de 25 decembrie și o mare procesiune are loc în timpul zilei. Masa festivă este simplă, doar cu orez și friptură de porc.

Apoi – conform tradiției – suveranul a prezentat obiectivele ce stăteau în fața aleșilor națiunii, urându-le să lucreze cu spor pentru a asigura „viitorul poporului român și marele său rol în aceste părți ale Europei”.

După ședința solemnă, deputații au rămas în Aula Ateneului Român, iar senatorii s-au deplasat în localul din Dealul Mitropoliei, consacându-se timp de câteva zile validării mandatelor.

În acest timp, au avut loc discuții privind formarea noului guvern. Deoarece niciun partid nu avea majoritatea parlamentară, s-au desfășurat intense negocieri, în urma cărora Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, Partidul Naționalist-Democrat și Partidul Țărănesc au constituit, la 25 noiembrie, o alianță numită „Blocul parlamentar”. Conform celor convenite, Alexandru Vaida-Voevod (Partidul Național Român) a fost ales președintele Adunării Deputaților, iar Paul Bujor (Partidul Țărănesc) președintele Senatului.

Având în vedere presiunile venite de la Consiliul Suprem al Conferinței de Pace de la Paris, prin care se cerea ca România să semneze Tratatul de Pace cu Austria, regele Ferdinand i-a propus lui Iuliu Maniu să formeze noul guvern, dar acesta a declinat

Alexandru Vaida-Voevod, ales președinte al Adunării Deputaților, apoi prim-ministru

oferta, pretextând că nu stăpâna franceza, limba oficială de la Conferința de Pace. În realitate, el nu voia să-și lege numele de semnarea respectivului tratat, care conținea prevederi inacceptabile (tratatul minorităților și liberul tranzit). L-a propus pe „fratele” Alexandru Vaida-Voevod, vicepreședinte al Partidului Național Român, iar suveranul a acceptat.

In ziua de 1 decembrie 1919 – când se împlinea exact un an de la unirea Transilvaniei cu România – regele Ferdinand a semnat

decretul de numire a lui Alexandru Vaida-Voevod în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al României. Însuși acest act arată cât de ridicole sunt alegațiile celor care susțin că Transilvania a fost oferită României la 4 iunie 1920, prin Tratatul de la Trianon.

Deoarece postul de președinte al Adunării Deputaților a rămas liber, Partidul Național Român l-a propus pe Vasile Goldiș, dar – spre surprinderea generală – la tribună a urcat Nicolae Iorga, nu pentru a-l susține pe Goldiș, ci pentru a se propune pe sine: „Cedez stăruințelor de a primi sarcina, grea pentru sănătatea și ocupațiunile mele, de președinte al acestei Camere”. În fond, profesorul aprecia – pe drept cuvânt – că, după decenii de luptă pentru unitatea națională, merita să prezideze primul Parlament al României Întregite. Rezultatul votului a fost strâns: N. Iorga – 168 de voturi, V. Goldiș – 151.

Primul act al noului guvern a fost semnarea Tratatului de Pace cu Austria la 10 decembrie 1919 (pe document s-a scris 9 decembrie), căruia i se aduseseră câteva mici mo-

dificări. Esențial este faptul că, prin acest tratat, a fost confirmată pe plan internațional unirea Bucovinei cu România.

Discuțiile la Mesejul Tronului, precum și cele care au urmat au oferit grupurilor parlamentare și independenților prilejul de a analiza

Statuia lui Mihai Viteazul de la Universitate

ACTIVITATEA PRIMULUI PARLAMENT AL ROMÂNIEI ÎNTREGITE

IOAN SCURTU

Regele Ferdinand citește Mesajul Tronului;
se observă că fresca lui Costin Petrescu nu decora încă sala Ateneului

În ziua de 20 noiembrie 1919, capitala României i-a primit pe aleșii națiunii într-o atmosferă de sărbătoare. Pe instituțiile publice fluturau steaguri tricolore, la ferestrele multor clădiri erau întinse covoare naționale, zierele salutau evenimentul. Spre exemplu, Adevărul scria: „Pentru întâia oară se va întruni o Adunare legiuitoare, aleasă de întregul neam, dintr-un capăt al pământului românesc până la celălalt, spre a se sfătui și a hotărî, având în vedere fiecare mai ales interesele și aspirațiile poporului românesc și neavând să se teamă de interesele orgolioase și nedrepte ale unor stăpâniri străine și asupritoare“. Sosiți cu o zi mai devreme, parlamentarii ardeleni, însoțiți de numeroși bucureșteni, au depus o coroană de lauri la statuia lui Mihai Viteazul, cu inscripția: „Românii de peste munți, primului Domn al tuturor românilor“.

Deoarece Aula Adunării Deputaților din Dealul Mitropoliei nu putea cuprinde pe cei 568 deputați și 247 senatori, ședința inaugurală s-a desfășurat în Sala Mare a Ateneului Român. Alături de parlamentari se aflau membrii familiei regale, ai guvernului, numeroși invitați, inclusiv diplomați de

la Legațiile Franței, Marii Britanii, S.U.A., Italiei, Belgiei, Olandei, Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

Regele Ferdinand a citit Mesajul Tronului, care începea astfel: „În aceste clipe înălțătoare pentru neamul românesc sunt mândru aflându-mă în mijlocul Domniilor Voastre, în mijlocul repre-

zentanților din vechiul Regat, Basarabia, Bucovina, Ardeal, Maramureș, Crișana și Banat, unite pentru vecie cu statul român și din tot sufletul vă urez tuturor «Bine ați venit»!

Gândul nostru cel dintâi trebuie să fie către cei care, prin truda, vitejia și jertfele lor, au luptat pentru întregirea neamului“.

nistru secretar de Stat pentru Basarabia, care a prezentat Proiectul de lege privind unirea Basarabiei, semnat de regele Ferdinand, Alexandru Vaida-Voevod și Ion Inuleț. Proiectul a fost trimis pentru discuție și aprobare în secții. La reluare, Vasile Stroescu a citit Raportul în care se menționa că reprezentanții secțiilor au admis proiectul „întocmai cum a fost prezentat”. Apoi a citit Expunerea de motive, care începea cu cuvintele: „Prin libera voință a norodului său, Basarabia, în 27 martie 1918, s-a reîntors la Patria Mamă, de care silnicia țarismului rus o ținuse despărțită timp de 106 ani”. În continuare s-a referit la evoluția Basarabiei în timpul ocupației țariste și la dezvoltarea mișcării naționale a românilor, care a culminat cu actul de la 27 martie 1918, conchizând: „Unirea tuturor românilor într-un singur stat este un act al dreptății istorice și al civilizației umane”. Tot Vasile Stroescu a prezentat Proiectul de lege „asupra unirii Basarabiei cu vechiul Regat”, prin care se ratifica, investindu-se cu putere de lege, Decretul-lege din 9 aprilie 1918. În acel decret era citată Declarația Sfatului Țării din 27 martie 1918 prin care Basarabia, „în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România”. Pe baza Raportului Consiliului de Miniștri, regele Ferdinand a decis: „Promulgăm

Vasile Stroescu, filantropul basarabean care a ajutat școlile românești din Transilvania

acest vot și această declarație și ordonăm să fie investită cu sigiliul statului și publicat în *Monitorul oficial*. Decretul-lege a apărut în *Monitorul oficial* din 10 aprilie 1918. Expunerea lui Vasile Stroescu și Proiectul de lege au fost întâmpinate cu „aplauze furtunoase; adunarea aclamă în picioare”. Pe acest fond, N. Iorga a declarat: „Domnilor deputați, consider aceste aclamațiuni ca expresiunea votului unanim al Adunării”. În stenogramă se preciza că aceste cuvinte au fost primite cu „aplauze furtunoase; adunarea aclamă în picioare; urale nesfârșite”.

Aurmat la tribună Ion Nistor, ministru de Stat delegat pentru administrarea Bucovinei, care a prezentat proiectul de lege privind unirea Bucovinei, semnat de regele Ferdinand, Alexandru Vaida-Voevod și Ion Nistor. La propunerea lui N. Iorga, proiectul a fost trimis la secțiunile reunite. După pauză, deputatul Romul Reutz

a prezentat Raportul secțiilor (care l-au admis „întocmai cum a fost prezentat”) și Expunerea de motive la proiectul de lege, în care se aprecia: „când prin intriga diplomatică tereziană [a Mariei Tereza] în anul 1775 a fost smulșă Bucovina din trupul Moldovei noastre iubite, a fost cea mai mare jale nu numai pentru Moldova, ci și pentru românimea întreagă”. În Raport se analiza situația tragică a românilor în timpul stăpânirii austriece, lupta lor pentru emancipare, la care „a contribuit și președintele nostru [N. Iorga]”, decizia de unire cu România, votată la 28 noiembrie 1918. Tot Romul Reutz a citit proiectul de lege „asupra unirii Bucovinei cu vechiul Regat al României”, prin care se ratifica Decretul-lege din 18 decembrie 1918. În acel document se lua act de „hotărârea unanimă a Congresului general al Bucovinei din Cernăuți din 15 [28] noiembrie 1918” și se decreta: „Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne unită cu Regatul României”. Decretul-lege a fost publicat în *Monitorul oficial* din 19 decembrie 1918. Expunerea prezentată de Romul Reutz, precum și proiectul de lege au fost primite cu același entuziasm. Exprimând sentimentele celor prezenți, N. Iorga a declarat: „Domnilor deputați, consider aclamațiunile dumneavoastră ca exprimând votul unanim al Adunării”. Aceste cuvinte au fost întâmpinate cu „aplauze și ovații”.

(Va urma)

evenimentele din ultimii ani, situația în care se afla România și perspectivele statului național unitar român.

Cel mai remarcabil discurs a fost rostit de Ion I. C. Brătianu în ședințele Adunării Deputaților din 16 și 17 decembrie 1919. Președintele Partidului Național-Liberal a început astfel: „Domnilor deputați, iau cuvântul cu adâncă emoțiune, pentru prima dată în Parlamentul României Mari, fiindcă pe deasupra ființei și a chipurilor și a acelora de la guvern și a acelora din această incintă, văd în fața mea pe toți cei care pentru această mare realizare au muncit, s-au jertfit, pe toți cei care au crezut în înfăptuirea pe care noi trebuie să o întărim și de care trebuie să se bucure și surorile generațiilor ce vin“. A prezentat, pe larg, activitatea guvernelor pe care le-a condus de la declanșarea Marelui Război în iulie 1914 până la demisia din septembrie 1919, justificându-și deciziile și atitudinea politică, inclusiv la Conferința de Pace de la Paris. Dincolo de greutățile momentului, Brătianu era optimist: „Prin situațiunea lui geografică, prin însușirile lui, prin energia lui, prin trecutul său, prin originea lui, neamul nostru are un rol de seamă în omenire“. Și a continuat: „Sunteți, domnilor, toți, reprezentanții unui popor care este mândru de trecutul său și care trebuie să aibă mare încredere în viitorul său. Nu scădeți rolul pe care trebuie să-l aibă în lume. Fiți cât de modești pentru persoana dvs., nu fiți modești

Vasile Goldiș, propus președinte al Senatului, a pierdut votul în favoarea lui Nicolae Iorga

pentru poporul pe care îl reprezentați“.

La rândul său, Iuliu Maniu a prezentat punctul de vedere al Partidului Național Român față de evenimentele recente și a apreciat că „guvernele d-lui Ion Brătianu au apărut o cauză dreaptă, o cauză sfântă înaintea areopagului european“, iar guvernul Vaida „a trebuit să tragă în mod fatal consecințele unei situațiuni date“ și a semnat Tratatul de Pace cu Austria.

Reprezentanții minorităților naționale au ținut să-și exprime punctele de vedere față de România Întregită. Rudolf Brandsch a vorbit în numele minorității germane: „Ne simțim datori a reînnoi declarația solemnă că ne-am alipit statului român prin liberă hotărâre și că îi vom aparține ca cetățeni credincioși și leali“. Isif da Fáy a declarat că secuii „au primit cu liniște și încrede reunirea cu România“, exprimându-și convingerea că „în scurt timp populația secuiască va fi una

din pietrele cele mai sigure la edificiul României Mari“. Deputatul Iancu Melnic Melicshon a menționat că „între evrei există un principiu: «care crede în Dumnezeu, crede în dreptate» și în acest principiu cred și eu“, apoi a mărturisit: „Sunt fericit să stau în Camera României Mari“. Vasile Sniatinciu a declarat că rutenii din Bucovina „sunt nu numai mulțumiți, dar și recunoscători“ României Mari. Gheorghe Hrabovschi a declarat: „Noi, slovacii, vom fi credincioși cetățeni ai României Mari“. Mustafa Mehmed Fehim a spus: „Noi, musulmanii din Dobrogea întregă, totdeauna am fost și suntem supuși credincioși statului român“, deoarece România „este patria noastră iubită“. Președintele Uniunii Armenilor din România, Khiritirian, a transmis „călduroase felicitări pentru unirea ținuturilor românești cu Patria Mamă“.

În ziua de 29 decembrie 1919 au avut loc ședințe solemne atât în Adunarea Deputaților, cât și în Senat, consacrate adoptării legilor privind unirea provinciilor istorice cu România. În fapt, au devenit lege decretelor regale din 1918 privind unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Potrivit articolului 46 din Constituție voturile se dădeau prin sculare și ședere, prin viu grai sau prin scrutin secret. S-a hotărât ca parlamentarii să se exprime prin viu grai.

Nicolae Iorga a dat cuvântul lui Ion Inuleț, mi-

(București 1895). În acei ani a fost subdirector al Muzeului Național de Antichități din București și șef de cabinet în Ministerul Instrucțiunii Publice. Debutul literar este din 1891, cu nuvele și romane pe franțuzește, dar apărute la București: *Les facettes* (1891), *Elza*, roman, și *Vers l'Au-Delà*, trilogie symbolique (1895), *L'internel clavier* (1896), *La belle dame sans merci* (1901), *Du portrait – psychologie esthétique* și *Byzance et l'influence byzantine en Roumanie* (1902), în fine, o conferință *România nu aparține propriu-zis Peninsulei Balcanice*, ținută la București, la Societatea Regală de Geografie, și publicată în franțuzește tot la București, în 1904, în același an cu o broșură despre preistoria română. Debutul parizian și-l face cu rezumatul și „comentarii ermetice” la o conferință despre psihologia afurisaniei și a blestemului de Constantin Dissescu (1899) și continuă cu broșuri precum *România modernă ca factor de civilizație în Orient* (1902) și masivele volume amintite, plus o carte de aceleași dimensiuni despre *Europa Orientală și rolul familiei Mavrocordat între 1660 și 1830* (1913). Se adaugă, între 1910 și 1914, un curs liber la Sorbona, unde vorbește numai despre români și România, și se încheie cu un splendid album român (*Album roumain*), apărut în 1918, la Geneva, cuprinzând peisaje, tipuri umane, monumente etc. din toate provinciile României Mari plus Macedonia.

In concluzie, un savant și un mare patriot român, care nu și-a uitat țara deși a locuit peste 20 – 25 de ani în Franța. Conversațiile avute cu Mateiu Caragiale în 1908 a trebuit să se învârtăască în jurul chestiunilor istorice, dar, bănuim, mai ales literare și filosofice, care îl preocupau pe Aldebaran încă dinainte de 1891. Astfel că ceva din personalitatea lui A.A.C. Sturdza se regăsește în Pantazi: amintirea strămoșilor greci și români în serviciul Rusiei (o posibilă aluzie la Alexandru Scarlat Sturdza, Iași 1791 –

Léon de Montesquiou Fezensac

Odessa 1854), diplomat rus între 1809 și 1821, perioadă în care este trimis la Viena și la Paris (întocmai ca strămoșul lui Pantazi), iar între 1828 și 1830 conduce cancelaria armatei ruse de ocupație din Principate, moartea la o vârstă tânără a mamei la București, plasată de autor în 1877 (în realitate la 1871).

Iată portretul tatălui lui Pantazi: „În coconul sclivisit, cu mâini de femeie, care la Paris trecuse drept englez după înfățișare și felul de a se purta, se dezvăluiseră virtuți rare, un caracter. Învățătura lui și ocrotirea domnitorului Alexandru Ioan, la care se bucura de mare trecere, îl făcuseră să fie numit de-a dreptul la Curtea de Apel și repede înaintat la Înalta Curte. Fusese apoi deputat. Secularizarea averilor mănăstirești și împrăștierea țăranilor i se datoresc în mare parte lui. A fost cel mai tânăr dacă nu și cel mai de seamă dintre acei câțiva bărbați cu vază ce, după răsturnarea lui Vodă-Cuza, s-au retras din viața politică pentru totdeauna.”

Lectura acestor rânduri ne duce imediat cu gândul la un alt Sturdza, Vasile (1810 – 1870), un unchi al lui Aldebaran. După studii la Paris, el revine în țară, este numit judecător la Divanul domnesc din Iași (1849), ministrul Lucrărilor Publice din Moldova (1850), președinte al Divanului domnesc în 1856 și caimacam la 1858 – 1859, devine, grație stimei și prețuirii ce-i purta Cuza, primul președinte de Consiliu din Moldova după Unire, iar în 1862 cel dintâi prim-președinte al Curții de Casație (Înalta Curte), funcție pe care o îndeplinește până la 1868, când se retrage din viața publică. A doua lui soție a fost Zulnia, sora lui Costache Negri, un alt colaborator și prieten al lui Cuza, care a ales, ca și Vasile Sturdza, să se retragă din viața publică după detronarea domnului Unirii. Și fiindcă veni vorba de Negri, să nu uităm că în 1821 Poarta otomană numește pe Constantin Negri – dintr-o familie grecească diferită de cea a omului politic moldovean – caimacam al Țării Românești, funcție în care s-a arătat bun român

Încheiem aici călătoria începută în nr. 10/2019, prin lumea personajelor de la Curtea Veche, în căutarea surselor de inspirație pentru conturarea lor.

„CRAII DE CURTEA-VECHE” AI LUI MATEIU I. CARAGIALE. ÎNTRE FANTEZIE ȘI ISTORIE

MATEI CAZACU

● Ce oameni! Ce timpuri! ● Un țăran de la Dunăre ● Coconăș sclivisit, cu mâini de femeie ● Înruit cu D'Artagnan ● Cel mai mare pontagi
● Un degenerat inteligent ● Magistratul care se plimba cu șerpi în buzunar
● Povestea testamentului lui Kalinderu ● Asasinat de tătari

Dar identitatea lui Pantazi este, așa cum am spus, mult mai complexă. O altă pistă este cea indicată de Mateiu într-o scrisoare din 7 mai 1908 către prietenul său Boicescu și confirmată și de Barbu Cioculescu.

„Am făcut cunoștință cu un Sturdza între două vârste, cu care am făcut două chefuri și care cunoaște bine pe beșadelele (beizadelele) de la Dieppe [urmașii domnitorului Mihai Sturdza al Moldovei] [...] Acest Sturdza pe care-l cunosc e un om cult, dar modern și misterios, învârtind niște afaceri asupra cărora eu nu am insistat. De altfel, îl văd rar acum, o singură noapte am stat cu el până la 8 dimineța și apoi ne-am întâlnit iar la dejun. A mai trăit încă acum 20 de ani în București, apoi a dispărut și acum s-a ivit iar. Ce oameni! ce timpuri!”

Identificarea acestui personaj cu istoricul și publicistul Alexandru A.C. Sturdza (1867 – după 1918), pseudonim literar Aldebaran, ne-a fost sugerată de domnul Mihai D. Sturdza, autoritate necontestată în domeniul genealogiilor moldovenești; domnia sa ne-a amintit și de Olga, sora acestui Alexandru, pe care l-a îndemnat să scrie o carte despre domnul Moldovei Mihai Sturdza (1834 – 1849) și viața politică din

Țările Române de la 1848 la 1859, carte apărută la Paris în 1907. O însemnare manuscrisă pe exemplarul ce posed din cartea sa *La terre et la race roumaines depuis les origines jusqu'à nos jours*, apărută tot la Paris în 1904, precizează că s-a născut la Iași, la 10 mai 1867, ca fiu al diplomatului Alexandru Sandu Sturdza de la Ruginoasa (1820 – 1891) și al Mariei Sutzu (1845 – 1871). Școala a început-o la Geneva, deoarece dedicația

manuscrisă a autorului pe același volum este adresată, în franceză, „Vechiului meu prieten și scump camarad Charles Cavin, amintire afectuoasă a unui țăran de la Dunăre [aluzie la fabula *Le paysan du Danube* de La Fontaine] care poartă în sine regretul zilelor copilăriei fericite, prea repede trecute, petrecute pe malurile Lemanului civilizat.

Dacul sălbatic, Basel, iunie 1904, Alex. Sturdza”. Au urmat studiile la Paris, bachelatul și Universitatea Sorbona, o teză de doctorat despre împăratul Marc Aureliu (București, 1890), două broșuri despre socialism

Mateiu I. Caragiale

„Eu într-o dimineață caldă și frumoasă m-am pomenit că un tip îmi sare dintr-o trăsură în brațe. Era Montesquiou. Ne-am suit în trăsură și ne-am baladat în sus și în jos pe Calea Victoriei, plini de o mare bucurie că ne-am revăzut și vorbind numai niște lucruri *go-guenarde* despre aventurile lui Vlădoianu cu pederastia la Berlin și despre bătaia și procesul lui Montesquiou cu banditul Lagasse, un mare calomniator și șantajist care estorca de sume pe contesa de M[ontesquiou] F[ezensac] *douairière* [matroana], la vieille comtesse [bătrâna contesă, Maria Bibescu] a 600.000 livres (franci) de rente et le château de Courtanvaux [are 600.000 de livre rentă și castelul din Courtanvaux]. Am dejunat fin la Ferdinand de M.F., cu Cantemir Câmpineanu, ca trei mușchetari“ (5/18 octombrie 1907).

Cantemir Câmpineanu, „un om moale și plictisit“, prieten cu Mateiu, era fiul fostului ministru Ion Câmpineanu și al Irinei Bellu, o familie în care mulți au suferit de tulburări psihice grave. Ion (Iancu) Câmpineanu, fratele mai mare al prietenului lui Mateiu și coleg și prieten cu Constantin Argetoianu, „era un degenerat [...], dar un degenerat inteligent. Citea mult, avea o excelentă memorie și când voia, era chiar capabil de un efort de continuitate. În ochii lui tulburi se citea însă nebunia, oarecum ereditară în familie, căci și tată-său și mamă-sa au fost oameni cu țicneli, ca și unchiu-său Costică Câmpineanu, magistratul, care se plimba cu șerpi în buzunar.“ Fratele mai mic, Cantemir, scrie același Argetoianu, „a murit în preajma războiului [Prim Mondial], prăbușindu-se cu un avion, după ce încercase mai multe cariere, începând cu cea militară“. El este tatăl diplomatului Dinu Cantemir Câmpineanu (1911 – ?), un personaj de roman al cărui portret a fost făcut de prietenul și colegul său în diplomatie Mircea Berindei. „Vlădoianu se învârtește pe lângă Montes-

quiou, îi prezintă tipi tineri, dar acest *ma-querellaj* nu rentează și Ferdinand de M. mi-a spus că tânărul Trouville [joc de cuvinte scabros, trou însemnând *gaură*] e un tip găunos“ (1907).

„Luna august și o parte din septembrie am fost adescori la Ferdinand de Montesquiou cu care sunt în buni termeni. Toți imbecilii au rămas cu gura căscată văzându-mă cum mă plimb cu el în trăsură. Mi-a spus că noblețea franceză e aproape ruinată, «pauvres comme rats déglise» [săraci ca șoarecii din biserică], că toți își mănâncă capitalurile în așteptarea unor lovituri zestrele [...] Fernand de M. e foarte lăudăros, un adevărat gascon, spune că cea mai ilustră casă din Paris și având un lustru mai mare e a mamei lui“ (16 noiembrie 1908).

Un amănunt important din viața lui Pantazi, așa cum l-a redat Mateiu Caragiale, a fost descoperirea testamentului considerat pierdut sau inexistent al unchiului său îndepărtat („îi veneam nepot de veri primari“) Iorgu, asasinat de „dârjii moșneni de la Toroipanu pe Neajlov“, exasperați de manevrele („cu cârcota și cu mita“) prin care acesta câștigase „vechea judecată pentru partea lor de moșie“. Absența testamentului făcea din Pantazi, care împlinise 23 de ani și hotărâse să dispară din țară, unicul moștenitor al unei uriașe averi. În noaptea dinaintea plecării, eroul nostru își caută pașaportul și îl descoperă în sertarul blocat al unui vechi scriu,

alături de un plic mare galben cu cinci pecete de ceară neagră. Pe el sta scris „Testamentul“, cu u scurt, „meu“. Era testamentul lui Iorgu prin care defunctul își lăsa întreaga avere „Eforiei spitalicești“, adică Eforia Spitalelor Civile, o venerabilă instituție creată prin Regulamentul Organic, devenită autonomă la 1864 și care își avea sediul pe Bulevardul Elisabeta, peste drum mai jos de Cercul Militar, într-o clădire bizară și fastuoasă care a adăpostit în anii comunismului, după ce s-a desființat (enorma ei

Desen de Mateiu I. Caragiale

și patriot (tatăl lui era deja boier muntean), astfel că otomanii l-au decapitat la Stambul în 1822.

În sfârșit, contrar opiniei lui Barbu Cioiculescu, pentru care ar fi servit de portret pentru Pașadia, portretul lui Pantazi împrumută anumite trăsături ale unui aristocrat franco-român, Léon de Montesquiou Fezensac (1873 – 1915), fiul contelui francez Odon de Montesquiou Fezensac și al Mariei Bibescu (1845 – 1929). Aceasta era fiica fostului domnitor Gheorghe Bibescu, instalat la Paris după pierderea tronului Țării Românești în vremea revoluției de la 1848. Familia sa pe linie paternă, originară din Gasconia, a dat Franței, după cum scrie domnul Mihai D. Sturdza, „un cardinal, doi episcopi, un comandor al Ordinului Suveran de Malta, un mareșal al Franței, miniștri, un membru al Academiei Franceze și numeroși diplomați. Trăitor în secolul al XVII-lea, un căpitan al mușchetarilor regelui Ludovic al XIII-lea a fost imortalizat mai târziu sub numele de d'Artagnan (Pierre d'Artagnan, mareșal de Montesquiou, 1645 – 1725), în romanul istoric *Cei Trei Mușchetari* al scriitorului Alexandre Dumas“.

Atâta și ar fi fost de ajuns să înflăcăreze imaginația lui Mateiu Caragiale, care descrie cu lux de amănunte conversațiile dintre cei trei crai și reveriile lor istorice. „Eram trei odrasle de dinastii cu nume slăvite, tustrei cavaleri-călugări din tagma Sfântului Ioan de la Ierusalim, ziși de Malta, purtând cu fală pe piept crucea de smalt alb [...] Răsărisem în amurgul Craiului-Soare, părinții ieziuiți ne crescuseră...“.

Moștenind de la mama sa moșia Băneasa, unde se înalță un palat construit de arhitectul sas Schlater pentru Vodă Bibescu, azi în ruină, Léon de Montesquiou Fezensac, doctor în Drept, s-a lansat în politică în partidul regalist și naționalist al lui Charles Maurras, a publicat o serie întreagă de lucrări, dar „simțindu-se legat de țara mamei

sale, polemistul Léon de Montesquiou și-a pus talentul și în serviciul cauzei românești, contribuind în 1914 la revista *Annales des Nationalités*, întemeiată la Paris grație, mai ales, lui Paul (Pavlică) Brătășanu – aflăm de la Mihai D. Sturdza. În 1914 el a mai publicat un volum ilustrat intitulat *Notes sur la Roumanie*, fruct al vizitelor sale în patria mamei, după care și-a făcut datoria de soldat în armata franceză, căzând pe front în septembrie 1915.

In cursul unei vizite de afaceri la București, l-a cunoscut pe Mateiu Caragiale, în primăvara anului 1907, anul marilor răscoale țărănești, care nu l-au surprins, el fiind autorul unui articol despre problema țărănească în România. În scrisorile către Nicolae Boicescu, Mateiu are numai cuvinte de admirație pentru el. „Cunosc bine pe contele de Montesquiou, care m-a invitat la dejun și la *dîner* și cu care am vorbit niște lucruri admirabile. În prima zi de Paște însă, contele Ferdinand [sic!, probabil al doilea prenume] a filat în express, lăsându-mă singur. Merge la Paris, la Courtanvaux [suntuosul castel al familiei], și la Nérice [Néris-les-Bains]. Cu toate că mi-a spus să telefonez când vreau, n-am abuzat de acest privilegiu ca să viu să dinez, venind numai când mă invita. Dar, pentru detalii, trebuie să ți le spun prin viu grai. E ceva fin. Într-o seară am fost la «Flora» cu el și cu Vlădoianu. Contele e un om foarte *goguenard* [sarcastic] și e cel mai mare pontagiu; foarte bogat și de la tatăl său, contele Odon, și de la mamă-sa. Am aflat așa lucruri despre lumea fină din București și Paris, încât perspectivele mele de glorie au crescut. Mi-a povestit un roman întreg cu Chimay, Greffulhe, ce bo-

gați, magnifici și risipitori sunt Greffulhe mai cu seamă. E un adevărat dezastru“ (8 mai 1907).

„Montesquiou e la Paris sau la Courtanvaux. E un mare huligan: toți vreau să-l înșele, și el îi înșală pe toți. Eu-l studiez ca pe un om remarcabil de la care poți învăța multe“ (4 iunie 1907).

Ruinele palatului Bibescu de la Băneasa
(sursa iMAGO Romaniae)

„fugind de undeva, de prin părțile turcești, ca să scape de ispășirea unui îndoit omor [...] O tristă faimă supraviețuise omului pătat de sânge, ce nu fusese văzut răsând niciodată“. Mai întâi arănat în suita domniței Ralu Caragea, fiica domnului, protectoarea artelor și fondatoarea teatrului de la Cișmeaua Roșie, locul magic din București unde Mateiu își plasează eroul (Pașadia locuia pe strada Modei, azi dispărută), strămoșul devine amantul domniței și este făcut armaș mare de Caragea Vodă. Numai că documentele

sunt mute în această privință (deși cunoaștem numele a nouă armași și armași II din perioada 1823 – 1828), astfel că bănuim că Mateiu a recurs la o nouă substituție. E vorba de Diamandi (Iamandi) Giuvvara, un albanez și primul cu acest nume venit în țară, care a fost numit de Caragea cârc-serdar (comandant al poterei) și s-a ilustrat prin îndârjirea cu care l-a urmărit fără succes pe cel mai vestit haiduc român, olteanul Iancu Jianu. Nu a reușit să-l captureze pe el, ci doar pe locotenentul lui, și a sfârșit rău, decapitat la Stambul în 1821, ca unul amestecat în revoluția (zavera) Eteriei grecești. La fel au terminat soția și fiii lui, uciși de pașa din Silistra, tot ca „haini“. Substituția era ușor de făcut, între armaș și cârc-serdar, și este aproape sigur că inspirația i-a venit citind romanul *Haiducul* (1908) al scriitoarei Bucura Dumbravă, o biografie romanțată a lui Iancu Jianu, care împreună cu *Pandurul* (1912) au devenit adevărate *best-seller* în România Mică și apoi în cea Mare.

Prin urmare, el nu poate fi strămoșul lui Pașadia, tatăl serdarului care haiducea în pădurea Vlăsiei și falsifica moneda, genitorul tatălui lui Pașadia, „părinte nevrednic și dușman, cartofor, crai și bețiv“, care „măcinase mai multe rânduri de moșteniri și murise în furiile nebuniei“. Ca să nu mai vorbim de femei, „greaca ursuză și sanchie“, „sârba haină și dârjă“, „brașoveanca zăcașă și fățarnică“, respectiv străbunica, bunica și mama eroului nostru.

Desen pentru ilustrarea cărții realizat de Mateiu I. Caragiale

Rămâne numele de familie al lui Pașadia, Măgureanu. Și aici Mateiu se joacă iarăși cu identitățile, căci Măgureanu este al doilea nume al unei ramuri importante a familiei Cantacuzino din Țara Românească, nume provenind de la moșia Măgureni din Prahova, care aparținuse lui Drăghici, fratele mort tânăr al lui Șerban voievodul, al savantului stolnic Constantin, al lui Mihai spătarul, fondatorul spitalului Colțea. După moartea lui Drăghici, moșia, biserica și conacul au intrat în

stăpânirea fiului său Părvu, mort pe când supraveghea construcția Mănăstirii Hurezi, unde este îngropat, apoi a urmașilor săi, dintre care o parte s-au refugiat în Rusia. Prin urmare, avem de-a face cu o falsă pistă, deoarece Mateiu scrie că „porecla de Măgureanu venea de la o moșioară de danie domnească“, primită de armaș, primul strămoș din Valahia, de la Caragea Vodă, pe când Măgureni din Prahova aparțineau Cantacuzinilor de aproape trei secole. E drept că mai există sate cu acest nume în județele Argeș și Teleorman, dar ele erau sate de moșneni. Un al treilea Măgureni din județul Vâlcea ar putea furniza o indicație, căci era pe vremea lui Caragea proprietatea stolnicului Ion (Iancu) Lahovary (născut la Istanbul, la 1786, mort la 1854), care a construit în 1818 casa boierească și biserica din vecinătate la Momotești, proprietatea sa.

Revenim deci la familia Lahovary, rudele lui Maiorescu, dintre care Marta Bibescu este cea mai cunoscută, cu regretul că nu a mai scris partea a doua a cărții – *Nimfa Europa* –, în care ar fi făcut istoria familiei sale pe linie maternă, Mavrocordatii, dar și, parțial, pe linie paternă, Lahovăreștii care descindeau din Petrache din Karamania, directorul tarapanalei (monetăria) de la Istanbul și concurent nefericit la domnia Țării Românești împotriva lui Nicolae Mavrogheni, care i-a obținut capul. Pașadia Măgureanu rămâne deci o enigmă pe care un cercetător mai norocos o va putea desigur desluși într-o bună zi. ■

arhivă s-a risipit între Muzeul de Istorie al oraşului Bucureşti şi diverşi particulari, ca profesorul Ion Ionaşcu şi Emil Vărtosu şi probabil şi alţii), primăria sectorului 5.

Credem că acest episod a fost inspirat de un eveniment – decesul lui Ioan (Iancu) Kalinderu, „confidentul regelui Carol, administratorul Domeniilor Coroanei, al Academiei şi omul cel mai influent din România la un moment dat” – care a impresionat opinia publică bucureşteană la sfârşitul anului 1913 şi a fost înregistrat de memorialistul Argetoianu.

Ioan Kalinderu

„Moartea lui Kalinderu (11 decembrie 1913)! A fost o dramă nemaipomenită! Bietul om agonisise prin administraţia iscusită a atâtor fonduri sau poate prin întreprinderi şi speculaţiuni geniale o frumoasă avere de vreo 30 de milioane. Treizeci de milioane aur, dinainte de război, erau ceva. Bătuse pretutindeni toba, că tot ce avea era al Academiei; o făcuse poate ca să dezarmeze gurile rele şi să-l lase lumea în pace pe «chestia» îmbogăţirii sale – o făcuse însă desigur şi din vanitate, ca să-şi consolideze situaţia de Mecenat, şi fiindcă îşi ura de moarte nepoatele şi nepoţii, mai ales pe fetele lui frate-său doctorul. Şi făcuse testament în regulă; s-a întâmplat însă că un an înainte să moară s-a certat cu Academia [...] Supărat, şi-a rupt testamentul, hotărât să facă altul, poate în favoarea statului. Până să-l facă, l-au surprins însă o răceală şi o pneumonie, care l-au curăţat în câteva zile şi a murit fără testament! Nepoatele şi nepoţii au jucat tontoroiul în jurul sicriului «regretatului» unchi, iar în tot Bucureştiul a fost o bucurie nespusă, căci nepoatele erau simpatice, iar unchiul nesuferit!”

Mateiu Caragiale cunoştea pe nepoate şi pe soţii lor, astfel că s-a putut inspira din povestea testamentului pierdut şi regăsit pentru a explica averea lui Pantazi.

După Pantazi vine rândul lui Paşadia, Paşadia Măgureanu, despre care Mateiu scria: „Am privit ca un har al proniei simpatia ce dânsul a avut pentru mine şi mă mândresc de a fi ciracul acestui mare răzvrătit, atât de stoic”. Pe lângă o conversaţie „miezoasă şi cuprinză-

toare, reţinută şi măiestrită, fără lăbărtări, razne şi prisosuri, ea învăluia în mreje puternice, uimea, răpea, fermeca. Paşadia era deopotrivă meşter pe pană şi în tinereţe zugrăvise frumos. Era de necrezut cât citise. Istoria o cunoştea ca nimeni altul, ea desăvârşise la dânsul darul înăscut de a judeca fără să se înşele oamenii; multora pe atunci în plină înălţare el le-a prevăzut apropiata, trista prăbuşire şi nu pot uita cum rostind cuvintele cobitoare ochii îi licăreau sinistri”.

Numele prietenului, Paşadia, amintind de un paşă otoman, are o puternică rezonanţă istorică şi a fost ales de Mateiu Caragiale pentru a sublinia originea sud-dunăreană a strămoşului venit în Ţara Românească, „cam un veac” înainte de anul 1910 şi devenit armaş mare în vremea domniei lui Ioan Vodă Caragea (1812 – 1819), deci în aceeaşi vreme cu bucătarul domnesc Ştefan Carageale, strămoşul lui Mateiu. Însă numele este mult mai vechi, el desemnând în secolul al XVI-lea pe un mare boier din sfatul lui Radu de la Afumaţi şi al domnilor următori, Radu Paşadia din Balomireşti (mare paharnic, mare postelnic şi mare logofăt între 1525 şi 1548). Unul dintre fiii săi, tot Radu, a avut o fată Rada (moartă între 1614 şi 1623), măritată cu Drosul postelnic, nepotul de fiu al banului Armega. Din această căsătorie s-a născut un fiu, Mihai Drosul, armaş al doilea în 1672, cunoscut ca duşman înverşunat al clanului Cantacuzineştilor. Un document de epocă spune că „a stat asupra Cantacuzinilor cu multă vrăjmăşie şi cu multe groaze de moarte îngrozindu-i şi afar den prada domnească ce le-au prădat Gligore Vodă (Ghica) casa dumnealor, amestecatu-s-au şi Drosul armaş de au luat de la dumnealui Costandin stolnic (marele cărturar) mai osebit multe altele”. Drosul a fost asasinat de nişte tătari plătiţi de Şerban Cantacuzino când încă nu devenise domn, iar fiul şi fiica lui au fost închişi la ocnă şi omorâţi. Neamul Paşadia s-a stins în prima jumătate a secolului al XVII-lea, când erau sărăciţi şi nevoiţi să-si vândă moşiile.

Cel dintâi Paşadia imaginat de Mateiu venise deci la începutul secolului al XIX-lea,

*Maria Mavrocordat
cu Nicolae Ghica Comănești*

diul rural, îmbrăcați ponosit, dar îmbujorați și voioși, prinși în jocul lor cotidian.

Schițe fugare în peniță sau mină de grafit ale unor atitudini sau mișcări ori studii bine individualizate de portret definesc un tip infantil specific acelor vremuri: cuminte, supus, sfios, cuviincios și cuvios, ușor trist și/sau speriat, timorat de prezența autoritară a părinților, având privire întrebătoare, gânditoare, visătoare. Chipurile erau serioase, solemne, înghețate într-o sobrietate de om matur. Sub influența vastelor mijloace de informare și de distracție de azi, acest tip nu mai există, fiind înlocuit de acela al copilului atotștiutor, sigur pe sine, voluntar, impertinent și arogant, care consideră că totul i se cuvine și că este stăpânul propriilor părinți. Seriozitatea de pe figurile micilor făpturi imortalizate pe suportul fotosensibil al fotografiei se datora și lungimii timpului de expunere necesar la mijlocul secolului al XIX-lea. În acea vreme nu era posibil să fie luate instantanee, în consecință nu putea fi surprins surâsul ori zâmbetul pe clișeu de sticlă cu colodiu umed.

Într-o singură acuarelă datorată sculptorului Ion Georgescu, reprezentând o fetiță care ține în poală un câțel alb, chipul micuțului model este destins de un zâmbet larg, plin de voioșie copilărească.

Fotografia infantilă a avut o sintaxă proprie, bine încheiată, care o urma pe aceea a adulților: copilul era impostat frontal sau trei

sferturi, într-o atitudine demnă și sobră. Aducerea odraslei la fotograf era un eveniment la fel de mare ca și acela al imortalizării părinților. Se alegeau veșmintele cele mai elegante sau chiar se venea cu mai multe schimburi, spre a se face mai multe portrete, cu diverse ținute. La fel ca la maturi, vestimentația copilului constituia, pentru contemporani și pentru viitorime, marca statutului social. Indiferent de posibilitățile materiale ale familiei, copilul trebuia să pară, cel puțin în imaginea pe care i-o lua fotograf, prosper și fericit. De aceea, erau folosite hainele de sărbătoare de tăietura cea mai modernă.

Pentru băieți erau preferate uniforme militare, care erau atât ținută de gală – și cadou mult râvnit pentru marile sărbători de peste an (Sf. Nicolae, Crăciun, Paște, ziua de naștere sau onomastica) –, cât și strai de joacă. Iar dintre arme, cea preferată era cavaleria, cu toate specialitățile ei locale sau europene: cavalerie ușoară (roșiori, călărași, husari) sau cavalerie grea (cuiasieri, dragoni). Urma marina, care a avut o lungă persistență în timp în moda copiilor, chiar până la mijlocul secolului al XX-lea.

Și aici survineau unele variații în funcție de anotimp: era purtată bluză bleumarin sau albă, cu guler larg, răsfrânt pe spate, pălărie de pai sau de material impermeabil, lucios, ori beretă de postav, cu panglici atârând pe spate. Unii dețineau și cabana (mantaua scurtă) pentru vreme rece. Ținuta marinărească era folosită și de fetițe care, în loc de pantaloni, purtau fustiță cu trei șnururi cusute pe poale. Prinții și principesele din familia regală a României

Ofițer cu soția și copiii

Eveniment

ÎN CĂUTAREA COPILĂRIEI
DE ALTĂDATĂ

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

În intervalul 2 – 17 septembrie și 4 – 20 octombrie 2019, la Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei Române a fost deschisă expoziția „Univers infantil. Imagini, veșminte și colecții din secolul al XIX-lea”. Expoziția a avut drept inițiator pe dr. Nicoleta Roman, cercetător științific II la Institutul de Istorie „N. Iorga”, care, în 2012, datorită unui grant, a organizat conferința „Copilăria românească între familie și societate (secolele XVII – XX)”, ale cărei comunicări au constituit, câțiva ani mai târziu, conținutul unui volum cu același titlu, apărut la Editura Nemira (2015).

Subiectul, aparent minor și oarecum frivol, comparativ cu marile teme abordate în istoriografia națională, s-a dovedit recompensant prin abordările sociologice, demografice, juridice, sanitare, politice și culturologice, spre a nu mai vorbi despre acelea imagologice și iconografice, care revelau și aspectele palpabile, fizice, ale vârstei infantile. Pentru a da o mai mare extindere acestui proiect, tânăra cercetătoare a propus Institutului de Istoria Artei „G. Oprescu” organizarea unei expoziții cu piese din patrimoniul Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române și din câteva colecții particulare. Am îmbrățișat, cu entuziasm, ideea de a încheia o expoziție în care să fie reconstituit, prin operă grafică sau fotografie, portretul copilului din veacul al XIX-lea.

Demersul nu era cu totul nou. În 2004, la Muzeul Militar Național, două experimentate și pasionate muzeografe, Cornelia König și Viorica Neagu, au coordonat o frumoasă expoziție intitulată „Copiii și copilăria în fotografia secolului al XIX-lea”, în care au fost reunite exponate de mare valoare, provenind din patrimoniul mai multor instituții muzeale din București și din țară, precum și din câteva colecții particulare. Prin această iconografie bine selectată a fost realizat un profil veridic, duos și elocvent, al vârstei infantile din România veacului al XIX-lea. Manifestarea a fost însoțită de un catalog bilingv, de 64 de pagini, bine ilustrat, care, prin tirajul limitat, s-a transformat astăzi într-o adevărată piesă de colecție.

Până la această memorabilă expoziție, portretul infantil nu

s-a bucurat de interesul cercetătorilor și nici în literatura de specialitate națională nu au fost elaborate lucrări care să-l aibă drept motiv principal de studiu.

Prin strădania pasionatelor și priceputerilor trutoare ale Cabinetului de Stampe Alina-Monica Popescu și Anca Gabriela Vitan, a fost depistat un important număr de fotografii și de lucrări de grafică, executate în creion, tuș, cărbune, cretă, conté, sanguină, guașă sau acuarelă, care au ca subiect principal copilul. În expoziția de față predomină chipul copilu-

lui de la oraș, provenind din clasele sociale medii și din elită, adică acelea care își permiteau să investească în portretizarea progenerurii fie de un plastician profesionist, fie de un fotograf. Doar câteva desene de Carol Popp de Szathmari și de Nicolae Grigorescu prezintă copii din me-

La vernisarea expoziției

prilej de a fi vizitat un studio fotografic. Datorită acestui fapt se păstrează valoroase documente iconografice privind îmbrăcămintea de iarnă a odraslelor din lumea mare.

Și vilegiatura era un moment demn de a fi surprins într-o imagine memorabilă. Întreaga familie care mersese la băi vizita atelierul local de fotografie și poza în ținuta specifică. Maestrul avea grijă ca micuțul să fie plasat între cei doi părinți, în picioare, cu rochiță albă și pălărie de pai, dacă era fetiță, sau cu pantaloni scurți și, la fel, pălărie de pai, dacă era băiat. Începerea cursurilor școlare sau premierea la sfârșitul acestora era un alt prilej când părinții își duceau copiii la fotograf: purtând uniforma specifică instituției de învățământ în care erau încadrați și strângând la piept un teanc de cărți ori coroana ce le fusese dată drept recompensă pentru rezultatele deosebite obținute la învățătură, micuții pozau mândri și demni.

Balurile costumate, tematice, organizate pentru cei mici, erau bun prilej de a aduce progeniturile la fotograf. Franța oferea principalul motiv de inspirație pentru costume – mici ducese și contese sau principii și baroni din Secolul Luminilor, cu peruci pudrate și haine de mătase, erau cel mai frecvent întâlnite la asemenea petreceri. În ordinea importanței urmau zânele și personajele din basme, care apăreau, pătrunse de importanța lor, în imaginile carte de vizită sau cabinet. Portul popu-

Anton Hagi Tudorache
(avea un an și jumătate, în 1899), cu doica

Inginerul Dumitru Ionescu cu soția Teodora
și primul născut, Nicolae

lar – urmând, la proporții reduse, moda trasată de la Curte, de principesa, apoi regina, Elisabeta, pentru toate doamnelor din înalta societate – a fost transferat în vestimentația infantilă. Fetele aveau cămășuțe și catrințe minuscule, iar pentru băieți erau alese straiile colorate și voinicești de surugiu.

Pentru obținerea unei imagini reușite care să-i mulțumească pe clienți, fotografii își puneau în aplicare toate formulele de poziționare a modelelor mature, păstrând, totuși, nota de șăgălnicie specifică vârstei infantile.

În expoziția de la Biblioteca Academiei au fost prezentate și câteva veșminte și jucării de epocă, provenind din colecția Ralucai Alexandru Partenie, o pasionată colecționară și bună cunoscătoare a vestimentației infantile, autoare a unui text publicat în catalogul manifestării. O însemnată contribuție în aranjarea exponatelor, documentarea fișelor de catalog și colajarea informațiilor a avut Ramona Caramela, cercetător științific III la Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Expoziția „Univers infantil. Imagini, veșminte și colecții din secolul al XIX-lea” a constituit o salutară investigație a copilăriei de altădată, prin care s-a concretizat portretul generic al vârstei întrebărilor de acum 150 de ani. ■

*Alexandru Inca, președintele
Înaltei Curți de Casație, cu soția Ecaterina,
născută Protopopescu-Pache
și fiii Simion și Nicolae*

poza adesea îmbrăcați ca marinari, mai ales prințul Nicolae, care chiar a îmbrățișat, mai târziu, cariera navală. Cu ocazia vizitei, la Sinaia, a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, în 1909, ca și a celei de la Constanța, în 1914, a țarului Nicolae al II-lea și a familiei imperiale a Rusiei (*Magazin istoric*, nr. 10/2010), micul prinț a purtat bluza albă, cu guler albastru, și cravata neagră de lustrin a marelui tată.

Nu erau rare cazurile când copilul era fotografiat în compania unui animal preferat, prieten patruped de toate zilele, un cățeluș, de obicei. Unii copii erau aduși la fotograf cu jucăriile proprii: în special cu păpuși, căluți, triciclete, cercuri, mingi, săbiuțe, puști și chiar tunuri de mici dimensiuni etc. Dar, de multe ori, însuși fotografii posesorii aveau o bogată colecție, în care se aflau obiecte menite a atrage atenția modelului și a-l face să se concentreze pentru a sta nemișcat cele câteva secunde necesare luării fotografiei. Portretele de copii călări pe bidivii de lemn erau cele mai frecvente. Nu erau însă rare cazurile când fotografii unui oraș de provincie erau invitați la moșia unui client pentru a-i fotografia odrasla

încălecată pe un ponei sau chiar pe un cal adevărat.

Existau părinți care impuneau poza și obiectele ce-l înconjurau pe copil. Unii, care încurajau talentul muzical al progeniturii, o așezau pe aceasta în fața unei pianine. Alții, cu înclinații intelectuale, ce-și doreau copiii cărțurari, cereau să fie immortalizați cu o carte deschisă în mână, ca și când ar fi fost întrerupți dintr-o lectură captivantă. Un tată pasionat, probabil, de aventuri cinegetice, și-a dorit să-i fie immortalizați cei doi băieți în costume de vânătoare, cu șepcuțe de catifea, tolbe și cuțite la șold, iar în mână o pușcă de jucărie.

Fetele erau îmbrăcate în rochii cu crinolină sau cu turnură, la fel ca mamele, evident, păstrând dimensiunile potrivite vârstei lor. Aceste rochii nu erau lungi până la pământ, ca la persoanele mature, căroră nu le era permis a li se vedea glezna. Dimpotrivă, fusta se oprea sub genunchi sau la jumătatea gambei. În vremea crinolinei, era elegant ca, pe sub poală, să se vadă marginea de dantelă a pantalonilor purtați pe dedesubt și botinele de piele fină. Când pozau în toaletă de plimbare, plăpânde modelele aveau pe cap bonețele acordate toaletei generale, iar, pe timp nefavorabil, scurteci ori burnusuri la fel ca ale celor mari. Schimbarea modelor sau a anotimpurilor, când copiii erau înnoiți cu articole vestimentare de sezon și din ultimul jurnal de specialitate, era un bun

*Ghiță Rădulescu cu nepoții
Nicolae, Dumitru Silvan și Virgil Ionescu
(septembrie 1915, Caracal)*

Nicoletta Ionescu, 1918

Fetiță cu păpușă

*Șerban Năsturel, fiul generalului
Petre Năsturel, în costum de evzon*

ALBUM ISTORIC

Chipuri de copii, din urmă cu un veac, lată tema acestui album istoric

Sublocotenentul de artilerie Gheorghe Popa cu familia, 1869

*Băiat în uniformă de cuirasier,
1899*

*Bibina Mironescu
în costum de secol XVIII*

Băiat cu pelerină și beretă

Călare, în costum de catifea

*Copil în costum
de marinar*

*Athena Zaharula
Kindilike, 1896*

Barbu Brezianu, la vârsta de 4 ani

*Copii imaginându-și
că merg cu trăsura*

*Frate și soră premianți,
alături de mezin*

Copii în costume spaniole

George Bush, Ronald Reagan și Mihail Gorbaciov

meniul computerelor și utilizării lor în tehnica militară. Gorbaciov a încercat să salveze Uniunea Sovietică. Atunci când Stalin a pus mâna pe Europa de Est, țările de aici erau bogate. România dispunea de mari rezerve de petrol. Spre sfârșitul perioadei comuniste, Uniunea Sovietică cheltuia cu țările est-europene mai mult decât primea de la acestea, căci subvenționa materiile prime pe care le livra acestora, mai ales petrol și gaze naturale, și trebuia să le cumpere mărfurile pe care ele nu le puteau vinde în altă parte. Gorbaciov a înțeles că Uniunea Sovietică nu mai avea resursele să continue cursa înarmărilor cu Statele Unite și să mențină controlul asupra Europei de Est. Ideea lui a fost să renunțe la controlul asupra Europei de Est și să democratizeze viața internă din U.R.S.S., reducând controlul partidului comunist. Dar a făcut un calcul greșit, nerealizând că dacă renunță la controlul politic asupra societății, tot sistemul se prăbușește. Din clipa în care a făcut cunoscut că U.R.S.S. nu va mai interveni în țările comuniste est-europene, regimul comunist nu mai avea nicio șansă să supraviețuiască acolo. Lucrurile s-au desfășurat după principiul dominoului: a căzut Polonia, a urmat Ungaria, s-a prăbușit Germania de Est, a căzut comunismul în Bulgaria, a urmat România și ultima a fost Albania.

Ceaușescu îmbătrânise și pierduse contactul cu realitatea, nu a înțeles ce se petrecea. Este elocventă secvența de la ultimul său miting, când promitea că mai dă 100 de lei în plus la salariu. Era o promisiune care nu mai conta în acel moment. Aveam cunoștințe pe care le

făcusem când am fost în România și care lucrau în Comitetul Central, nu la cel mai înalt nivel. Ele mi-au povestit apoi că în ultimele săptămâni înainte de 22 decembrie 1989 știau cu toții că sfârșitul este aproape. Veneau la serviciu și nu mai făceau nimic, doar așteptau sfârșitul. Numai Elena și Nicolae Ceaușescu nu știau cât de aproape era sfârșitul.

Așadar, nu a fost un complot al CIA. Americanii s-ar fi bucurat să încheie mai devreme Războiul Rece și dacă ar fi fost

posibil ca CIA să facă acest lucru, l-ar fi făcut cu mult înainte. După declanșarea Războiului Rece, CIA a pus la cale multe acțiuni, din Albania până în Polonia. Dar în anii '80 ai secolului trecut, mulți americani, inclusiv președintele Bush tatăl, se temeau de o destabilizare a Europei, nu pentru că i-ar fi iubit pe ruși, ci pentru că prăbușirea comunismului putea avea consecințe grave pentru stabilitatea lumii.

– În conferința pe care ați susținut-o ieri seară vă arătați optimist. Spuneți că situația actuală este cu mult mai bună decât cea de dinainte de Al Doilea Război Mondial, că nu există un Hitler. Dincolo de faptul că un personaj similar poate să apară oricând, sunt destule elemente de îngrijorare: rata scăzută a natalității în țările euro-atlantice, migrația care inundă Europa și Statele Unite, calitatea scăzută a clasei politice din aceste țări,

Doar Nicolae și Elena Ceaușescu nu înțeleseseră că totul se sfârșise

DANIEL CHIROT: ESTE LOC DE SPERANȚĂ

În ziua de 9 octombrie, în Aula Universității din București s-au deschis lucrările conferinței internaționale „The fall, rise and decline of Democracy in Europe and the world” (Prăbușirea, renașterea și declinul democrației în Europa și în lume). Conferința din prima seară a fost susținută de profesorul american Daniel Chirot, căruia, a doua zi, Universitatea din București i-a acordat titlul de doctor honoris causa. În Laudatio, prof.univ.dr. Dragoș Petrescu, de la Facultatea de Științe Politice, sublinia: „Dincolo de impactul operei profesorului Chirot la nivel internațional, trebuie amintit faptul că domnia sa a contribuit și contribuie la diseminarea cunoștințelor de specialitate despre România. Studiile și articolele sale pe teme românești sau care plasează evoluții din spațiul românesc în context sud-est sau central european au contribuit și contribuie în mod semnificativ la creșterea interesului specialiștilor din întreaga lume pentru teme românești”.

Profesorul Daniel Chirot a absolvit Universitatea Harvard (Cambridge, Massachusetts) în anul 1964, cu specializarea studii sociale. A susținut doctoratul în sociologie la Universitatea din statul Carolina de Nord, cu sediul la Chapel Hill. În prezent este profesor la Școala de Studii Internaționale „Henry M. Jackson”

din cadrul Universității statului Washington, cu sediul la Seattle. Să mai adăugăm că ne cunoaște bine țara. A ajuns în România pentru prima oară în 1970, când începea studiile doctorale. A colaborat atunci cu profesorul Henri H. Stahl.

Am profitat de prezența la București a profesorului Daniel Chirot și, prin intermediul domnului profesor Bogdan Murgescu, i-am solicitat un scurt interviu.

– Domnule profesor, de ce s-a prăbușit comunismul? Zâmbiți, dar vă pun o asemenea întrebare pentru că mulți vorbesc încă de o conspirație a CIA sau de un acord Gorbaciov – Bush.

– A existat o nemulțumire crescândă chiar și în țări în care situația populației era cu mult mai bună decât în România. Spre sfârșitul perioadei comuniste, chiar și în Bulgaria situația era mai bună decât în România. În Polonia, deși condițiile materiale erau cu mult mai bune, lumea era nemulțumită din cauza regimului impus de Jaruzelski. Germania de

Dărâmarea statuii lui Lenin, un simbol al prăbușirii comunismului în Estul Europei, și părinții comunismului, Engels și Marx (cu fiecele celui din urmă)

Est era țara cu cea mai bună situație materială, dar și acolo oamenii erau nemulțumiți. Și asta pentru că comunismul nu își îndeplinise promisiunile făcute. Era un sentiment foarte răspândit. Exista chiar și în Uniunea Sovietică, unde situația materială era oarecum compensată la nivelul mentalităților de ideea: nu o ducem grozav, dar suntem o mare putere.

Gorbaciov a înțeles că lucrurile nu mai puteau continua așa. U.R.S.S. rămăsese în urmă din punct de vedere tehnologic, deși dispunea de oameni de știință capabili, dar nu se putea compara cu Statele Unite în do-

CUM S-A PRĂBUȘIT COMUNISMUL

ADRIAN POP

Cauzele care au condus la colapsul comunismului au fost deopotrivă sistemic-structurale, pe termen lung, generate de disfuncționalitățile sistemului socio-economic politic socialist, și conjunctural-contingente, pe termen scurt, generate de conjunctura specifică anilor '70 - '80. Cauzele structurale sunt cauze necesare, dar nu suficiente pentru manifestarea unei crize. Pentru generarea unei crize cu potențial transformator, pe lângă disfuncționalități structurale, trebuie să existe și un set de actori individuali și colectivi capabili să organizeze acțiunile menite corectării acestora, precum și un set de circumstanțe favorabile acțiunii lor. Când toate aceste elemente coexistă, vorbim de o criză sistemică.

Avem o criză atunci când membrii unei societăți experimentează schimbări structurale care să permită perpetuarea societății și, ulterior, le percep ca amenințări la adresa identității lor sociale.

Începând din a doua jumătate a anilor '80, criza sistemului socialist era recunoscută chiar la vârful ierarhiei sovietice. De pildă, notele pregătitoare ale ședinței Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. din 6 octombrie 1988, destinate lui Gorbaciov, consemnau: „Dincolo de toate diferențele și nuanțele, există multe semne că unele probleme similare tulbură tot mai mult țările frățesti. Tocmai similaritatea simptomelor bolii atestă faptul că nu vreun microb malign ce a reușit să penetreze capacitățile lor slăbite de apărare este catalizatorul ei, ci anumiți factori înrădăcinați în chiar modelul economic și politic al socialismului, așa cum se dezvoltă

tase aici [în U.R.S.S.] și fusese transferat cu modificări nesemnificative în țările care se angajaseră pe calea socialismului în perioada postbelică”.

Până spre jumătatea anilor '70, standardele de viață ale populațiilor blocului est-european, deși marcate de variații naționale semnificative, pe ansamblu au cunoscut o evoluție ascendentă. Însă după acest moment și, mai ales, începând din anii '80, economiile socialiste est-europene au început să stagneze, iar condițiile de viață ale cetățenilor să se deterioreze tot mai mult. În Uniunea So-

vietică, investițiile și subsidiile majore din anii '70 au fost irosite în bună măsură în proiecte grandioase, dar ineficiente. În Ungaria, după reformele anului 1968, ce au generat o formă timidă de socialism de piață, s-a instaurat stagnarea economică. În Polonia, după efervescența economică a perioadei 1971 - 1975, s-a înstăpânit criza.

Declinul economic era agravat de efectele economice ale cursei înarmărilor și prăbușirea prețurilor la petrol și gaze pe piața mondială. În timpul crizei rachetelor din Cuba din 1962 (*Magazin istoric*, nr. 2/1995; 9/2003; 10, 12/2012), U.R.S.S. era mult rămasă în urma S.U.A. în cursa înarmării nucleare. Brejnev a făcut eforturi serioase pentru reducerea acestui handicap, dar costurile depășiseră cu mult estimările. În anii '80, pentru a ține pasul cu noul program de înarmare inaugurat de Administrația Reagan („Războiul ste-

În iulie 1959 s-a organizat la Moscova o expoziție americană. A avut loc atunci o dezbateră între primul secretar Nikita Hrușciov și vicepreședintele Richard Nixon, într-o bucătărie model americană, despre meritele comunismului contra cele ale capitalismului

Extrema dreaptă este întruchipată în Franța în Marie Le Pen, aici la o dezbatere televizată cu viitorul președinte Emmanuel Macron,...

care nu pare capabilă să găsească soluții problemelor cu care se confruntă. Dumneavoastră cum vedeți viitorul civilizației euro-atlantice?

– Motive de îngrijorare am și eu. Dar atunci când vorbesc în conferințe publice vreau să transmit un mesaj cât mai pozitiv. Am doi nepoți, unul are trei ani, celălalt șase luni. Vor avea vârsta mea după anul 2090. Eu nu voi mai fi aici, dar sper că vor trăi tot într-o lume democratică. Există o tendință spre regimuri autoritare, dar se conturează și o rezistență față de aceste tendințe. Am văzut-o deja în Polonia și în Cehia. Și în Europa Occidentală extrema dreaptă se manifestă, dar forțele de centru mențin controlul asupra situației. Și în Statele Unite există o divizare a societății, dar se manifestă și o rezistență față de ideile președintelui Trump.

Când m-am referit la faptul că nu există un Hitler m-am gândit că în 1939 cea mai mare putere militară a lumii era Germania. Nimeni nu se aștepta ca Franța să se prăbușească atât de rapid sub atacul Germaniei. Apoi Germania a preluat controlul asupra continentului. Rusia nu poate face acest lucru acum. Rusia este o țară mult mai slabă din punct de vedere militar azi. Dispune de un arsenal nuclear, dar vedem ce probleme are în Ucraina, de exemplu. Nu are resursele să invadeze Europa...

– Este o speranță pe care o aveți sau o certitudine?

– Nu, sigur nu au forța necesară. Rușii sunt mult mai slabi din punct de vedere militar decât se crede îndeobște, cu excepția arsenalului nuclear. Înregistrează mereu accidente, li se scufundă submarinele, aduceți-vă aminte de faimoasa cursă a singurului portavion pe care îl au, care a fost însoțit în marșul către coastele Siriei de navele americane doar pentru a fi gata să îi vină în ajutor. Cu China este o poveste diferită. Conducerea chineză practică o dictatură dură, dar nu este stupidă.

Există așadar destule amenințări, dar se manifestă și o mișcare de rezistență față de ele. Am să dau exemplul Franței, a cărei viață politică internă o cunosc mai bine. Președintele Macron s-a confruntat cu multe probleme, dar reprezentanta extremei drepte, Marie Le Pen a obținut un număr mic de voturi la alegeri. Extrema dreaptă cunoaște un recul în Europa Occidentală, în ciuda previziunilor care o vedeau în creștere. În Germania, extrema dreaptă este mai puternică în fosta Germanie de Est, un fenomen interesant, căci locuitorii fostei zone comuniste au primit atât de mult din partea fostei Germanii de Vest, dar sunt plini de resentimente, pentru că nu au același nivel de trai ca în partea de vest. Este însă un fenomen localizat. Și în Statele Unite lucrurile se schimbă. Trump nu mai este chiar atât de popular ca acum câțiva ani. Iar Statele Unite nu sunt în pericol să devină o țară fascistă.

Așadar, este loc de speranță.

A consemnat Dorin MATEI

... în vreme ce în Germania este mai puternică în partea estică a țării, cea care s-a aflat sub regim comunist

modelul a funcționat, întrucât tehnologia pentru acest tip de model – specifică sfârșitului de secol al XIX-lea – și forța de muncă – țărani urbanizați – erau disponibile, iar planificarea socialistă favoriza acest tip de investiții în combine mamut. În timp însă, acest model industrial extensiv și energofag a devenit caduc, în raport cu ciclurile industriale ulterioare din dezvoltarea capitalismului. Atunci când, la sfârșitul anilor '70, economia mondială a intrat în era post-industrială, în care rolul decisiv îl au electronica, informatica și biotehnologia, statele occidentale – în primul rând, S.U.A., Japonia și R.F.G. – s-au adaptat rapid la această revoluție tehnico-științifică, cunoscând o dezvoltare economică accelerată. Prin contrast, țările socialiste, cu o economie centralizată, au rămas cantonate în modelul de dezvoltare economică specific secolului al XIX-lea și primei jumătăți a secolului al XX-lea, întemeiat pe cărbune, oțel și petrol. Sistemul planificării de stat, prin excesiva sa birocratizare, s-a dovedit a avea dificultăți în a se adapta

la cerințele revoluțiilor tehnico-științifice și informatică.

Antropologul american Katherine Verdery a argumentat teza potrivit căreia decisivă pentru prăbușirea comunismului a fost intersectarea acestuia cu lumea capitalistă, la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70. Coliziunea unui sistem întemeiat pe o temporalitate laxă – cel socialist – cu unul întemeiat pe dinamica compresiei timpului și spațiului – cel capitalist – nu putea fi decât în defavoarea celui dintâi. Intrat la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 în criza sa ciclică, al cărei apogeu și deznodământ se pare că îl reprezintă chiar actuala criză economico-financiară, capitalismul global a apelat, în contextul mai larg al consolidării mecanismelor sale pur speculative, la strategia împrumuturilor externe. Dispunând de solide lichidități provenite din petrodolari investiți în bănci occidentale de țările Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) după criza petrolieră din 1973, țările occidentale au oferit credite importante țărilor socialiste. Acestea din urmă au cumpărat tehnologie și echipamente industriale din Vest și s-au lansat în investiții în infrastructură pe termen lung, lărgind astfel piața pen-

tru produsele occidentale. Când, în 1979 – 1980, instituțiile financiar-bancare occidentale au luat decizia de a sista aceste împrumuturi, criza de valută forte a aruncat întreg eșafodajul economic al țărilor socialiste în aer.

Unul dintre ultimii lideri sovietici, Iuri Andropov, a înțeles încă din octombrie 1957 (cu mult timp înainte de a fi ales, ca urmare a unei înțelegeri între reprezentanții KGB și ai armatei, secretar general al P.C.U.S., în noiembrie 1982), faptul că U.R.S.S. nu va putea să-și asigure independența economică față de Occident decât printr-o reorganizare a

Modelul economic leninist-stalinist a rămas prizonierul celui de al treilea ciclu industrial, întemeiat pe industriile siderurgică, chimică și de generare și utilizare a energiei electrice, când capitalismul parcurgea ciclurile al patrulea – al automobilelor și petrochimiei – și al cincilea – al electronicii, informaticii și biotehnologiei

Sistemul economic socialist, unul de penurie

Imagine dintr-un magazin din Polonia

Industrie siderurgică poluantă

lelor”), Kremlinul le-a sporit și mai mult.

Cercetători din Europa Centrală și de Est și experți occidentali au evidențiat cu claritate cauzele economice structurale care au erodat, din interior și pe termen lung, societățile de tip sovietic. În economiile socialiste deciziile privind producția, consumul și investițiile erau determinate, în bună măsură, de voința politică. Eludarea mecanismelor pieței făcea ca prețurile să nu aibă corespondent în realitatea economică. Planificarea centralizată, cu obiectivele anuale ce creșteau de la an la an, îi determina pe directorii de întreprinderi să solicite mai multe investiții și materii prime decât era necesar. Abilitatea managerială a unui director se măsura nu în eficiență economică și obținerea de profit, ci în capacitatea de a produce cantități tot mai mari de bunuri, indiferent dacă se vindeau sau nu, de a păstra un nivel ridicat al angajării forței de muncă, indiferent de rata reală a ocupării sale, și de a negocia cu ierarhia superioară de partid atragerea cât mai multor investiții, pe criterii politice, indiferent de oportunitatea sau fezabilitatea lor economică.

Abilitatea managerială a unui director se măsura nu în eficiență economică și obținerea de profit, ci în capacitatea de a produce cantități tot mai mari de bunuri, indiferent dacă se vindeau sau nu

Principiul central de legitimare a socialismului era „redistribuirea rațională” – principiu prin care aparatul birocratic justifica apropierea surplusului de produse și alocarea sa în conformitate cu prioritățile stabilite de partid.

Umflarea bugetelor și stocarea produselor, coroborate cu tensiunea permanentă între imperativul sporirii capacității redistributive, în vederea legitimării sistemului, și cea a acumulării resurselor la centru, ce favoriza industria grea în defavoarea industriei ușoare și alimentare, au determinat, la rândul lor, o criză endemică a bunurilor de consum. Economistul ungar János Kornai a botezat sistemul economic socialist economie de penurie (*economics of shortage*).

Regimurile comuniste est-europene au încercat să controleze tensiunile structurale ale economiei de penurie fie în cheie reformistă (Ungaria, prin reforme de piață, sporirea capacității redistributive, legături orizontale între managerii întreprinderilor și un rol tot mai important atribuit economiei secundare, în a doua jumătate a anilor '60; Polonia, doar prin sporirea capacității redistributive, în anii '70), fie în cheie conservatoare (România, prin sporirea ratei acumulării și respingerea oricăror reforme; Cehoslovacia, doar prin creșterea ratei acumulării). Până la urmă, niciuna dintre cele două strategii nu a fost încununată de succes.

După cum a arătat Daniel Chirot, modelul economic leninist-stalinist, inițial aplicat în Uniunea Sovietică și ulterior exportat și în Estul Europei, a rămas prizonierul celui de al treilea ciclu industrial, întemeiat pe industriile siderurgică, chimică și de generare și utilizare a energiei electrice, într-o vreme când capitalismul parcurgea ciclurile al patrulea – al automobilelor și petrochimiei – și al cincilea – al electronicii, informaticii și biotehnologiei – din dezvoltarea sa. O vreme

Imagini din ultimii ani ai regimului comunist în România (aglomerația din mijloacele de transport în comun) și în Polonia (cozile de la magazine)

datoriei externe – „rețetă” care condusesese deja economiile est-europene începând din anii '70 către faliment. Cheltuielile legate de apărare, incluzând atât cheltuielile directe, cât și cele indirecte, grevau în proporție de circa 40% bugetul unional. În 1983 s-a ajuns ca la fiecare rublă cheltuită de la bugetul de stat, 70 de copeici să revină cheltuielilor de apărare. Circa 90% dintre oamenii de știință sovietici lucrau pentru complexul militaro-industrial, ce înghițea nu doar sume astronomice, ci și importante resurse naturale,

ce afectau negativ celelalte sectoare economice. De altminteri, în noiembrie 1988, Gorbaciov a citat povara cheltuielilor militare ale Uniunii Sovietice – de două ori și jumătate mai mari decât cele ale S.U.A. – ca să obțină aprobarea pentru decizia de retragere unilaterală a jumătate de milion de militari sovietici din Europa Centrală.

Mai mult decât atât, în anii '80 Uniunea Sovietică sprijinea sau menținea la putere regimurile a 69 de state-satelit sau state-client pe cuprinsul întregului ma-

pamond, cu precădere aparținând Lumii a treia. Regimurile politice ale acestor state-satelit sau state-client și propriile sale ambiții imperiale costau mult prea mult Uniunea Sovietică.

Pentru ca să poată să redevină sustenabil, imperiul sovietic avea nevoie să renunțe la tot acest balast economico-financiar. Declinul economic relativ nu lăsa Kremlinului altă alternativă decât retragerea din „imperiul extern” și dezangajarea în raport cu prosperul Occident.

(Va urma)

MĂȘTILE ROMÂNEȘTI TRADIȚIONALE

(Urmare din p. 13)

Se disting între acestea „moșii” și „babele”, care ne duc cu gândul la întemeietorii de neam, la cei care sunt deținătorii înțelepciunii. Se crede că „moș” este de origine traco-ilirică și are sensul de strămoșul cel mai îndepărtat, întemeietorul neamului, fiind deci un arhetip familial. Cultul moșilor la români e comparabil cu tipul de venerație a strămoșilor și la alte popoare: la polonezi (dziady); la ucraineni (dedy); la indieni (pitarah).

Laitmotivul colindelor noastre „din bătrâni, din oameni buni”, precum și sintagma „din moși-strămoși” ne indică apartenența la un trecut mitic, sacral. Astfel, mo-

șul este veriga lanțului neîntrerupt al generațiilor, care se succed de când lumea. Deci aceste motive, în colinde, șirul acestor moși merge până la „Moș Adam” și „Moașa Iova”.

Baba întruchiează în mitologia populară pe strămoșul mitic pe linie feminină. Este purtătoarea atributelor Zeiței-Mame a naturii, a pământului roditor. Mitologia calendaristică este marcată de prezența Zilelor Babei (1 – 9 martie), cea mai cunoscută dintre ele fiind Baba Dochia, sărbătorită la 1 martie.

Cuvântul babă are la români și conotații care ne conduc spre o mitologie ancestrală, în care baba, împreună cu moșul, ocupă locul deosebit de important al întemeietorilor de neam. Atât în

cetele de colindători, cât și în jocurile copiilor, babele sunt prezente ca reminiscențe ale unor practici vechi și rituri magice de invocare a spiritelor strămoșilor. Adesea, babele sunt considerate „fințele cele mai d'ale dracului”, de aceea cuvântul babă este însoțit de epitete ca: hârcă, talpa-iadului, coto-roanță, babă-cloanță.

Nu putem încheia această prezentare fără a menționa că azi, odată cu îndepărtarea tot mai pregnantă de satul tradițional, și aceste măști înregistrează o mutație de funcție. Forma, dimensiunile, cromatica vie și expresivitatea acestora le fac să fie foarte căutate de public, integrându-se bine în orice interior modern. ■

spațiului economic pe care-l controla în Estul Europei. Conferința partidelor comuniste și muncitorești pe care a organizat-o în octombrie 1957 avea, între altele, menirea de a găsi o soluție la această provocare majoră. Una dintre consecințele „schimbării de macaz” în relațiile economice în cadrul sistemului comunist a fost aceea că, în 1960, Uniunea Sovietică lansa doctrina „specializării economice” a statelor din lagărul comunist, al cărei corolar l-a reprezentat Planul Valev (1964) de integrare economică transfrontalieră între diversele regiuni ale lagărului comunist european (*Magazin istoric*, nr. 12/2013). Complementaritatea blocului sovietic, conceput ca un (sub)sistem economic ce se dorea autosuficient, urma a fi conferită de specializările agrare și industriale ce transgresau granițele politice ale statelor est-europene.

In schimbul loialității politice, Uniunea Sovietică a subvenționat, timp de decenii, lagărul comunist. Prin intermediul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc C.A.E.R. și al cotațiilor nerealiste ale rublei, U.R.S.S. oferea sateliților săi hidrocarburi sub prețul pieței și credite preferențiale. În ultima perioadă de existență a C.A.E.R., proiectul „integrării socialiste” a fost însă abandonat aproape în întregime, Uniunea Sovietică rămânând doar o furnizoare de resurse

Sistemul sovietic trebuia să renunțe la „imperiul extern” pentru a mai spera să se poată menține

ceva mai ieftine decât cele disponibile pe piața internațională. Mai mult decât atât, schimburile economice în cadrul sistemului comunist au ajuns să se desfășoare prevalent în sistem barter, care nu era altceva decât o formă modernă a trocului.

Pentru a umple golurile din buget, regimul sovietic recurgea în mod frecvent la împrumuturi din economiile populației, exportul vodkăi și de petrol și gaze naturale. În perioada 1971 – 1980, U.R.S.S. a sporit de șapte ori producția de petrol și de opt ori pe cea de gaze naturale, pentru a putea face față livrărilor tot mai mari de petrol și gaze la prețuri subvenționate către țările Tratatului de la Varșovia. După 1974, când prețul petrolului pe piața mondială a crescut de patru ori, Moscova a fost nevoită să dubleze prețul petrolului sovietic livrat aliaților săi, compensând această măsură prin împrumuturi pe termen

lung (zece ani) și cu dobândă mică.

Sanctiunile economice impuse U.R.S.S. de președintele Carter după invadarea Afganistanului au exacerbât tensiunile economice în blocul sovietic. Dirigitorii sovietici nu mai erau capabili să impună sateliților lor preluarea unei părți a poverii economice a Războiului Rece reînnoit. La o reuniune desfășurată la Moscova în februarie 1980 liderii de partid est-europeni i-au informat pe omologii lor sovietici că nu-și pot permite nicio diminuare a relațiilor economice și comerciale cu Occidentul. Între cele mai îndatorate țări est-europene se numărau Polonia, care către finele deceniului opt al secolului trecut ajunsese să aibă o datorie de 56 de miliarde de dolari, și R.D.G., care datora Occidentului 26,5 miliarde de dolari, iar în ultimul an de dinaintea reunificării cu R.F.G. (1989) ajunsese să aibă un deficit bugetar de 12,1 miliarde de dolari. În fapt, dependența economică de Occident devenise deja și problema Cehoslovaciei, Ungariei, României și Bulgariei.

Din cauza scăderii bruște și dramatice a prețului petrolului pe piața mondială, bugetul sovietic pierduse circa nouă miliarde de ruble. Începând cu 1985, Uniunea Sovietică era nevoită să cheltuiască mai multă valută decât era capabilă să tezaurizeze. Această situație a condus la o dublă povară, cea a deficitului comercial și cea a

Iuri Andropov și Mihail Gorbaciov

Gorbaciov și Reagan la Reykjavik

(accelerării dezvoltării economice), politici lansate la al XXVII-lea Congres al Partidului Comunist, din februarie 1986.

Pe plan internațional, Gorbaciov a încercat să îmbunătățească relațiile cu Occidentul prin reducerea tensiunilor Războiului Rece. El a stabilit relații apropiate cu unii dintre liderii occidentali, între care cancelarul german Helmut Kohl, președintele american Ronald Reagan și prim-ministrul britanic Margaret Thatcher (care a făcut remarcă rămasă celebră: „Îmi place domnul Gorbaciov – putem face afaceri împreună”).

Probabil un moment astral a fost la 11 octombrie 1986, când Gorbaciov și Ronald Reagan, președintele S.U.A., s-au întâlnit pentru prima oară la Reykjavik, în Islanda, și unde, spre uriașă surprindere a consilierilor lor, au căzut de acord asupra eliminării sistemelor de rachete cu rază medie de acțiune din Europa și asupra limitării numărului total de capete nucleare ale fiecărei părți la 100. În mod incredibil, cei doi au convenit să elimine toate armele nucleare în zece ani din acel moment (1996), în loc de anul 2000, cum propusese inițial Gorbaciov. Înțelegerea celor doi era încununată de semnarea Tratatului pentru eliminarea rachetelor cu rază medie de acțiune (așa-numitul Tratat INF) în 1987, la care Putin și Trump au renunțat anul acesta.

În februarie 1988, Gorbaciov anunța începerea retragerii armatei sovietice din Afganistan, proces încheiat în anul următor. Dar, poate cel mai important pas al său a fost în cursul anului 1988, când Gorbaciov anunța că Uniunea Sovietică va abandona „doctrina Brejnev”, permițând astfel țărilor din blocul răsăritean să-și hotărască independent politica internă. Numită în glumă de Ghennadi Gherasimov, purtătorul de cuvânt

„Doctrina Sinatra“
înlocuiește
„doctrina Brejnev“

al Ministerului de Externe sovietic, „doctrina Sinatra“ (după celebrul cântec *My Way*), această politică a neintervenției în afacerile interne ale țărilor membre ale Pactului de la Varșovia s-a dovedit cea mai importantă reformă în domeniul politicii externe. La jumătatea anului 1988, S.U.A. au acceptat ideea

că, în realitate, are loc un veritabil proces de schimbare a Lumii, iar Ronald Reagan a mers pentru prima oară la Moscova, în inima „Imperiului răului”, ca o recunoaștere din partea Casei Albe că acțiunile lui Gorbaciov nu erau, totuși, numai „o încercare vicleană” din panoplia maskirovka.

Abrogarea doctrinei Brejnev a condus la revoluțiile din Europa Răsăriteană, în anul 1989, în timpul cărora comunismul s-a prăbușit în toate țările aliate ale U.R.S.S. Să mai amintim doar că, cu excepția României, complet izolată de centrele mondiale de putere chiar în momentul noii prefaceri a lumii, toate revoluțiile anticomuniste din blocul răsăritean au fost pașnice.

Pierderea pozițiilor dominante ale Uniunii Sovietice în Europa Răsăriteană a pus capăt Războiului Rece și, pentru această realizare, Gorbaciov a primit Premiul Nobel pentru Pace la 15 octombrie 1990. Pentru celălalt protagonist, Ronald Reagan, această victorie istorică figura „în fișa postului”.

În decembrie 1989, România se găsea într-una dintre cele mai grele situații din istoria sa. Independența țării își pierduse chiar și acele valențe pozitive cîștigate prin deschiderea

Coadă la un magazin din Leningrad,
în anii perestroikăi

Zidul Berlinului în anii '60 și în noiembrie 1989

ÎN CE LUME TRĂIM, DUPĂ PRĂBUȘIREA COMUNISMULUI

ȘTEFAN CIOCHINARU

La începutul anului 1989, sute de milioane de oameni tremurau încă de frică, de foame și de frig în spatele „Cortinei de fier”. Evul roșu părea instaurat pentru veșnicie și tot ce puteau spera oamenii de rând era o orânduire cu o „față ceva mai umană”. În chiar inima Europei, tăind în două Berlinul, se ridica, simbolic, „Zidul rușinii”, cel care împărțea mica noastră planetă în „lumea liberă” și „lagărul comunist”. Și totuși, lumea începuse deja să se schimbe.

In 1985, în sălile înghețate în timp ale Kremlinului pășea un nou stăpân al Uniunii Sovietice, un intelectual de partid, de origine modestă, care, în copilăria sa stalinistă, în pofida interesului manifest pentru istorie și matematică, muncise din greu pe câmpurile colhozurilor comuniste din marea câmpie rusă. Avea să mărturisească mai târziu că așa a înțeles că nu era nicio diferență între țăranul sovietic și iobagul țarist.

A urcat treaptă cu treaptă ierarhia comunistă până când, în 1979, a fost promovat în Politburo, unde a intrat sub protecția atotputernicului Iuri Andropov, șeful KGB și, mai apoi, conducător al U.R.S.S. Pozițiile pe care Gorbaciov le-a ocupat în organele superioare de conducere ale partidului i-au creat posibilitatea unor călătorii în străinătate. După cum avea să recunoască mai târziu, aceste călătorii aveau să-i schimbe în mod profund viziunile

politice și sociale. În 1975, a condus o delegație sovietică în vizită în Germania Occidentală, iar în 1983 a condus o altă delegație în vizită în Canada, unde s-a întâlnit cu primul-ministrul Pierre Trudeau și cu membrii Camerei Comunelor și ai Senatului canadian. În 1984, a călătorit în Regatul Unit al Marii Britanii, unde s-a întâlnit cu primul-ministrul Margaret Thatcher. Un an mai târziu, Mihail Gorbaciov, pe atunci în vârstă de 54 de ani, a fost ales, la 11 martie 1985, secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, devenind primul lider sovietic suprem născut după victoria revoluției bolșevice.

Din acel moment, Gorbaciov a încercat să reformeze partidul comunist osificat și economia centralizată aflată în recesiune prin introducerea *glasnostului* (transparenței), a *perestroikăi* (reconstrucției) și a *uskorenîe*

**În timpul vizitei
în S.U.A.
din 1977
Ceașescu
a ratat
o șansă istorică**

În noiembrie 1978, cu prilejul reuniunii la cel mai înalt nivel a Tratatului de la Varșovia, se va consuma un nou episod tensionat. Sovieticii au lansat așa-numita „doctrină nucleară Brejnev”, arogându-și opțiunea primei lovituri atomice în cazul unui conflict militar. Spre stupefacția generală, unanimitatea din interiorul lagărului comunist a fost împiedicată de poziția fermă și extrem de dură a lui Ceașescu care, de la tribună, a declarat doctrina Brejnev drept „inadmisibilă”. În opinia istoricului Ioan Talpeș, acesta a fost momentul real al declanșării conflictului dintre Moscova și București, acesta a fost momentul condamnării lui Ceașescu și de către cealaltă mare putere mondială.

Ca urmare a tuturor acestor evoluții, în decembrie 1989 suveranitatea statului român se afla într-o situație extrem de critică, fiind pusă în discuție de mari puteri mondiale și continentale, luându-se decizii asupra destinului său fără o minimă consultare a Bucureștiului, iar integritatea teritorială a țării

Dineu oficial la Casa Albă, în 1977

era pusă în mod explicit sub semnul întrebării de două state vecine, Ungaria și Iugoslavia, cu sprijinul fățiș a două puteri europene, Franța și Italia.

In plan intern, dezastrul era total, economia și nivelul de trai fiind la pământ. Românii ajunseseră să se roage să vină Gorbaciov „reformistul”, să vină oricine, numai să-i scape de Ceașescu.

Presiunile la care a fost supusă România în decembrie 1989 au fost extrem de diverse: înțelegeri politice la cel mai înalt nivel între Marile Puteri; redeşptarea irendentismului maghiar și amenințarea cu dezintegrarea teritorială; acțiuni subversive vizând Banatul românesc și Transilvania, uriașe tensiuni economice; presiuni militare prin manevre, diversuni și amenințări la frontiere; o amplă și bine orchestrată campanie mediatică internațională de singularizare și demonizare a României; infiltrări și tentative de influențare religioasă.

**În decembrie 1989,
România se găsea
într-una dintre
cele mai grele situații
din istoria sa**

(Va urma)

SFRAGISTICĂ
(Biverb: 6, 5)

$$\frac{(TT)^V}{C}$$

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei **FEMEIA ÎN MITOLOGIA GRECO-ROMANĂ**, din nr. 11/2019

PANDORA – IC – ERIS – OIERI – NEMESIS – IR – EDF – IB – ASC – L – EON – DE – E – OH – POLIAS – PELOPIA – TA – ARIZE – NIEL – SAI – DANAE – HESTIA – OGA

Soluția jocului **CU AGRESIVITATE**, din nr. 11/2019

STAT INAMIC
(STĂ – T – ÎN – A – MIC)

Retragerea sovieticilor din Afganistan

politică internațională din anii '70. Independența politicii externe a României față de Moscova nu a fost deloc o iluzie, acțiunile regimului de la București pe arena internațională provocând nu puține dezagremente U.R.S.S. și justificând din plin politica de diferențiere a Washingtonului. În același timp, criticii din capitala americană se întrebau cu îngrijorare dacă acest *Realpolitik* poate compensa pierderea de credibilitate a crezului american întemeiat pe principiile libertății și ale drepturilor omului, avertizând că între guvernul de la București și poporul român nu trebuie pus semn de egalitate.

Se pare că ultima vizită a lui Ceaușescu la Washington a avut un secret, un moment astral ratat, pe care nu l-au cunoscut decât câțiva membri ai delegației române, între care și Eugen Florescu, șeful Secției de presă a Comitetului Central al P.C.R. Acesta i-a relatat lui Alex Mihai Stoenescu că, în 1977, în timpul vizitei lui Ceaușescu la Casa Albă, „se luase hotărârea să se răstoarne sistemul comunist, iar americanii au nădăjduit multă vreme că se vor putea folosi de Ceaușescu în această acțiune [...] Pe parcursul discuțiilor cu Carter, Ceaușescu a înțeles că americanii intenționau să-l folosească pe el pentru răsturnarea U.R.S.S. Atunci, după refuzul lui Ceaușescu, au trecut la polonezi, l-au folosit și pe Papă și a fost instrumentul polonez preferat celui românesc. Asta ne-a costat o revoluție. Ceaușescu n-a sesizat acest moment uriaș, istoric, la care el

fusesse invitat direct, pe o discuție pe care era pregătită salvarea lui [...] S-a plecat de acolo cu sancțiunea cea mai dură asupra noastră [...] O nenorocire! I-am văzut pe cei din conducere înnegriți, seara, spre plecare, la terminarea vizitei. Burtică mi-a spus atunci: «S-a dat decizia Ceaușescu falit!» Mesajul era transmis prin F.M.I. Se luase hotărârea...”.

Istoricul militar și fostul șef al spionajului românesc Ioan Talpeș dezvăluia, la rândul său, că Jimmy Carter i-a propus lui Ceaușescu o formulă prin care România să fie translatată într-un joc economic occidental prin intrarea pe bursele Lumii libere a economiei românești, evaluate de experții americani, conform mărturisirii făcute lui I. Talpeș de Zbigniew Brzezinski, în jur de 170 miliarde dolari. Potrivit mărturiilor evocate de fostul director al S.I.E., a urmat o lungă noapte de discuții furtunoase, contradictorii, la reședința oficială de la Blair House, Washington, la sfârșitul căreia, a doua zi, dimineața, un Nicolae Ceaușescu dominat de soție declina oferta. Era una dintre acele clipe astrale ale Istoriei, momentul când politica externă a României trebuia să continue cu curaj cursul pe care pornise de multă vreme, să găsească noi căi de a rămâne activă. Dar Ceaușescu nu a îndrăznit să meargă până la capăt.

**Condamnat
și de Moscova,
și de Washington**

Coadă la Moscova la deschiderea primului magazin McDonalds

textul geostrategic în care Polonia încheiase un tratat cu Federația Rusă exact în perioada în care dezvoltă acțiunile de intrare în negocieri cu NATO, că și Ungaria, Cehia, precum și Slovacia semnaseră de asemenea tratate cu Moscova. Să nu mai vorbim despre interlocutorii din Germania, Franța și Statele Unite, care, depășind nivelul tatonărilor, sfârșeau prin a se exprima deschis, în sensul că „degeaba mai insistați la noi sau prin alte părți, până nu semnați tratatul cu Rusia, nu se poate aborda serios acest lucru, atâta timp cât există un aranjament foarte clar între Moscova și Washington”.

Mai mult decât atât, ne frământă – încă și astăzi – până la starea de revoltă nedreptățile care ni s-au făcut în comparație cu Polonia și Cehia, uitând că respectivele state fuseseră membre ale Națiunilor Unite încă din timpul războiului, numărându-se apoi printre țările învingătoare în Al Doilea Război Mondial. În ceea ce privește Ungaria, nu ar fi trebuit să uităm, sub nicio formă, apartenența militară, religioasă și spirituală la factorii fundamentali ce defineau societatea occidentală, după 1.000 de ani. Lobby-ul maghiar existent în Statele Unite, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia etc., relațiile speciale existente între Moscova și Budapesta, ca și între Budapesta și Varșovia, între Budapesta și

Praga, proiectau statul vecin de la vest într-o condiție de „n” ori mai favorabilă decât aceea în care ne aflăm noi, ei fiind convinși că, prin serviciile făcute Occidentului și Moscovei, ajunseseră la momentul favorabil pentru rediscutarea prevederilor Trianonului.

In ceea ce ne privește, aparținători ai blocului ortodox și majoritar slav, formam, împreună cu Bulgaria și Serbia, extensia naturală, vestică a polarizării Blocului Estic cu centrul la Moscova.

La începutul anului 1996, când era evidentă nevoia imperioasă a României de a semna un tratat de recunoaștere a frontierelor cu Federația Rusă, dacă dorea, cu adevărat, să aibă șanse să deschidă negocierile oficiale pentru a deveni membră NATO, mi-am exprimat părerea în fața domnului Ion Iliescu, rugându-l să-mi aprobe să-i cer o întâlnire domnului Evgheni Primakov, devenit ministru de Externe al Federației Ruse, cu ocazia vizitei ce urma să o fac la invitația directorului SVR.

L-am informat că, în pofida poziției și a atacurilor reprezentanților opoziției, era necesar – chiar obligatoriu – să prezentăm și să cerem Moscovei încheierea unui tratat bilateral similar celui încheiat între Rusia și Polonia.

„Vezi că iar o să te înjure ăștia... De ce crezi că Primakov va accepta o astfel de discuție?”, m-a întrebat președintele. „Pentru că este un personaj foarte inteligent și înțelege că nu ne poate refuza nouă ce a oferit Poloniei și Ungariei. Măcar de ochii lumii. Deci contez pe o surpriză din partea unui om care nu privește lumea prin prisma rachetelor și tancurilor. Cred că înțelege ce ar putea să reprezinte pentru opinia publică din România, marcată de toate «eliberările», în majoritate nedorite și profund costisitoare, venite de la Răsărit, dacă Moscova va transmite că este gata să ne lase «o dată» să decidem după «capul nostru».”

„Bine, mai întâi vezi dacă te va primi Primakov și apoi vedeți cât de deștepti sunteți amândoi, pentru că și la el lucrurile nu sunt deloc simple” – a încheiat președintele.

Am ajuns la Moscova, unde, după întâlnirile obișnuite la conducerea SVR, în cadrul cărora am insistat asupra stadiului deplorabil în care se aflau relațiile dintre cele două țări, chiar și acum, când nu eram nici măcar în poziția de a avea

Est-germani trec frontiera ungaro-austriacă în 1989, spre R.F.G.

Următoarea întâlnire a autorului cu Evgheni Primakov (Magazin istoric, nr. 10, 11/2019) a avut loc pe când acesta devenise ministrul de Externe al Federației Ruse (1996 – 1998). Fragmentele pe care le publicăm fac parte din volumul *Exercițiul România*. De la Războiul Rece la Dezinformarea Globală, aflat în pregătire la Editura Militară.

ÎNTÂLNIRI CU EVGHENI PRIMAKOV

IOAN TALPEȘ

*Evgheni Primakov, ministrul de Externe al Federației Ruse,
și secretarul de Stat american Madeleine Albright*

Republica Moldova era considerată la Moscova – aveam să mă conving, din discuțiile la cel mai înalt nivel, inclusiv din anii 2002 – 2003, ocazionate de primirea la președintele Rusiei, domnul Vladimir Putin – un stat inclus în geografia protecției nemijlocite a spațiului strategic rus, orice intruziune asupra statutului internațional al Moldovei fiind apreciată drept o amenințare la adresa Moscovei. Bucureștiul – dacă dorea și aștepta să aibă liniște – trebuia să respecte preempțiunea Rusiei în Republica Moldova sau, dacă totuși dorește reunificarea, să accepte asocierea la polarizarea estică dominată de Federația Rusă. Mai mult chiar, nu mi-au trebuit prea multe date pentru a înțelege că orice demers făcut de noi pentru a ne apropia de NATO era lipsit de șansă atât timp cât Rusia nu se arăta dispusă să concedadă explicit că am obținut și acordul responsabililor de la Moscova. Or, aceasta însemna, ca și în cazul Poloniei, un tratat româno-rus de recunoaștere a frontierelor.

Tulburător rămâne, și astăzi, faptul că, indiferent ce s-a întâmplat cu alții sau la alții, în România, chiar și numai abordarea unei dis-

cuții în materie de tratat cu Moscova era considerată degradantă, dacă nu dezavantajă pentru cel care dorea sau se exprima în favoarea unei astfel

de abordări. Era ca și cum nimeni nu vedea, ca și cum nimeni nu putea sau nu voia să observe că, până la urmă, va trebui să acceptăm con-

includea și pe a mea, iar noi nu reușeam, oricât ne străduiam, să nu sesizăm că cea mai mare parte din condiția noastră internațională era determinată de poziția și politica Moscovei în Balcani, de convingerea care domină deciziile ruse încă de pe vremea celebrului Suvorov. Desigur, cu schimbările intervenite în parcursul evoluției istorice a umanității de la războaiele napoleonice și până astăzi.

Si am continuat: „Încercând ca, chiar dacă stăm strâmb, să privim drept, nu putem să nu luăm în considerare evoluția istorică a relațiilor noastre și, mai ales, perceperea acestora, de o parte și de alta. Astfel, în istoriile voastre, toate confruntările, războaiele cu Imperiul Otoman sau Imperiul Habsburgic pentru Peninsula Balcanică sunt privite și apreciate ca aparținând programului de eliberare a creștinilor ortodocși.

Evenimentele secolului XIX au demonstrat că respectiva politică de eliberare se solda cu transformarea Principatelor închinatelor Porții sau a unor părți din acestea în gubernii ale Imperiului Rus, fără nicio libertate etnolingvistică. Desigur, practica și metodele au evoluat după Al Doilea Război Mondial, în condițiile politicii internaționalismului proletar și unității partidelor frățești, dar sunt difi-

cil de șters din memoria colectivă a românilor excesele dominante ale Moscovei. Ar fi copilăresc să ne facem că nu sesizăm că inclusiv rolul pe care l-ați jucat în prăbușirea lui Nicolae Ceaușescu este privit cu mare suspiciune și neîncredere, fiind catalogat ca o posibilă variantă de instituire a controlului politic și militar sovietic asupra României. Ce să mai vorbim de perceperea și judecarea incredibilei politici de reformare a principiilor societății comuniste, ale internaționalismului proletar și ale luptei de clasă, pe care voi ni le-ați impus în numele revoluției mondiale, pentru ca să renunțați la ele în perspectiva unei globalizări în care v-ați impus propriile obiective și interese, noi aflându-ne și de această dată – vrând, nevrând – printre acestea. Trebuie să înțelegeți măcar un lucru. Oricât am fi noi de imprevedibili, de duplicitari, nu putem să nu ne simțim cel puțin manipulați și utilizați ca «mangafale» ale marilor aranjamente strategice. Voi ne-ați obligat la

alegerea «luminoasei căi a socialismului», tot voi ne-ați obligat la schimbarea ordinii pe care ne-ați impus-o, evidențiindu-ne drept cei mai devotați susținători ai comunismului, ultima rețetă culpabilă pentru toate excesele tragice ale unui experiment istoric.

Cum credeți că o asemenea percepere, pe cale de a se transforma în atmosferă publică, ar putea să marcheze atitudinea românilor față de Federația Rusă?

Cum poate fi explicat faptul că ați convenit să acceptați ca Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria să devină țări NATO, iar în ceea ce privește România vă opuneți prin toate mijloacele? Ce pot să creadă românii despre guvernul actual al Rusiei care consideră că are dreptul să le încalce propriile opțiuni și să le impună ceea ce apreciază a fi propriul interes?

Oricum, România nu va mai avea un rol semnificativ – politic și militar – în condițiile înțelegerilor încheiate între Washington și Moscova și ale relațiilor speciale pe care le aveți cu Bonnul și Parisul. Asta, dacă nu mai amintim și de relațiile cu Polonia, Ungaria, Bulgaria, Cehia și Slovacia, care sunt continuate aproape pe aceleași baze relaționale economice, plus susținerea acelora din zonele speciale. Doar cu noi continuați comportamente de a-

Veaceslav Ivanovici Trubnikov (dreapta) cu Richard Armitage, adjunctul secretarului de Stat american

frontiere comune sau dispute în materie de viziuni geostrategice, urma să fie primit de șeful diplomației ruse.

Desigur, l-am informat pe șeful SVR, Veaceslav Ivanovici Trubnikov, prezentând și argumentele de rigoare, asupra problemelor pe care urma să le ridic în fața domnului Primakov, insistând asupra găsirii unei soluții privitoare la așezarea relațiilor dintre cele două țări pe un făgaș care să permită dezvoltarea unor relații în spiritul vremurilor ce urma să vină. Omologul meu nu s-a sfiit să-mi spună că întâi trebuie să rezolvăm relațiile cu Republica Moldova, unde o mare parte a populației este de sorginte rusă și ucraineană, iar Moscova nu putea să nu fie preocupată să se permită dreptul la liberă exprimare al populației prin metoda plebiscitară, democratică, în materie de statut internațional al unei țări suverane, în conformitate cu pozițiile convenite atât de Moscova, cât și de Washington, cu privire la dreptul de autodeterminare al popoarelor. Era evident faptul că agenția rusă de la Chișinău stabilea agenda relațiilor Moscovei cu Bucureștiul și că „unirea” care inflama relațiile la Prut și le blocase până la retorsiune la Kremlin rămăsese în topul preocupărilor Federației. Și nu numai. Aranjamentul realizat la nivelul mass-mediei occidentale și sovietice în perioada dezinformărilor anagajate la adresa lui

Ceașescu și a regimului său funcționa acum pe coordonatele discreditării și contracarării acțiunilor provocatoare ale unui București iresponsabil, care se pronunța în favoarea schimbării frontierelor și, implicit, a promovării unui nou război.

Când am ajuns în fața șefului diplomației ruse, înțelesesem că adevăratul „cui al lui Pepelea” rămăsese statutul internațional viitor al Republicii Moldova, condiția autonom-suverană a Transnistriei și aceea autonomă a regiunii găgăuze neconstituind temeiuri îndestulătoare pentru o tranșare a problematicii teritoriului dintre Prut și Nistru, component al Principatului Moldovei până în anul 1812.

După cum mă așteptam, la Ministerul de Externe al Federației Ruse am găsit aceeași afabilă, chiar amicală atmosferă, domnul Primakov fiind evident informat asupra discuțiilor pe care le purtasem cu succesorul domniei sale la conducerea serviciului.

După ce am rostit câteva cuvinte despre misiunea pe care o aveam, insistând, bineînțeles, și asupra faptului că mă aflam la Moscova cu

acordul domnului Iliescu, care aprecia foarte mult eforturile pe care conducerea Federației Ruse le făcea în vederea aflării și promovării unor soluții menite a elimina vechile dispute dintre Vest și Est, Uniunea Europeană și chiar NATO, oferind perspective comune, „noi – am continuat cu – considerăm că, prin misiunea pe care o aveam, nu făceam altceva decât să încercăm să ne înscriem într-o perspectivă comună în care țările membre ale Vișegradului se aflau într-un mare avans și – după cunoașterile noastre – beneficiau de acordul Moscovei, care, la rândul ei, nu excludea, într-un viitor apropiat, aranjamente speciale cu Uniunea Europeană și dezvoltarea celor convenite cu NATO”.

Ce facem noi – mi-a replicat interlocutorul –, noi decidem, domnule Talpeș. Ar fi mai bine, dacă tot doriți să ne lămurim asupra situației, să-mi spuneți și mie de ce doriți dumneavoastră așa de mult să deveniți membri NATO. Și – ce este și mai grav – insistați, precum cei aflați pe marginea drumului, să fiți acceptați și voi, deși nu vă susține deschis niciunul dintre actualii membri ai Alianței și – mai mult – nici măcar actualii candidați nu vă doresc.”

N-am putut decât să-i răspund că avea perfectă dreptate, dar nu însemna că dreptatea domniei sale o

Republica Moldova este considerată de Moscova un teritoriu nemijlocit al spațiului strategic rus

HACKERI ÎNAINTEA VREMII LOR

FLORENTINA DOLGHIN

Piraterie informatică în Franța regelui Ludovic-Filip? La 1834? Nici nu existau termenii, cu atât mai puțin sintagma. Dar gemenii François și Joseph Blanc cam asta au făcut. Au piratat o rețea de date a statului, acum aproape 200 de ani.

In 1794, în timpul Revoluției, Franța inaugurează un sistem de comunicare vizual, denumit „telegraful optic” (sau telegraful Chappe), care nu seamănă deloc cu telegraful electric cu impulsuri lungi și scurte, pus la punct abia 50 de ani mai târziu. Modul lui de funcționare poate fi asociat mai degrabă mesajelor schimbate între nave cu ajutorul fanioanelor, numai că în loc de marinari care își mișcă brațele, telegraful optic folosește brațe fixate pe un turn, ce poate fi pătrat, rotund sau piramidal.

Este un sistem ingenios, destul de eficient pentru epocă, inventat de un anume Claude Chappe (1763 – 1805). Asemenea turnuri sunt dispuse succesiv, la distanțe determinate. În fiecare turn operatorul folosește luneta pentru a privi turnul cel mai apropiat (aflat la 10 – 15 km) și reglează, cu ajutorul unor frânghii, poziția brațelor gigantice din lemn pentru a transmite mesajul turnului următor. Fiecare poziție a brațelor corespunde unei litere și prin acționarea brațelor mecanice se compun mesaje.

Telegraful lui Chappe rămâne însă o tehnologie imperfectă. Nu poate fi folosit noaptea sau când condițiile de vizibilitate nu permit. Și chiar în condiții optimale, erorile sunt frecvente. De asemenea, el este monopolul statului, care singur beneficiază de acest mecanism ingenios.

Frații gemeni bancheri François și Joseph Blanc, originari din departamentul Vaucluse,

Inginerul Claude Chappe explică, la finele secolului al XVIII-lea, funcționarea invenției sale, telegraful optic

din sud-estul Franței, joacă mai întâi la Bursa din Paris, unde abilitatea la jocurile de cărți le înlesnește câștiguri frumoase. Din 1834 ei lucrează la Bursa din Bordeaux. Aceasta încheie un pic după cea din Paris și este întotdeauna afectată de fluctuațiile de pe piața Capitalei. Frații Blanc, asemenea tuturor operatorilor bursieri, vor să știe înaintea tuturor cum se comportă piața pariziană, pentru a cumpăra sau a vinde acțiuni la Bursa din Bordeaux. Cursul se transmite prin poștă în trei zile, în vreme ce rețeaua Chappe poate lega Parisul de Bordeaux în câteva ore. Pentru a obține informația cât mai rapid posibil, se mai folosesc porumbeii voiajori sau caii de curse. Cei doi frați văd însă în telegraful optic metoda ideală, dar el este al statului. Cum pot ei ajunge în mod ilicit primii la informație? Comportându-se ca niște hackeri de azi.

Cum mesajele schimbate prin turnuri prevăd posibilitatea unei corecții, când, dintr-un motiv sau altul, un operator face o eroare, frații înțeleg repede că pot tocmai pe unul dintre operatori ca el să introducă o

dreptul stupefiant, imprimând relațiilor manifestări specifice politicilor apreciate a fi în zona înghețului, menținându-ne și astăzi la nivelul practicilor punitive și dezavantajoase – comparativ cu acelea aplicate celorlalți membri C.A.E.R. –, exact ca pe timpul când la conducerea României se afla Nicolae Ceaușescu, pe care îl acuzați că era filo-occidental și trădător al intereselor socialismului. Ceva în genul comportamentului în oglindă, S.U.A. ne refuză clauza acordată lui Ceaușescu, voi ne mențineți sancțiunile aplicate aceluiasi personaj, pe fond, și voi, și ei pedepsind România, ca și cum ați dori – și voi, și ei – să ne vedeți în genunchi, acceptând ce ne transmiteți că ar trebui să facem și – în primul rând – pricepând că ne este destinată șansa asocierii la atât de discutata zonă de recoagulare a Estului.

Domnule academician, domnule ministru, nu suntem așa de proști ca să nu înțelegem. Dar ce să facem? Suntem într-un regim de democrație. Șchioapă, dar ce să facem? Poporul își dorește, după o experiență de 300 de ani de relații determinant marcate de interesele și voința voastră, să încercăm și o politică alături de Vest. Ce să facem noi, reprezentanții aleși ai acestui popor, aflat – și astăzi – în poate cea mai dificilă dintre provocările ce îi vizează condiția suverană și statutul teritorial?

Am venit să vă spun, deschis și clar, că nimeni nu va înțelege de ce Rusia refuză să

*Aleksandr Suvorov,
un general care nu a pierdut
nicio bătălie*

considere că România are aceleași drepturi cu foștii membri ai Tratatului de la Varșovia și că o continuare a unei astfel de politici nu face decât să adâncească resentimentele românilor față de ruși. Ar fi o probă în plus asupra faptului că, în ceea ce privește abordarea relațiilor cu vecinii, la Moscova nu s-a schimbat nimic de 300 de ani. Deci, în loc să sesizăm o politică a oportunităților, clamată și demonstrată prin deschiderile procesate odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice și renunțarea la misiunea de «apărător al proletariului de pretutindeni», ne este dat să sesizăm că România continuă să fie inclusă în geografia defensivă a Federației Ruse. Fie că vrea, fie că nu.”

M-a lăsat să vorbesc, ascultându-mă fără să facă vreun gest. Apoi, după ce se părea că m-am liniștit, mi-a replicat calm: „Se pare, domnule Talpeș, că, în sfârșit, s-a înțeles și la dumneavoastră că trebuie să discutați cu noi dacă vreți să intrați în NATO. Alte state au făcut-o mai de

mult și credeam că sunteți informați. Dar ce să facem? La dumneavoastră domină ideea că, pentru a fi acceptați la discuțiile cu țările NATO, trebuie să demonstrați nu numai că nu ne sunteți apropiați nouă, ci că sunteți împotriva noastră. Este bine că ați ajuns să pricepeți că nu puteți intra fără acordul nostru în NATO și că, ajungând la un asemenea aranjament, este nevoie, în mod necesar, și de o altă înțelegere între noi și NATO, pentru că am înțeles că, în ceea ce vă privește, evitați orice abordare directă cu noi. Haideți, ne aflăm față în față, fiecare căutând să-i prezinte celuilalt ce crede că trebuie discutat pentru a se depăși o situație ce, evident, grevează relațiile actuale. Precizez, afectând și blocând ce par a fi, acum, interesele României, nu și acelea ale Federației Ruse, iar dumneavoastră încercați să mă convingeți că ar trebui să gândesc în perspectiva relațiilor dintre cele două țări. Mai ales prin prisma percepțiilor și judecăților publice. Trebuie să recunosc că aceasta este o altă manieră de abordare diplomatică a relațiilor dintre cele două țări și – ca fost bolșevic, și înțeleg că și dumneavoastră ați rămas la fel, care a renunțat la lozincă «proletari din toate țările, uniți-vă» pentru a răspunde la provocările «globalizării» – nu pot să nu vă întreb care ar fi, după părerea dumneavoastră, formula acceptabilă pentru a deschide relațiile dintre țările noastre.”

(Va urma)

SĂ NE AMINTIM DE PROFESORUL GEORGE POTRA

VIORICA SANDU POTRA

București, 1960. Clike de reflecție

Considerat unul dintre cei mai importanți istorici ai Bucureștiului, profesorul doctor docent George Potra, tatăl meu, a adus contribuții de referință într-un spațiu spiritual în care era nevoie de certitudini în descifrarea cu acuritate a documentelor. Într-o Capitală sufocată de edificii fără personalitate, lucrările istoricului rămân adevărate călăuze pentru a descoperi trecutul și pitorescul urbei noastre.

Puțină lume a cunoscut amănunte privind rădăcinile înaintașilor istoricului G. Potra, adânc înfipte în pământul transilvan. La peste 500 km de București, se găsește localitatea Săcuieu (compusă din satele Săcuieu, Rogojel și Vișagu), în județul Cluj, atestată documentar în 1476. Această

zonă, încărcată cu o istorie zbuciumată și păstrătoare de tradiții, este locul unde la 11 martie 1907 a venit pe lume primul copil, George, al părinților Maria (născută Moca) și Crăciun Potra, care a fost botezat greco-catolic. A mai avut doi frați, Ioan și Vasile, și două surori, Ana și Ileana, decedate la scurt timp după naștere; longevivi au fost doar George și Ionel.

La vârsta de patru ani, copilul de moț a venit cu părinții în Capitală, care-l va adopta și pe care o va îndrăgi, rămânând aici până la ora plecării în veșnicie. Familia a locuit ani de zile în mahalaua Oborului, unde se stabiliseră și alți consăteni.

Fără de alți copii, George Potra a avut o copilărie umbrită de absența tatălui, căzut prizonier pe front mai bine de cinci ani în Galiția și Rusia, fapt ce i-a impus griji asumate întocmai unui „cap de familie”. În jurul vârstei de nouă ani va deveni vânzător de ziare, sculându-se la 3 noaptea și pornind pe jos spre redacția ziarelor *Dimineața* și *Adevărul*, care se aflau în centrul Capitalei.

La tipografie prinsese drag și poate milă de el un domn Georgescu, care-l servea cu prioritate, copilul putând astfel să alerge pe străzi și să găsească mai mulți clienți. Amărâta copilărie i-a fost umbrată și de umilințele îndurate de la jupân Costache, patronul infirm și nebul al unei cizmării, care-l ținea de slugă la măturatul

Maria Potra, cu copiii, Ionel, Vasilică și Gheorghiță, viitorul profesor (de la dreapta la stânga), în 1911

„Magicianul din Monte Carlo“,
François Blanc,
unul dintre ingenoșii gemeni

anumită „eroare“, când piața de la Paris închide în creștere, și o altă anumită „eroare“, când închide în scădere. „Eroarea“ se propagă apoi de la un turn la altul, până la cel la care un complice al gemenilor, înarmat cu o lunetă, o detectează și îi informează imediat pe cei doi bancheri, care câștigă averi la Bordeaux.

Frații Blanc își elaborează planul ajutați de un fost director al telegrafului din Lyon, Pierre Renaud, care i-a informat despre prezența regulată a erorilor în depeșe și despre posibilitatea de a se strecura un mesaj ascuns. „Deturmarea“ nu se poate face înainte de stația din Tours, oraș aflat cam la jumătatea distanței dintre Paris și Bordeaux. Există risc ca până acolo depeșele să fie corijate. Așa că ei îl corup pe directorul acelei stații, ca și pe asistentul lui care, în faza de corectare a depeșelor, introduc un semnal, retransmis apoi în cascadă, din turn Chappe în turn Chappe, până la Bordeaux.

Doi ani, 1834 – 1836, manevra funcționează perfect, în ciuda suspiciunilor tot mai accentuate privind succesele bursiere ale

fraților Blanc. Dar, cum se întâmplă în asemenea cazuri, sistemul cade la veriga lui cea mai slabă, operatorul complice de la Tours. Asistentul directorului se îmbolnăvește, lipsește, dar mai înainte își pune în temă un coleg cu „manevra“ și îi sugerează să o continue. Dar acesta denunță operațiunea autorităților.

François și Joseph Blanc sunt arestați în 1836, petrec șapte luni în închisoare, apoi sunt eliberați, are loc un proces, în 1837, și sunt achitați. Nicio lege nu interzice acțiunea lor atât de ciudată. Spargerea unei rețele de comunicare a statului nu este o infracțiune. Câteva luni mai târziu, în aprilie 1837, devine. Se va vota în Parlament o lege ce prevede pedepse grele pentru asemenea delict. Frații Blanc rămân în posesia câștigurilor consistente realizate în cei doi ani de speculații fructuoase și își continuă activitatea în cazinouri din străinătate. După moartea lui Joseph, François va deveni cunoscut ca „magicianul din Monte Carlo“, posedând o avere considerabilă.

Cazul face vâlvă în epocă. Alexandre Dumas, în romanul *Contele de Monte Cristo*, transpune în pagini manevra, descriind amănunțit o vizită interesată a eroului, Edmond Dantès, la un telegraf Chappe, această „gânganie cu brațe negre și mobile, asemănătoare cu picioarele unei insecte uriașe“, de pe ruta spre Spania, și demersurile lui pe lângă sârmanul telegrafist, „un biet funcționar plătit cu 1.200 de franci pe an și silit să se uite toată ziua, nu la cer, cum se uită astronomul, nu la apă, cum se uită pescarul, și nici la priveliște, cum s-ar uita un prostănac, ci chiar la gângania cu pântec alb și labe negre, la corespondentul lui, așezat la vreo 400 sau 500 de leghe mai încolo“. În urma a trei semnale introduse de acesta la cererea contelui – și copios plătite (25.000 de franci) – Danglars, dușmanul de moarte al lui Monte Cristo, își vinde în pripă la un preț de nimic cupoanele în valoare de milioane de franci, realizând a doua zi că acțiunile s-au dublat față de cifra la care, chipurile, au scăzut. Ziarul local, *Mesagerul*, anunță că „un semnal telegrafic, prost înțeles din pricina ceții, a dat naștere acestei greșeli“. ■

Familia Potra în octombrie 1984: părinții și cei doi copii, George și Viorica

revenea comisiei de evaluare, iar el, forțat de nevoi, accepta și sume modeste.

Profesorul Potra era acaparat de studiu la Arhivele Statului, Biblioteca Academiei, la pregătirea comunicărilor pentru Istoria Medicinii, la colaborări statornice în paginile revistei *Magazin istoric*. Preocuparea lui majoră era ca zilele să nu se scurgă fără să rodească, sporind comoara cunoștințelor. Ceea ce explică, într-un fel, că în plan politic George Potra nu și-a dat adeziunea la platforma vreunui partid politic. În facultate și eu și fratele meu trebuia, ca și ceilalți colegi, să completăm o fișă personală. La rubrica apartenența politică a tatălui, el rostea silabisind cuvântul „sin-di-ca-list”.

Toată viața a dovedit o gândire lucidă, care i-a permis să învingă tendința acaparatoare și malefică de a fi prins în vârtoarele vieții, ce generează uneori riscul de a nu a mai avea identitate, de a-ți irosi timpul, de a fi un ticălos. Pericolul pe care l-a reprezentat mișcarea legionară i-a determinat atitudinea de ostilitate totală față de asasinarea veneratului profesor Nicolae Iorga. În lucrarea *Nevoia de modele*, profesorul Marin Iancu i-a luat lui

George Potra un interviu, unde cel din urmă se referă și la problema asasinării lui Iorga.

„Citeam *Universul* și pe una din pagini zăresc o notă prin care se anunța că rămășițele pământești ale profesorului erau depuse la Capela Cimitirului Bellu. În fața catafalcului, m-am cutremurat la grozăvia vederii. Măinile îi erau negre, barba îi era numai fire răzlețe. La ochiul stâng o gaură pe unde pătrunsese un glonț. Deodată simți o lovitură pe umăr: «Ce-i cu tine aici? Ești rudă cu el?» «Nu». «Ești studentul lui?» «Nu». «Atunci, ce dumnezeii mă-tii cauți aici?» «Am vrut doar să îl fotografiez, din curiozitate». «Ți s-a urât cu viața? Întinde-o cât mai repede!».

Izbânda lui George Potra în domeniile abordate rezultă din faptul că a clădit „lucruri care nu putrezesc”, așa cum afirma Vasile Pârvan, într-o apreciere generală față de omul de știință.

După pensionare era bucurios să plece cu soția și cu noi copiii și nepoții la Săcuieu, regăsindu-și matca originară, rădăcinile, dovedind mândria apartenenței la părinții modești, dar foarte onești. Prindea aripi când auzea un „bade” sau o „lele” întrebându-l: „Domnu’ Gheorghiță, ai venit acasă?” „Cu gândul la voi sunt acasă și în restul anului. Dumnezeu vă deie bine!” Din psihologia moșilor George Potra a deprins dârzenia, demnitatea și cultul pentru muncă, devenită o obsesie.

În luna decembrie 2019 se împlinesc 29 de ani de la trecerea lui George Potra în neuitare, prilej cu care am anticipat evenimentul și la Editura Eikon am publicat cartea: *George Potra – Amintiri cu el și despre el*.

Rămân cu speranța ca numele și opera tatălui meu să fie asociate cu dragostea de țară, transmisă și urmașilor săi. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

Iunie 1937, București,
cuplul Ana și George Potra

prăvăliei, spălarea dușumelelor și ștergerea șanurilor. În timpul crizelor îl înjura și îi comanda să arunce ghelele de sfoară și cleiul pentru încălțăminte, ca apoi să le ceară rapid. Copilul, prevăzător, le ascundea, bănuind brutalitatea jupânului.

Gheorghită (așa îi spuneau părinții) avea de îndeplinit un mandat de la tatăl său, lăsat de acesta înainte de plecarea pe front: „Am încredere mare în tine, tu rămâi bărbat în locul meu“. Așa a încercat să fie! Obstacolele, neajunsurile, umilințele îl vor căli și ajuta să respingă tentațiile și anturajul păgubos. Venirea tatălui din prizonierat a adus o schimbare radicală. Cu bani împrumutați, acesta a deschis o mică prăvălie unde înrâma tablouri cu sticlă. Cei doi băieți care mai erau în viață au reluat școala întreruptă, fiecare remarcându-se la învățătură.

La Liceul „Matei Basarab“, profesorul de limba română, care era și directorul școlii, Nae Ionescu Barbă, observă că elevul este foarte preocupat de alegerea pentru lectură a cărților, chiar și a acelor a scriere chirilică. În timp, istoricul George Potra a avut o pasiune remarcabilă pentru

bibliofilie, întemeind anticariatul „Bibliofila“, pe strada Domnița Anastasia nr. 8, în București.

Ca student la Facultatea de Litere și Filosofie a avut privilegiul de a fi studentul savantului profesor Nicolae Iorga. Chiar alegerea temei tezei de doctorat reprezintă o sugestie a profesorului, *Istoricul Țiganilor din România*, lucrare premiată de Academia Română. Permanent George Potra i-a avut ca model pe marii lui profesori, depunând o muncă de mare dăruire, în cercetarea și interpretarea documentelor.

Ipostaza de cadru didactic în învățământul secundar ni-l prezintă debutând la Găești, la Liceul „Dr. Angelescu“, continuând în București, la „Spiru Haret“, „Matei Basarab“ și „Aurel Vlaicu“. A dăruit elevilor din prea plinul învățării lui, folosind memoria nu ca depozit de informație, ci ca suport al artei de a gândi. A existat o etapă când norma didactică la obiectul istorie fusese restrânsă, George Potra fiind nevoit să predea și ore de fizică.

A fost exigent cu el însuși, repugnându-i lenea, minciuna, compromisurile și având ca aliați: perseverența, răbdarea, o memorie excepțională și onestitatea. Greutățile vieții au fost resimțite și după război pe plan material, în familia de cinci persoane, profesorul fiind singurul salariat. O infimă sursă de a adăuga ceva bani la buget era plecarea în fiecare duminică la talsioc, în zona Bariera Vergului, unde intelectuali de elită expuneau pe ziare: cărți, obiecte de colecție, miniaturi ș.a. Alteori se ducea la Ploiești, la Muzeul Ceasului, cu câte o ofertă cu cărți mai rare sau vreun document. Decizia finală de aprobare

În bibliotecă, în casa din Filantropia, profesorul cu fiul,
George G. Potra (septembrie 1963)

la 5 noiembrie 1944", iar „nu mai târziu de 10 noiembrie a.c. să se prezinte Comisiei Aliate de Control, în limba rusă, următoarele date complete: a) Tabele cu supușii germani și unguri ce au locuit în Capitală, orașele și județele din întreaga Românie până la data de 23 august 1944, cu specificarea cine dintre ei este internat și în ce lagăr, precum și cu cine este internat; totodată și datele informative în cifre în această privință, separat după naționalități și sex (bărbați, femei, copii). b) După aceleași norme, tabele și date informative în cifre asupra supușilor români de origine etnică germană și maghiară, cu specificarea la fiecare când a sosit în România și când a dobândit cetățenia română (anul și luna)".

În răspunsul la această solicitare, președintele Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului l-a asigurat pe generalul sovietic Vinogradov că autoritățile române au dat dispozițiile necesare îndeplinirii măsurilor privind internarea supușilor (cetățenilor, și nu etnicilor) germani și unguri, respectiv pentru realizarea evidenței acestora (punctul a. din Notă), semnalând totodată faptul că „în ceea ce privește tabelele de sub litera d [luarea în evidență nominală și statistică a etnicilor germani și unguri, care erau cetățeni ai României – n.n.], Ministerul Afacerilor Interne roagă să i se dea

precizii, deoarece s-ar părea că cereți tabele cu date informative în cifre asupra tuturor supușilor români de origine etnică germană sau ungară, ceea ce ar însemna că trebuie să vi se trimită date referitoare la aproximativ 1.500.000 de persoane, ceea ce este absolut imposibil, afară de cazul că s-ar face o lucrare într-un termen foarte lung".

Direcția Siguranță și Ordine Publică din Inspectoratul General al Jandarmeriei Române a înaintat Ministerului român al Afacerilor

torul Siguranței și Ordinii Publice – a ajuns la Comisia sovietică de Control din București și este păstrat la Moscova, în Arhivele Militare de Stat Ruse (RGVA). Conform propunerilor înscrise în document, în zona de vest a României urma să fie adoptate măsuri care vizau în principal populația de origine etnică germană. Astfel, în localitățile urbane „se vor aresta toți bărbații între 16 – 55 ani, de origine etnică germană, indiferent dacă au făcut parte din vreo organizație a Grupului Etnic German din România". Dintre femei, urma să fie arestate „numai acelea care au condus organizații hitleriste, au fost înrolate în formațiunile militare germane de orice natură ori au prestat servicii unităților armatei și organelor de poliție germane".

În localitățile rurale se intenționa arestarea bărbaților și femeilor cu vârsta cuprinsă între 16 și 55 de ani care: au făcut parte din conducerea Grupului Etnic German, s-au înrolat în unitățile militare germane, inclusiv în organizația „Todt", și s-au întors în țară, au prestat servicii în folosul organelor militare sau politice germane, au depus jurământ de credință statului german ori lui Adolf Hitler, s-au dovedit ostili statului român ori s-au comportat ca cetățeni privilegiați.

Documentul mai prevedea ca, pe lângă măsura reținerii

Generalul Sănătescu
(al doilea din dreapta, în primul rând)

rilor Interne un document înregistrat cu nr. 50.229/17 decembrie 1944, intitulat „Dosar cu propunerile în legătură cu operațiunile ce urmează a fi executate pe teritoriul Banatului și în județele Arad și Hunedoara, pentru înlăturarea spionajului și menținerea ordinii publice în spatele Armatei de Operații".

Exemplarul nr. 1 al acestui document operativ – clasificat „Secret", semnat de generalul Constantin Anton, inspectorul general al Jandarmeriei (1944 – 1949), și locotenentul-colonel S. Teodorescu, direc-

Prima parte a articolului ne-a înfățișat pregătirea și documentele care reglementau vasta operațiune de deportare a etnicilor germani din țările intrate la sfârșitul războiului în sfera de influență a U.R.S.S.

Să urmărim cum s-a desfășurat operațiunea în România. Completăm astfel datele din documente românești (Magazin istoric, nr. 9/1994; 1/1995) cu cele din documentele aflate în Federația Rusă.

DEPORTAREA ÎN U.R.S.S. A ETNICILOR GERMANI DIN ROMÂNIA. DOCUMENTE ARHIVISTICE RUSE

Dr. ILIE SCHIPOR

Deși motivele deportării etnicilor germani din România sunt multiple – acestea ținând atât de contextul geopolitic creat ca urmare a ofensivei Armatei Roșii, din primăvara – vara anului 1944, spre centrul Europei, cât și de practica experimentată de regimul sovietic, timp de peste două decenii, în dislocarea forțată a milioane de cetățeni proprii –, analiștii ruși ai fenomenului justifică calvarul la care au fost supuși peste 70.000 de cetățeni români prin aplicarea prevederilor stipulate în Convenția de armistițiu, semnată la Moscova, la 12 septembrie 1944.

Este evident că această explicație este acceptabilă doar în cazul interpretării excesive a prevederilor articolelor 2 („Guvernul și Înalțul Comandament al României se obligă să ia măsurile pentru dezarmarea și internarea forțelor armate ale Germaniei și Ungariei, aflate pe teritoriul României, ca și pentru internarea cetățenilor celor două state menționate, care își au reședința acolo“)

și 14 („Guvernul și Înalțul Comandament al României se obligă să colaboreze cu Înalțul Comandament Aliat (Sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război“) din Convenție, mai ales că, în același context, au fost deportați și cetățeni ai altor state europene, care nu semnaseră vreun document asemănător cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică).

La 31 octombrie 1944, generalul-locotenent Vladislav Petrovici Vinogradov, locțiitorul șefului Comisiei Aliate de Control din România, a transmis generalului Sănătescu, prim-ministrul României, Nota nr. 75 prin care – invocându-se prevederile articolului 2 din Convenția de armistițiu – solicita ca „toți supușii germani și unguri să fie internați în lagăre speciale cel mai târziu până

Etnicii germani internați din fiecare localitate rurală, escortați de jandarmi și soldați români, sub controlul lucrătorilor operativi sovietici, sunt aduși la centrele de adunare, unde sunt preluați sub pază de trupele sovietice.

În localitățile în care numărul etnicilor germani care fac obiectul internării este foarte mare, aceștia sunt convocați la Primărie pentru a li se comunica ordinul general de mobilizare, după care sunt lăsați să plece acasă pentru a-și face bagajele, iar apoi se prezintă la centrele de adunare, procedându-se în modul arătat mai sus. În prealabil, până a se anunța mobilizarea, fiecare localitate va fi încercuită de jandarmi și unități ale armatei. Până la plecarea persoanelor internate, se va interzice deplasarea locuitorilor dintr-o localitate în alta. Cordoanele din jurul satelor vor fi mixte, alcătuite din români și militari sovietici. În punctele de adunare se verifică prezența etnicilor germani, pe baza listelor anterioare întocmite, în vederea stabilirii capacității lor de muncă. Cei în apăs de muncă vor fi trimiși la domiciliile lor.

În calitate de șefi ai centrelor de adunare sunt desemnați lucrători operativi sau ofițeri NKVD. Aceștia îi vor repartiza pe etnicii germani rămași/păstrați la centrele de adunare în grupuri de îmbarcare, vor redacta (în două

exemplare) liste nominale pentru fiecare tren și îi vor transporta cu camioanele, sub escorta trupelor sovietice, la stațiile de îmbarcare, unde șeful trupelor de escortă îi va prelua și îmbarca în tren. Un exemplar al listei nominale va rămâne la șeful eșalonului/convoifului, iar cel de-al doilea exemplar, cu semnătura de confirmare a primirii, va fi restituit șefului centrului de adunare“.

Erau stabilite măsuri concrete pentru situațiile de sus-trageri de la deportare. „Șeful

oane; b) Frontul 2 Ucrainean și Frontul 3 Ucrainean – 100 de camioane; instituțiile locale românești, pe baza deciziei Guvernului României – 400 de camioane.

Pentru transportul etnicilor germani din punctele de adunare până în localitățile sovietice în care aceștia urma să fie deportați, s-a calculat un necesar de 5.677 vagoane (dintre care 4.145 pentru România, 1.092 pentru Iugoslavia, 420 pentru Ungaria și 20 pentru Iugoslavia), constituite în 103 garnituri de tren. După ce tranzitau România, cele peste 100 de convoaie cu deportați – care trebuia să ajungă în estul Ucrainei, zona centrală și sud-vestul Rusiei – părăseau țara noastră prin stațiile Socola-Iași (24 garnituri cu 1.258 vagoane), Adjudul Nou (27 garnituri

cu 1.496 vagoane), Focșani (11 garnituri cu 671 vagoane) și Galați (41 garnituri cu 2.252 vagoane).

Sub presiunea structurii operative a NKVD constituite la București în vederea impulsării și coordonării operațiunii de deportare a etnicilor germani, autoritățile române au dat dispoziții (Ordinul nr. 32.137/31 decembrie 1944 al subsecretarului de Stat al Poliției, Ordinul nr. 32.475 S/3 ianuarie 1945 al directorului general al Poliției, Ordinul telegrafic nr. 32.974/8 ianuarie 1945 al directorului

Familie de sași...

grupului operativ va alcătui o listă cu toți etnicii germani care nu s-au prezentat la apel, care va fi transmisă șefului postului local de jandarmi“.

De asemenea, se preconiza că pentru „a asigura transportul trupelor și al contingentului special [etnicilor germani deportați – n.n.] sunt necesare 15.000 curse auto, ce pot fi efectuate cu 750 de camioane, care să efectueze câte patru curse pe zi“. Ca urmare, mijloacele de transport auto trebuia asigurate de: a) Unitățile militare sovietice – 200 cami-

unei importante părți a etnicilor germani, să se adopte și alte măsuri de constrângere a lor, între care: „a) Întreaga populație de origine etnică germană se fixează la teren; b) Circulația dintr-o localitate într-alta se interzice complet, rămânând liberă numai circulația în vatra comunei, în vederea executării muncilor agricole; c) Cetățenii români de origine etnică germană neînarmați, comercianți, manufacturieri etc. sunt liberi a continua comerțul prezent în teritoriul comunei“.

De asemenea, se lua în calcul măsura potrivit căreia „orice oficiu de comerț condus de germani până în prezent și lichidat din cauza internării patronilor nu va fi executat pe viitor decât de cetățeni de origine etnică română“, respectiv aceea de a se ridica „de la toți cetățenii români de origine etnică germană toate aparatele de radio și aparatele telefonice existente asupra lor“.

Conform analizei situației din zona în care urma să se aplice măsurile propuse, în cele cinci județe avute în vedere locuiau 148.843 de etnici germani, dintre care aproape 1.800 au făcut parte din conducerea Grupului Etnic German.

Totodată, Marele Stat Major al Armatei Roșii a transmis comandantilor Fronturilor 2, 3 și 4 Ucrainene Ordinul nr. 20.283 din 20 decembrie 1944, prin care s-a dispus

„acordarea sprijinului deplin reprezentanților NKVD al U.R.S.S., generalului-colonel A.N. Apollonov, generalului-locotenent I.M. Gorbatiuk și generalului-maior M.I. Sladkevici, pentru mobilizarea etnicilor germani, pentru organizarea centrelor de adunare, hrănirea și transportul persoanelor mobilizate, oferind – în caz de necesitate – unități militare și asigurând transportul auto“.

La zece zile de la emiterea Hotărârii GOKO nr. 7.161ss din 16 decembrie 1944, cei trei generali NKVD însărcinați

structuri specializate (operativ; transporturi pe calea ferată; transporturi auto; inten-dență; pază și escortă; comunicații; amenajarea lagărelor în punctele de transbordare a trenurilor de pe ecartamentul european îngust pe cel lat, specific rețelei feroviare sovietice).

Întrucât în România se aflau „75% din numărul total al etnicilor germani care fac obiectul arestării“, raportul preciza că aici „vor fi utilizate Brigada 23 infanterie NKVD (constituită din

Generalul Vinogradov (al doilea din dreapta, alături de Gheorghe Gheorghiu-Dej și dr. Petru Groza; (Fototeca online a comunismului românesc, cota: 153/1945)

cu conducerea deportării etnicilor germani din Europa de Est (Apollonov, Gorbatiuk și Sladkevici) au înaintat un Raport detaliat, adresat lui Lavrenti Beria, prin care erau prezentate „principalele acțiuni de pregătire a operațiunii privind internarea și transportul etnicilor germani în U.R.S.S.“: constituirea a zece sectoare operative (dintre care șase pe teritoriul României); înființarea la București a unui stat-major (pentru coordonarea operațiunii ce urma să aibă loc în cele cinci state europene), organizat pe șapte

patru batalioane speciale), 1.500 de soldați și 150 de ofițeri detașați, prin dispoziția tovarășului Malinovski, din Corpul 133 Infanterie“. De asemenea, 180 dintre cei 300 de lucrători operativi trimiși la dispoziția structurii NKVD de la București au fost repartizați la sectoarele operative

constituite în România, iar 120 acționau pe comunicațiile feroviare și în stațiile C.F.R. prin care urma să se deplaseze convoaiele cu deportați.

Algoritmul desfășurării operațiunii, detaliat în cazul României, prevedea că „reprezentantul desemnat al postului de jandarmi îi anunță pe etnicii germani care fac obiectul mobilizării pentru munci, în baza listelor deja întocmite, comunicându-le celor vizați lista cu obiectele obligatorii ce urmează a fi luate de către fiecare persoană mobilizată“.

1919

UN POINCARÉ LA BUCUREȘTI

Iunie 1919, treptele Casei Bosianu: prima delegație universitară franceză în vizită la noi după Primul Război Mondial (se distinge, în centru, cu baston, Lucien Poincaré și, pe rândul al doilea, al doilea din stânga, profesorul gazdă, Nicolae Coculescu)

MAGDA STAVINSCHI

Un eveniment remarcabil pentru relațiile româno-franceze, imediat următoare Primului Război Mondial, a avut loc în iunie 1919: primirea la Observatorul Astronomic și Meteorologic a unei delegații însemnate de universitari francezi, condusă de Lucien Poincaré (1862 – 1920), vicerector al Universității din Paris, frate al președintelui Republicii Franceze (1913 – 1920), Raymond Poincaré, și văr al ilustrului matematician Henri Poincaré (1854 – 1912). Lucien Poincaré era președintele Societății Franceze de Fizică.

Din delegație făceau parte profesorii Joseph-Charles-Marie Bédier (1864 – 1938), istoric literar, de la Collège de France (una dintre principalele lui teme de cercetare a fost originea miturilor), Emmanuel de Martonne (1873 – 1955, *Magazin istoric*, nr. 7/2018), geograf și pedagog, bine cunoscut pen-

tru contribuțiile sale la trasarea granițelor României Mari, precum și la studierea riguroasă, pentru prima dată în istoria științei, a geografiei României Mari, Charles Diehl (1859 – 1944, *Magazin istoric*, nr. 1/1984), istoric, specialist al istoriei Imperiului Bizantin, Gustave Fougères (1863 – 1927), arheolog,

Poliției de Siguranță, ordinele telefonice nr. 33.224/10 ianuarie 1945 și 34.883-S/24 ianuarie 1945 ale Direcției Generale de Poliție etc.) către structurile teritoriale ale administrației publice și Poliției prin care s-a organizat „mobilizarea germanilor” la termenele stabilite de delegatul Comisiei Aliate de Control: între 10 și 20 ianuarie 1945.

Se preciza că urma să fie „mobilizați pentru muncă toți locuitorii germani apti de muncă, indiferent de cetățenia lor, bărbați între 17 și 45 de ani, femeile între 18 și 30 de ani. Femeile care alăptează copii până la un an nu vor fi mobilizate”. Erau exceptați de la mobilizare româncele măritate cu germani, nemțoaicele măritate cu români, călugării, călugărițele precum și muncitorii germani din fabrici exceptați prin decizia unei comisii formate dintr-un ofițer sovietic, un reprezentant al Poliției sau al Jandarmiei și un delegat al respectivei fabrici. De asemenea „nu se vor ridica specialiștii care nu se pot înlocui”.

Deși prin Ordinul Președinției Consiliului de Miniștri nr. 3.271 din 17 ianuarie 1945 au fost exceptați de la internare și deportare „ofițerii, subofițerii, maeștrii și trupa de rezervă de origine etnică germană, aflați concentrați la unitățile de pe front sau din

interior”, delegații sovietici au impus ridicarea acestora și a familiilor lor, situație semnalată Președinției Consiliului de Miniștri, în mai multe rânduri, de Marele Stat Major român.

La Moscova, prin Hotărârea Comitetului de Stat al Apărării (GOKO) nr. 7.252ss din 29 decembrie 1944 s-a dispus (în completarea Hotărârii GOKO nr. 7.161ss din 16 decembrie 1944), în legătură cu „folosirea la muncă a internaților germani”, ca

... și membri ai Grupului Etnic German

aceștia să fie puși la dispoziția a trei comisariate ale poporului, pentru a fi utilizați în exploatarea miniere și unități industriale din 17 entități administrative (republici uniunale și autonome, respectiv regiuni) sovietice.

În Anexa nr. 2 a Hotărârii GOKO nr. 7.252 din 29 decembrie 1944 erau detaliate (în 13 puncte) măsurile cu caracter organizatoric și logistic privind: folosirea deportaților (la lucrări de reconstrucție și construcții, în minele de extracție a cărbunelui și minereurilor, la înființarea de secții noi productive sau în întreprinde-

rile auxiliare ale celor trei ministere/comisariate ale poporului); organizarea batalioanelor de muncă pe câte trei – patru companii; asigurarea pazei deportaților de echipe de supraveghetori puse la dispoziție de beneficiarii „muncii forțate a internaților germani”; calcularea normelor de muncă de secțiile de organizare-aprovizionare din ministerele de resort; achitarea lunară, pentru fiecare internat civil, a unei plăți (sumă calculată în funcție de îndeplinirea individuală a normelor de producție, din care se deduceau toate cheltuielile de hrană, cazare, echipare, transport, uzura uneltelor și echipamentelor de lucru, precum cotele-părți pentru pază și personalul militar de conducere a batalionului), din care se

reținea 10% pentru fondul centralizat al internaților (îmbolnăviri, pierderea temporară a capacității de muncă, cheltuieli pentru munca culturală etc.); reglementarea disciplinei și ordinii interioare din locurile de deținere conform principiilor aplicabile în cazul prizonierilor de război; pedepsirea tentativeilor de evadare prin trimiterea autorilor acestora în lagărele NKVD cu regim special din Nordul sovietic, iar a celorlalte încălcări ale legii civile și disciplinei muncii conform prevederilor Codului Penal.

(Va urma)

... matematicianul
Spiru Haret...

științific care costă poate cel mai mult și instrumentele sale, prin precizia lor extremă, cer mult timp și cercetări îndelungate înainte de a fi utilizate cu folos.

«Astronomia este una din științele care costă cel mai mult», scrie undeva ilustrul meu

maestru H. Poincaré, cel mai mic instrument costă sute de mii de franci: fiecare eclipsă atrage după sine costuri suplimentare.

Si toate astea pentru aștri care sunt atât de departe, care sunt complet străini de luptele noastre electorale și nu vor ține desigur niciodată partea cuiva.

Și, pentru că a adus vorba despre politică, adaugă: „Trebuie ca oamenii noștri politici să fi păstrat un rest de idealism, un vag instinct a ceea ce este mare; trebuie să-i încurajăm și să le arătăm că acest instinct nu-i înșală și că nu sunt înșelați de acest idealism.

Am comandat deci, pe vremea când începusem să construim o clădire adecvată, un cerc meridian de 19 cm obiectiv, un mare ecuatorial dublu pentru observarea vizuală și pentru fotografiere de 38 cm obiectiv și o cupolă turnantă care trebuia să-l adăpostească pe acesta, cu diametrul de 11 m.

Constructorii sunt francezi: pentru instrumente bine cunoscuta casă P. Gautier, dl. Georges Prin, elev și succesor; pentru cupolă dl. Gilon. Arhitectul a fost dl. Engels de la Observatorul din Uccle [Belgia], observator pe care l-am luat de model.

Instrumentele comandate sunt instrumente fundamentale pentru un observator astronomic important. Am mai comandat la Petrograd un seismograf Galitzine [Boris Borisovici Galițin (1862 – 1916), membru al uneia dintre cele mai mari și mai nobile case princiare din Rusia; fizician, inventator al seismografului electromagnetic – 1906].

După ani buni de așteptare, am văzut cu satisfacție ridicată cupola și montat marele ecuatorial (mai avem și unul mic); abia am primit seismograful Galitzine și nu ne mai rămâne decât să așteptăm cercul meridian, care era gata când s-a întâmplat teribila invazie.

...și secretarul general
al Academiei, scriitorul
Iacob Negruzzi

Am avut multe griji în toată această perioadă. Mai întâi, în timpul primei perioade a intrării noastre în Război, pentru că eram bombardati aici zi și noapte timp de ore întregi; apoi la Paris, unde m-am aflat timp de aproape doi ani fără nicio veste de la București și, mai mult, pentru că știam cercul meridian în atelierul d-lui Prin, Bd. Arago, și că Parisul era, mai ales primăvara, bombardat constant.

Din fericire, observatorul nu a suferit prea mult, cercul meridian ne va fi trimis de îndată ce comunicațiile vor deveni mai facile și vom putea astfel, pe parcursul anului viitor, să ne punem pe treabă, urmând un program determinat în raport cu instrumentele pe care le avem.

Și pentru că am ajuns să vorbesc despre un program, permiteți-mi, domnilor, să vă spun câteva cuvinte.

Suntem într-o epocă în care problemele științelor aplicate, ale facultăților de științe aplicate ne dau multă bătaie de cap, puțin cam multă chiar. Astronomia poate fi mândră din acest punct de vedere de a fi dus la frumoase aplicații. Navigația, cu viteza și precizia pe care le cunoaștem astăzi, îi este datoră; perfecțiunea industriei de orologerie, mai ales în Elveția și în Franța – știm ce rol important joacă Observatorul din Besançon în această privință. Dar credem, de asemenea, că studiul astronomiei trebuie să continue să ocupe, în ierarhia științelor, un ordin superior în a contribui la cul-

specialist în Grecia clasică, director al Școlii Franceze de la Atena, profesor la Sorbona, și Charles Drouhet (1879 – 1940), istoric literar, comparatist, profesor de franceză la Universitățile din Iași și București.

Profesorii Universității au oferit – la Hotelul „Bulevard” (probabil „Grand Hotel du Boulevard”, arh. Alexandru Orăscu, care a început să funcționeze în 1873 sub denumirea de Hotel „Herdan”, căpătând numele actual începând cu anul 1877) – un mare banchet de 120 de tacâmuri, în onoarea colegilor francezi.

Membrii delegației au fost primiți la Palatul Regal.

La 11 iunie 1919 Lucien Poincaré a fost ales membru de onoare al Academiei Române, fiind invitat să ia parte la ședința solemnă de a doua zi, la Academie. Invitația este semnată de președintele Academiei, Petru Poni, și secretarul general, I.C. Negruzzi.

Cu prilejul vizitei la Observator, imortalizată într-o fotografie de grup pe treptele Casei Bosianu (*Magazin istoric*, nr. 3/2008), directorul Nicolae Coculescu ține un însemnat discurs, consemnat și în ziarul *L'Indépendance Roumaine*, an 43, 17 iunie 1919, pe care îl reproducem aproape integral.

„Observatorul nostru, domnilor, este relativ nou și este mai ales un Observator Astronomic [să nu uităm că titulatura oficială la fondarea sa la 1 aprilie 1908 era de Observator Astronomic și Meteorologic].

Fondat în 1888 sub direcția d-lui Hepites, membru al Academiei noastre naționale, ca Institut Meteorologic, acest institut a continuat să se dezvolte astfel timp de 20 de ani, mereu sub conducerea eminentului meu predecesor; abia în 1908 – numit director în locul d-lui Hepites, care a trebuit să-și împlinească drepturile de pensionare – am putut, obținând sumele necesare, să duc la capăt opera începută, prin fondarea unui Observator Astronomic și Meteorologic.

Academicianul Petru Poni,
savantul chimist...

Pentru a ajunge aici mă pot felicita de a fi avut concursul prețios al numeroase personalități, mai ales politice; nu voi cita cu această ocazie decât trei nume – într-o zi, când voi scrie istoria fondării acestui Observator, voi vorbi mai mult – dl. I. Brătianu, actualul președinte al Consiliului, ministru de asemenea pe atunci; regretatul meu profesor și mai târziu coleg la Facultatea de Științe din București, dl. Spiru Haret, primul român doctor în științe matematice la Sorbona, cu o teză remarcabilă asupra

Invariabilității axelor mari ale orbitelor planetare – în acea vreme ministru al Instrucțiunii Publice – și ministrul nostru actual, dr. C. Angelescu, în acea vreme raportor general al Camerei pentru bugetul Ministerului Instrucțiunii Publice. Tuturor le exprim cu această ocazie mulțumirile mele.

Îmi e deosebit de plăcut să mulțumesc eminentului nostru coleg dr. Angelescu care, coincidență fericită, se află în această primă zi de vizită oficială ministru al Instrucțiunii Publice, el, pe care-l considerăm mereu printre fondatorii Observatorului nostru național.

Am spus, domnilor, că este o zi de primă vizită oficială; așa cum puteți vedea, Observatorul nostru este departe de a fi terminat, este chiar la început; vizita dv. nu constituie deci inaugurarea, nu trebuie considerată astfel. Desigur, mi-ar fi făcut deosebită plăcere să o fi putut face cu această ocazie, dar nu a fost posibil, deși războiul a încetat; nu am vrut însă ca această imposibilitate să mă împiedice de a vă primi, în primul rând pentru că ne onorați mult, apoi pentru că, dv. înșivă, universitari, veți ști să apreciați ce s-a făcut, ținând cont de modestele noastre mijloace și mai ales ce vom putea face în viitor pe baza a ceea ce am construit.

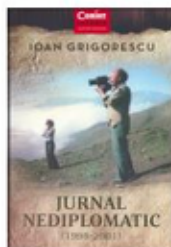
Pentru că un Observator astronomic, domnilor, nu poate fi improvizat de pe o zi pe alta, dv. o știți bine, este într-adevăr institutul

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Editura Corint vă recomandă:

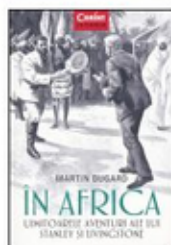
● **Stejărel Olaru – MARIA TĂNASE: ARTISTA, OMUL, LEGENDA**
București, 2019, 346 pp.

● **Ioan Grigorescu – JURNAL NEDIPLOMATIC. 1998 – 2001** (prefață de Jon Grieg; ediție îngrijită de Cornelia Rădulescu)
București, 2019, 344 pp.

● **CONCHISTADORII PRIN OCHII AZTECILOR. ANTOLOGIE DE TEXTE INDIGENE** (ediție îngrijită de Miguel León-Portilla; traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu; prefață de Marius Chivu)
București, 2019, 232 pp.

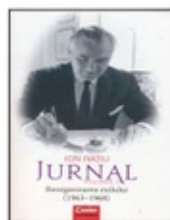
● **Martin Dugard – ÎN AFRICA. UIMITOARELE AVENTURI ALE LUI STANLEY ȘI LIVINGSTONE** (traducere din limba engleză de Florin-Răzvan Mihai; prefață de Marian Voicu)
București, 2019, 442 pp.

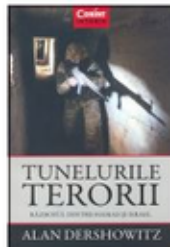
● **Evghenia Iaroslavkaia-Markon – O REVOLTĂ ÎN RUSIA BOLȘEVICĂ** (traducere de Anca Irina Ionescu; cuvânt-înainte de Alina Pavlescu; prefață de Olivier Rolin; postfață de Irina Flige)
București, 2018, 138 pp.

● **Dimitra Pappagianni, Michael A. Morse – OMUL DE NEANDERTHAL. O POVESTE RESCRISĂ DE ȘTIINȚA MODERNĂ** (traducere din limba engleză de Sorin Șerb; prefață de Carol Căpiță)
București, 2018, 264 pp.

● **Ion Rațiu – JURNAL. VOLUMUL 3. REORGANIZAREA EXILULUI (1963 – 1968)** (prefață de Nicolae C. Rațiu; studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru)
București, 2019, 824 pp.

● **Alan Dershowitz – TUNELURILE TERORII. RĂZBOIUL DINTRE HAMAS ȘI ISRAEL** (traducere din limba engleză de Dragoș Zetu; prefață de Claudiu Degeratu)
București, 2018, 260 pp.

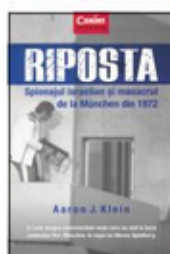
● **Joel C. Rosenberg – EVADARE DE LA AUSCHWITZ** (traducere din limba engleză de Sorin Șerb; prefață de Doina Jela)
București, 2019, 488 pp.

● **Günter K. Koschorrek – ZĂPADA ÎNSÂNGERATĂ. MEMORIILE UNUI SOLDAT GERMAN DE PE FRONTUL DE EST** (traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu; prefață de Petre Otu)
București, 2019, 347 pp.

● **Jean des Cars – REGINA ELISABETA A II-A** (traducere din limba franceză de Diana Morărașu)
București, 2019, 457 pp.

● **Aaron J. Klein – RIPOSTA. SPIONAJUL ISRAELIAN ȘI MASACRUL DE LA MÜNCHEN DIN 1972** (traducere din limba engleză și note de Alina Popescu; prefață de Iulian Fota)
București, 2019, 282 pp.

tura spiritului, la perfecționarea propriilor noastre facultăți intelectuale și morale și în a le comunica celor care sunt capabili de a le «încerca». În ceea ce-i privește pe cei care ar gândi din întâmplare altfel, mă voi folosi aici de predecesorii mei iluștri.

Maestrul al cărui elev am avut onoarea să fiu, Henri Poincaré, care a fost totuși un admirator al minunățiilor industriei umane, nu credea că «știința este utilă pentru că ne învață să construim mașini», ci că «mașinile sunt utile pentru că, lucrând pentru noi, ele vor lăsa într-o zi timpul pentru a face știință» și, mai departe: «dacă noi lucrăm – spunea el – este mai puțin pentru a obține rezultate pozitive de care oamenii obișnuiți ne cred legați, ci pentru a obține emoții estetice – impresia pe care o simte artistul în fața operei sale – și de a le comunica celor capabili să le încerce».

Ascultați încă și această apreciere de o înaltă ținută morală a unui alt Poincaré, a d-lui Raymond Poincaré, președintele eminent care conduce astăzi destinele Franței: «Astronomia, spune el, nu conține doar un înalt învățământ științific, ea poartă în ea virtutea unei adevărate lecții morale; ea este o școală de generozitate pentru conștiință ca și pentru gândire» și, în altă parte, «dacă toți miniștrii și, în general, toți membrii adunărilor politice s-ar dedica, doar din întâmplare, observării fenomenelor cerești, ei ar trage din această încercare un sens mai exact al proporțiilor, o noțiune mai corectă a realităților și s-ar învăța să înțeleagă mai bine ce este mic în ceea ce ei cred că este mare, ce este momentan în ceea ce ei cred etern și relativ în ceea ce ei cred absolut».

Astfel, domnilor, observatorul nostru și-a luat ca deviză: *Sic petitur coelum*, gândire sublimă a marelui poet Ovidiu, pe care-l privim aproape ca pe un poet național: «Acesta este drumul către cer».

La care Lucien Poincaré mi-a răspuns, între altele: «Este adevărat că Observatorul este un institut științific care costă mult, dar, așa cum spunea Henri Poincaré, *se vor găsi întotdeauna miniștri care să păstreze un rest de idealism*».

Să mai sperăm și azi că ei există? ■

Clio anunță

RĂZBOIUL PELOPONEZIAC O NOUĂ ABORDARE

Gravură pe cupru, realizată de Matthäus Merian (1593 – 1650) înfățișând o confruntare între flota ateniană și cele corintiană și spartană

Jennifer T. Roberts, profesoară la City College of New York, propune o perspectivă diferită asupra impactului și a datării Războiului Peloponeziac. Concluzia ei este că agresiunea și lipsa de abilitate diplomatică a Spartei au slăbit orașele-stat grecești mult mai mult decât războiul propriu-zis, facilitând cucerirea lor de către Filip al II-lea al Macedoniei, tatăl lui Alexandru cel Mare.

Războiul Peloponeziac a început în anul 431 î.H. și s-a purtat între cele mai puternice orașe-state din Grecia Antică: Atena, în fruntea Ligii de la Delos, și Sparta, conducătoarea Ligii Peloponeziace.

În cartea apărută în 2017, *The Plague of War: Athens, Sparta, and the Struggle for Ancient Greece* (Urgia războiului: Atena, Sparta și lupta pentru Grecia antică), autoarea plasează finalul conflictului în anul 371 î.H., când au luat sfârșit campaniile de agresiune ale Spartei, și nu în 404 î.H., datarea convențională, când s-a predat Atena. După înfrângerea Ligii de la Delos, Sparta și-a atacat pe rând foștii aliați în încercarea de a-și extinde influența, ceea ce a dus la crearea de noi coaliții împotriva ei. După cum spune doamna profesoară, „Sparta s-a dovedit mai pricepută la a câștiga războaie decât a câștiga păci”. În urma victoriilor împotriva fiecărei astfel de coaliții, Sparta pierdea aliați, iar orașele-stat grecești erau și mai slăbite. Persia Ahemenizilor își redobândea din influență pe coasta Mării Egee.

Înfrângerea finală a Spartei s-a datorat armatelor orașului Teba, un fost aliat în timpul Războiului Peloponeziac, ceea ce a pus capăt încercărilor ei de expansiune militară.

Andrei OPREA

Încheiem aici prezentarea paginilor despre România din volumul de amintiri Diversions of a diplomat (Delectările unui diplomat; Magazin istoric, nr. 10, 11/2019).

UN DIPLOMAT BRITANIC LA BUCUREȘTI

WILLIAM F. A. RATTIGAN

Revenit la București după război, Rattigan găsește un oraș mult mai trist decât cunoscuse în 1915. Inamiciției cu germanii îi ia loc acum prietenia cu americanii. Înfrângerea bolșevismului maghiar de către români îl unge pe inimă. Apreciază în mod deosebit eficiența marelui mareșalului Averescu. Austereitatea urbană se combate cu plăcerea vânătorilor ce se fac fie la câmpie, fie, mai ales, la munte. Diplomatul are în mod evident relații privilegiate cu regele Ferdinand și regina Maria și este un constant partener de vânătoare al suveranului. Evidența afecțiunii a lui Frank Rattigan pentru România, a cărei limbă îi era destul de cunoscută, pare să fie întoarsă de români, care îl conduc în număr mare la gară, la plecare.

Am plecat spre București în ianuarie 1919. La Paris, unde am stat o zi, am avut un ghinion ce s-a adevărit totuși o binecuvântare. Țineam pașapoartele în buzunarul dinlăuntru al hainei. Când am plecat de la hotel spre gară, m-am împiedicat pe când coboram și pașapoartele au ieșit din buzunar și au căzut în spatele unui scaun în hol. Nu mi-am dat seama că le-am pierdut decât când am ajuns la gară. Obținusem cușete până la Marsilia cu mare

dificultate și de aceea am hotărât, în ciuda protestelor oficialilor de la căile ferate, să mergem la Marsilia și să așteptăm acolo pașapoartele. I-am scris în grabă o notă lui Godfrey Thomas, care venise la Paris pentru Conferința de Pace, rugându-l să recupereze pașapoartele de la hotel și să ni le trimită la Marsilia. Au ajuns la noi trei zile mai târziu, dar între timp pierdusem vaporul „Shawia” și am aflat, spre marea noastră neplăcere, că trebuia să așteptăm alt

vapor cel puțin două săptămâni. Ne-am gândit că era mai plăcut să petrecem timpul la Nisa, unde unchiul meu avea o vilă. Întâlnisem la hotel un ofițer american încântător. Pleca a doua zi cu mașina spre Nisa și s-a oferit să ne ia cu el. Înainte de a pleca, am auzit la știri că „Shawia” dăduse peste o mină lângă Messina și se scufundase în câteva minute. La început s-a spus că nu erau supraviețuitori, pe urmă a reieșit că 90 dintre cei 900 de călători fuseseră salvați. Unul

UNDREA

1

1199. În această noapte Papa Innocențiu al III-lea, un bărbat tânăr, de 39 de ani, aruncă anatema asupra regelui francez Filip August, căsătorit din 1193 cu daneza Ingeborge, dar pe care a repudiat-o, întemeindu-și altă familie, în 1196, alături de femeia iubită, frumoasa blondă Agnès de Merania, cu care are doi copii. „Demnitătea regală, îi scrie Papa regelui, nu vă poate situa deasupra datoriilor voastre creștinești”. Episcopii și preoții apar cu torțe de smoală în mâini, în tăcerea profundă răsună glasul lugubru al călugărilor intonând *Miserere*. Legatul papal, purtând o etolă violetă, anunță mulțimii, care plânge în genunchi, că toate domniile regatului Franței sunt puse sub interdicție până când regele va înceta legătura adulteră cu Agnès de Merania. Clopotele mai bat o singură dată ca pentru muribunzi, crucifixe sunt acoperite cu voaluri, ușile bisericilor zăvorâte. Conflictul va dura 14 ani. După moartea iubitei, el se va supune însă. Revine la turma creștină și la Ingeborge.

3

1917. Avocatul Vasile Cancicov, rămas în Bucureștii aflați sub ocupația Puterilor Centrale, o vreme director al cotidianului *Ordinea*, „organ conservator-democrat”, are un ochi foarte atent la zugrăvirea în presa timpului a tratativelor de pace de la Brest-Litovsk. „Poporul este pus în curent cu detaliile cele mai inofensive, în schimb nu e pus în cunoștință nici de ce propune Rusia, nici de ce pretind Puterile Centrale. Așa, știm câți cai erau la sania cu care a sosit Kühlmann [diplomat german], de câte ori a dejunat, ce au mâncat la masă, cine a prezidat conferința de la ora 9 la 10 și cine de la 10 la 11, cine le va prezida pe cele viitoare, în ce limbă s-a discutat și, nu e de râs, aflat-am că se va discuta și în bulgărește, și în turcește. Ceea ce am spus că neglijează corespondenții e publicitatea dezbaterilor.”

13

1777. Țarina Ecaterina a II-a este în culmea fericirii: nora ei, Maria Feodorovna, soția lui Pavel, a născut un băiat, pe care împărăteasa îl botează Alexandru. Luându-l din dormitorul mamei, le spune părinților: „Copiii sunt ai voștri, ai mei și ai statului”. Pe măsură ce copilășul crește, Ecaterina este încântată de „frumusețea rară” a lui Alexandru și de mintea lui scilicitoare. Îi comandă jucăriile, creează pentru el primul costumăș-salopetă din lume și scrie un abecedar pentru educația lui. Curând ajunge să-l numească „monarhul în pregătire”, ca și cum Pavel nici n-ar exista. Alexandru va domni, ca Alexandru I, dar din 1801, după tatăl lui.

19

1944. Cunoscutul muzician de jazz Glenn Miller (*In the Mood*, *Moonlight Serenade*, *Chattanooga Choo Choo*), în vârstă de 40 de ani, căpitan în armata americană, care a dat peste 800 de concerte pe front cu orchestra sa „pentru a susține moralul trupelor”, se urcă într-un mic avion militar cu destinația Franța, ca să poată pregăti din timp sosirea în această țară a orchestrei lui. Este o ceață foarte deasă. Aparatul nu va ajunge niciodată deasupra Franței. După unele informații, el a traversat dintr-o eroare o zonă brăzdată de bombardierele aliate, care, pe drumul de întoarcere din raidurile mortale asupra Germaniei, se debarasau înainte să aterizeze de bombe pe care nu le lansaseră. Micul aparat care îl transportă pe Miller ar fi fost atins de una dintre bombe sau dezechilibrat de suflul exploziilor și se prăbușește în Canalul Mânecii.

27

1834. Într-o epocă de modernizare românească, în care se introduc catagrafii, inventare, recensăminte, condici de stare civilă, ocârmuitorul județului Teleorman, aflat în imposibilitatea de a trimite statistica exactă cerută de stăpânire cu privire la producția anului curent, informează că, atunci când este vorba despre raportarea recoltei sau a numărului de vite, „adevărul spre a descoperi cinevașilea ființa producturilor este peste putință, fiind obișnuit lucru a nu-și arăta nimini avutul său, precum să poate și judeca de oricine”. Populația refuză să comunice cifrele corecte.

debarcați din tren la mai bine de o milă de fluviu. A trebuit să călcăm printr-un noroi gros de un picior ca să ajungem la bac și munca de transportare a pasagerilor și bagajelor la malul celălalt dura câteva ceasuri. Era imposibil să ne supraveghem bagajele, pe care le-am văzut aruncate în noroi. Ca printr-un miracol, până la urmă ni le-am recuperat pe toate.

Am găsit Bucureștiul într-o stare foarte răvășită. Mâncare, haine și alte lucruri necesare traiului erau încă greu de găsit, iar prețurile erau foarte mari. Întregul material rulant fusese distrus sau luat de inamic și toate mijloacele de transport erau practic blocate. În România, ca și oriunde altundeva, condițiile acestea antrenau cea mai mare suferință a micilor funcționari și a meseriașilor. Comercianții și țărani nu au întârziat să adapteze prețurile pe care le cereau pe mărfuri la valoarea mereu în scădere a leului românesc sau a francului, dar salariile erau practic aceleași de dinainte de război. În consecință, clasele afectate

cel mai tare erau într-o stare jalnică.

Domnul Marghiloman, președintele așa-zisului partid german, care făcuse servicii considerabile țării lui în timpul greu dintre capitularea României și Armistițiul, demisionase, iar domnul Brătianu era din nou prim-ministru.

La orizontul politic al României se adunaseră nori negri. Rușii, care respingeau dur pierderea Basarabiei, făceau tot ce le stătea în putință ca să provoace tulburări în acea provincie. Bela Kun făcuse un guvern bolșevic la Budapesta și era desigur în căldășie cu bolșevicii din Rusia. Organiza o armată puternică cu ajutorul ofițerilor germani care se refugiaseră în Ungaria și devenise din ce în ce mai clar că va folosi primul prilej ca să atace România, cu speranța de a recupera Transilvania și Banatul. Un curier secret între Lenin și Bela Kun a fost interceptat de români și hârtiile găsite asupra lui dădeau de gol planurile ruso-ungurești. Ideea era că bolșevicii ruși și unguri, printr-un atac simultan din Vest și din Est, puteau să domine Româ-

nia și să impună un regim bolșevic. Se zicea că Viena avea deja o majoritate bolșevică și că s-ar fi alăturat de îndată Ungariei și Rusiei. Despre Italia se spunea că, din cauza agitației bolșevice și cu un culoar bolșevic trecând prin centrul Europei la ușa ei, era doar o chestiune de timp până când se alătura și ea taberei bolșevice.

Bela Kun, crezând că Aliații nu-l vor păsuși la nesfârșit, a hotărât să anticipeze un atac al acestora și a lansat o ofensivă contra românilor din Transilvania. Linia românească a frontului a fost mai întâi împinsă mai în spate, apoi un contraatac rapid i-a respins pe unguri în dezordine și înfrângerea lor s-a transformat într-o fugă. Urmăriți de românii victorioși, ungurii au luat-o la sănătoasa în toate direcțiile și vajnica armată bolșevică s-a topit precum zăpada la soare.

Românilor li se mai ordonase o dată de la Conferința de Pace de la Paris să se întoarcă înapoi, pe când îi urmăreau pe unguri după respingerea unui atac similar. Cum acum erau hotărâți să termine cu bolșevicii unguri o dată pentru totdeauna, s-au grăbit să continue și au ajuns la Budapesta înainte ca Aliații să reușească să-i cheme înapoi. Bela Kun a fugit și regimul bolșevic din Ungaria a luat sfârșit. Amiralul Horthy a fost instalat ca regent și curând avea țara la picioarele sale.

Am stat la București doi ani ca însărcinat cu afaceri. M-am dedicat în principal stabilirii

„Podul de cale ferată peste Dunăre fusese distrus“

dintre supraviețuitori era prieten cu noi, Constantine Brown, fost corespondent al ziarului *Times* în România și acum acreditat pe lângă *Chicago Daily News*. El ne-a făcut o relatare foarte plastică a scufundării vaporului. Se pare că spre miezul nopții, pe când se apropia de strâmtoarea Messina, Brown ședea pe punte cu curierul regal când s-a produs o explozie în măruntaiele vasului și dintr-o dată a început să se scufunde. S-au stins toate luminile și s-a creat o confuzie de nedescris. Era o seară cu lună plină și marea era ca o baltă, dar nefiind prea sigur că mai era timp să se lanseze bărci de salvare, Brown s-a decis să înșface un colac și a sărit peste bord. Curierul regal a fost de acord că asta era lucrul cel mai bun de făcut, dar a zis că dă o fugă până la cabină, ca să ia o sticlă de whisky, pentru că marea era cu siguranță foarte rece. Brown a încercat să-l facă să se răzgândească, el n-a ascultat și a trecut la propriu peste tovarășul de drum. De atunci nu l-a mai văzut nimeni. Într-un timp Brown, găsind marea aproape la același nivel cu puntea, a pășit în apă și a înotat în larg. În câteva secunde nava s-a scufundat.

Marea era plină cu bucăți din punte și Brown, care nu știa să înoate, a apucat o scândură. Aproximativ după o jumătate de oră, unul dintre marinari a înotat aproape și văzându-l pe Brown pe scândură, l-a luat de picioare, răsturnându-l. Bietul Brown, înghețat de apa

rece și obosit de efort, s-a crezut sfârșit, dar tocmai când își pierdea cunoștința, a zărit o bucată mare de lemn ce aluneca pe lângă el. Cu un ultim efort și-a pus pieptul peste bucata de lemn și apoi și-a pierdut cunoștința. Șase ore mai târziu a fost cules mai mult mort decât viu de un vapor britanic, ce se afla cu câteva mile în spatele navei „Shawia” când s-au stins toate luminile. Căpitanul britanic a înțeles ce s-a întâmplat și s-a grăbit într-acolo. Dacă n-ar fi fost acest noroc, n-ar fi existat niciun supraviețuitor. Așa că rătăcirea pașapoartelor noastre s-a adevărit în final o mare șansă pentru noi.

Până la urmă ne-am dus la Constanța cu un vapor românesc, via Istanbul. Pe vapor se găsea un grup mare de la Crucea Roșie americană, care se ducea în România ca să ajute. Câțiva dintre ei au devenit prieteni foarte buni cu noi. Viața pe vapor era tare veselă, căci toți americanii erau dansatori buni și dansam pe punte până dimineața.

Pe mare pluteau încă foarte multe mine, mai ales lângă

Messina și în Marea Neagră, și a trebuit să facem regulat exerciții de salvare, fiind obligați să luăm cu noi colace de salvare la toate mesele. Și, cu toate că doi sau trei călători au pretins că au văzut mine plutind la distanță, am ajuns la destinație fără nicio pățanie.

Pe când ne apropiam de Dardanele, am trecut aproape de plaja unde a avut loc prima debarcare și am fost foarte interesați de toate urmele luptelor care se mai vedeau, incluzând locurile în care eșuase debarcarea de pe „River Clyde” [Britanicii preconizaseră ca nava să eșueze pe plaja de la Gallipoli, iar militarii să debarce rapid prin lateralele navei, tăiate pentru a ușura coborârea. Germanii i-au secerat cu mitralierele – L.B.C.].

Când am ajuns la Constanța, nu ne-a luat mult să ne dăm seama în ce hal fusese adusă România de ocupația străină. Există un singur tren pe zi spre București. Podul de cale ferată peste Dunăre fusese distrus, iar noi și cele 37 de bagaje ale noastre am fost

„Pe când ne apropiam de Dardanele [...] am fost foarte interesați de toate urmele luptelor care se mai vedeau, incluzând locurile în care eșuase debarcarea de pe «River Clyde»”

acum regina Serbiei, și un colonel american care venise în România.

Am părăsit calea ferată într-un loc de la poalele Carpaților și am înaintat pe o linie ferată mică, ce urma o vale adâncă între munți, iar peisajul era magnific. Toate satele erau pavoazate cu steaguri, iar sâtenii erau în străiele de sărbătoare, îngrămădiți să-l vadă pe suveran în trecere. Când am ajuns la destinație, regele a explicat că erau două cabane vechi de vânătoare cățărare în munți de fiecare parte a văii. Urma să stea într-una dintre ele cu prințesa, iar eu să stau în cealaltă cu colonelul. Urma să rămânem patru zile în pădure și să ne întâlnim în gară a cincea zi.

După primirea oficialităților locale de către rege, ne-am despărțit de el și suind pe niște cai pitici am început urcșul greu spre căbănuță, escortați de doi vânători vestiți din zonă și o hoardă de hăițași, inclusiv doi lachei îmbrăcați în minunate livrele regale, care arătau deplasat în decorul sălbatic.

L-am găsit pe colonelul A. un tovarăș minunat. Dusesse o viață ca în Vestul sălbatic, așa cum o vedem în filme [...] Când am ajuns la cabana noastră, chiar înainte de miezul nopții, am găsit un cioban agitat, care a explicat sfătos că a fost atacat de un urs la vreo 100 m de cabană. Am organizat pe dată o pândă, dar ursul plecase.

A doua zi dimineața, înainte să se facă lumină, am plecat cu hăițașii drept călă-

uze. Vorbeam destul de bine românește ca să mă descurc. Cum colonelul A. nu știa niciun cuvânt, mă întrebam cum o să se descurce. Când ne-am întâlnit la prânz, era roșu de enervare pentru că a sa călăuză ratase o pândă. M-a rugat să-i transmit: „Uite aici, șefule, dacă vrei să vii cu mine, trebuie să înțelegi că atunci când mă opresc din mers, trebuie să te oprești și tu. Dacă în acel moment te pornești și-mi zici nu știu ce despre peisaj sau primarul din orașul tău sau ce-ți mai trece ție prin minte, te ia mama dracului și încă repede. Ai înțeles?” Am parafrazat aceste remarci elocvente în românește cât am putut de bine și vânătorul a explicat că fără îndoială se referea la un incident care se petrecuse în acea dimineață. Crezuse necesar să-i atragă atenția asupra unui

„Maria, acum regina Serbiei“

cerb pe care americanul părea să nu-l fi văzut și a făcut asta trăgându-l de jachetă de la spate. Se împiedicase, cerbul s-a speriat și a fugit.

Am stat la pândă toată ziua timp de trei ore în zori și două înainte de lăsarea nopții, dar, deși am auzit cerbii mugind și am văzut unul sau doi, nu am avut norocul să împușc vreun cerb de minimum 14 puncte. Majestatea Sa ne-a rugat să respectăm acest minim pentru că foarte mulți cerbi fuseseră omorâți în timpul ocupației germane și dorea să dea o șansă pădurii să-și revină.

În ultima seară am zărit unul de 16 puncte la vreo 50 m, dar nu m-am putut apropia mai mult. Am așteptat în speranța că cerbul va paște pe pantă, ceea ce ar fi însemnat să vină la mai puțin de 50 m, când colonelul A., care venise spre mine, a tras un foc de la un kilometru jumătate sau mai puțin, iar cerbul s-a întors și a fugit în pădure.

După câteva minute mi-am văzut pe colonel și pe hăițași venind către noi. Pe când se apropiau, călăuza mea a scos un mormăit ca de urs și pe loc ne-am trezit în bătaia armei colonelului A. Am strigat „Nu trage“, iar colonelul a țipat: „Spune-i caraghiosului dumitale de prieten că era la un pas să-și termine vânătoarea de urși pe aici“. Călăuza mea nu mai putea de încântare, și eu n-am fost în stare să-l fac să înțeleagă că fusese aproape de a-și vedea gluma făcându-i felul.

unei adevărate înțelegeri între România și Aliați și participării firmelor britanice la munca de reconstrucție și dezvoltare a țării. Sarcina devenea mai ușoară prin venirea la putere a generalului Averescu, care înțelegea că ajutorul străin în termeni echitabili era indispensabil în dezvoltarea României.

Regele și regina erau desigur de cel mai mare ajutor în realizarea acestor țeluri. Când am părăsit țara, perspectivele erau, per total, foarte încurajatoare, dar nu pot să estimez cât de departe au fost duse aceste proiecte. Totuși, înțeleg din declarații recente că Brătienii, care sunt din nou la putere, au același punct de vedere.

În timpul celei de-a doua șederi în România am fost foarte ocupat, dar din când în când am reușit să ies duminica la bălțile de la Prundu pe Dunăre și am vânat din plin păsări sălbatice.

La audiența mea oficială la rege, m-a întrebat dacă nu pot să-l duc la aceste bălți înainte de a pleca. I-am explicat că sunt condiții foarte grele, căci a trebuit să dorm în cort sau în cocioaba țăranilor. Dar Majestatea Sa nu s-a arătat descurajat de această perspectivă și în consecință am pornit spre Prundu după o zi sau două. Am folosit invariabil pentru aceste expediții un Ford, căci drumurile erau îngrozitoare iarna, fiind niște șleauri de țară adâncite în noroi de un picior sau mai mult. Pe alocuri erau gropi adânci de trei picioare. L-am

„Am găsit Bucureștiul într-o stare foarte răvășită”

avertizat pe rege să nu-și ia mașina lui, dar l-am găsit în Rolls-Royceul lui cel mai bun. Râzând, am pariat că ajunge după mine și am câștigat pariul. Cred că am ajuns cu cel puțin o oră înaintea lui. Spre surprinderea mea, până la urmă a ajuns și Rollsul, desigur într-o stare jalnică.

Am avut o vânătoare foarte rodnică. Regele nu a pregetat să stea până la brâu în apă, așteptând vânatul. Trebuia să vezi fața aghiotantului său când m-a urmat, scoțându-l pe rege din apă. Am cinat în coliba unui țăran și entuziasmul sătenilor a fost fără margini să-l vadă pe rege în mijlocul lor, în această manieră neoficială.

Această vânătoare a fost o replică săracă a multelor și minunatele partide de vânătoare la care mă luase regele în Munții Carpați, după urși, căprioare, lupi, mistreți și vulpi. Ultima astfel de vânătoare a fost într-un loc în Carpați, la nord de Craiova. Ceilalți vânători erau prințul

moștenitor, regele George al Greciei – atunci duce de Sparta – și baronul Mocsoni. Am locuit într-o mică cabană în munți, într-un decor minunat. Deși vânătoarea nu s-a ridicat la înălțimea așteptărilor pentru că cei mai mulți urși fuseseră uciși de nemți, mi-a plăcut foarte mult excursia. Am avut mai multe conversații lungi cu regele Greciei, care m-a impresionat ca un om onest și inteligent. Și-a exprimat cea mai mare tristețe în legătură cu tensiunile dintre tatăl său și guvernele aliate, el fiind de părere că regele Constantin fusese cu totul greșit înțeles. Regele George are maniere încântătoare, vorbește englezește fără accent și are un fond de anecdote amuzante pe care le spune cu mult succes.

Cu o altă ocazie am fost invitat de rege să-l însoțesc în ocolul de căprioare din munții Transilvaniei, la nord de Brașov. Ceilalți membri ai partidei erau Maria,

PAUL CONSTANTINESCU ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Este unul dintre cei mai mari compozitori români din secolul XX, dar aportul lui Paul Constantinescu (1909 – 1963) la grupul Rugul Aprins a rămas încă insuficient cercetat.

Tocmai fiindcă viața lui Paul Constantinescu este, în general, cunoscută, nu voi insista prea mult asupra traseului său biografic. Paul Constantinescu s-a născut la 30 iunie 1909, la Ploiești. Primele lecții de muzică le-a primit începând de la vârsta de 10 ani, în orașul natal. A urmat cursurile Academiei Regale de Muzică și Artă Dramatică din București între anii 1929 și 1933. Profesorii săi principali au fost: Constantin Brăiloiu (istoria muzicii), Mihail Jora (compoziție, contrapunct, armonie) și Dimitrie Cuclin (estetică muzicală). Între anii 1934 și 1935 face studii de perfecționare la Viena cu Joseph Marx și Franz Schmidt.

Unice și frumoase aleături

A debutat în anul 1935 cu lucrarea *O noapte furtunoasă* la Opera Română (București), piesă cântată de cunoscuți interpreți și dirijată de Ionel Perlea, fiind întâmpinat cu entuziasm de critică. A fost profesor la Academia de Muzică Religioasă din București (1941 – 1944), la Liceul Militar Muzical din București (1941 – 1944), la Conservatorul de Muzică „Ciprian Porumbescu” (1941 – 1963). În finalul vieții (1963) este ales membru corespondent al Academiei Române. Paul Constantinescu are o foarte bogată activitate componistică, arhivată astăzi grație eforturilor doamnei Sanda Valentina Hîrlav-Maistorovici.

Nu este cunoscut foarte bine încă rolul lui Paul Constantinescu în cadrul grupului de la

Mănăstirea Antim, care între anii 1944 – 1949 organiza întâlnirile Rugului Aprins. Cert este că a compus mai multe piese cu caracter creștin (oratorii bizantine), precum *Patimile și Învierea Domnului* (1946) și *Nașterea Domnului* (1947) – așadar, exact în perioada în care la Antim se petreceau întâlnirile Rugului Aprins. În realitate, compozițiile sale religioase încep mai devreme, datează încă din anul 1929, prin cele *Două studii în stil bizantin*, publicate la Praga și, mai târziu, la București. Cei care i-au studiat viața au constatat că Paul Constantinescu era creștin ortodox apropiat de Biserică, cu atât mai mult cu cât, ani buni, va fi dirijorul corului Bisericii „Visarion” (București), de unde decurge, firesc, și crezul său artistic: „Muzica este o taină, credința este taină, iar muzica este credință, trebuie să crezi ca să-i poți simți binefacerea, necredinciosul nu-i poate împărtăși darul. Omul care crede o simte cum pricepe vorba pentru că ea nu e vorbă și o are aproape de inimă, nu o pricepe, dar o intuiește, îi vede puterea și expresia ei

În pândeale noastre am văzut cocoși de munte, vânat negru și ierunci și mi-au spus vânătorii că era mare distracție cu vânatul negru și cocoșul de munte primăvara. În aceea perioadă cocoșul zboară în zori în vârful unui copac favorit, de unde lansează chemări drăgăstoase. Pe când le face e surd și orb la alte sunete și priveliști, dar în momentul în care chemarea încețază, pândarul trebuie să se oprească pe dată, până când reîncepe chemarea. Pânda e foarte anevoioasă, dar lovitură e practic imposibil de ratat. Am decis să încerc o armă mică dacă mi se dă vreodată prilejul unui astfel de vânat.

Am găsit multe urme de urs și am organizat câteva pânde, dar deși urșii erau adeseori văzuți de gonaci, niciunul nu ne-a ieșit în cale și a cincea dimineață ne-a găsit cu mâna goală la întâlnire. Când s-a apropiat de noi grupul regelui, m-am bucurat să văd că țineau două capete faine de cerb, de 16 și 18 puncte. Primul a fost doborât de prințesă, care nu ținuse până atunci o armă în mână. A avut norocul să se găsească la 20 m de cerb și l-a omorât din prima lovitură. Al doilea a fost doborât de rege. Măria Sa mi-a spus că a ochit un animal mai mare, dar era greu să tragă și a pierdut prada. I-a părut rău de ghinionul nostru și a zis că speră să avem altă șansă data viitoare. Din păcate, a trebuit să părăsesc România înainte de a mi se da o altă șansă.

„Regele George are maniere încântătoare“

Înainte de a încheia povestea evenimentelor din România trebuie să aduc un omagiu personalului Legației, care mi-a fost de cel mai mare ajutor în timpul celor 18 luni agitate ce au trecut. Generalul Duncan, atașatul militar, și soția sa erau populari printre români și generalul a câștigat respectul autorităților militare prin felul său direct de a fi. Charles Hartopp, Geoffrey Knox și Charles Chichester au lucrat cu mare zel și abilitate. Ultimul a fost de mare ajutor pentru că s-a îngrijit de aranjamentele legate de primirile pe care le făceam la Legație. Atât el cât și Hartopp erau dansatori experți, ceea ce ar fi fost îndeajuns ca să le placă românilor, care apreciază dansul mai presus de orice altă realizare. În consecință, știau pe toată lumea din societatea bucureșteană și totul despre ei, factor de mare importanță într-o țară în care ignorarea acestor chestiuni poate produce situații delicate.

Când a sosit vremea să părăsim România, am plecat cu

sentimente de mare regret. Fusesem tratați pe toată durata șederii în țară cu cea mai mare amabilitate și prietenie, de la rege și regină până la țărani care mă însoțeau la vânătoare.

Jockey Clubul de la București a organizat un banchet în onoarea mea, singura ocazie, mi s-a spus, când s-a făcut așa ceva pentru un diplomat care pleca. Foarte multe alocuțiuni de extremă cordialitate s-au rostit la acest banchet și am promis să revin în această țară cu primul prilej, promisiune pe care sper sincer că o voi putea ține. Ne-a emoționat sincerul regret la plecarea noastră arătat de sute de oameni care ne-au condus la gară. Soția mea a primit atâtea flori încât, după ce a umplut tot compartimentul cu ele, ne-am văzut siliți să împărțim ce ne mai rămăsese celorlalți călători.

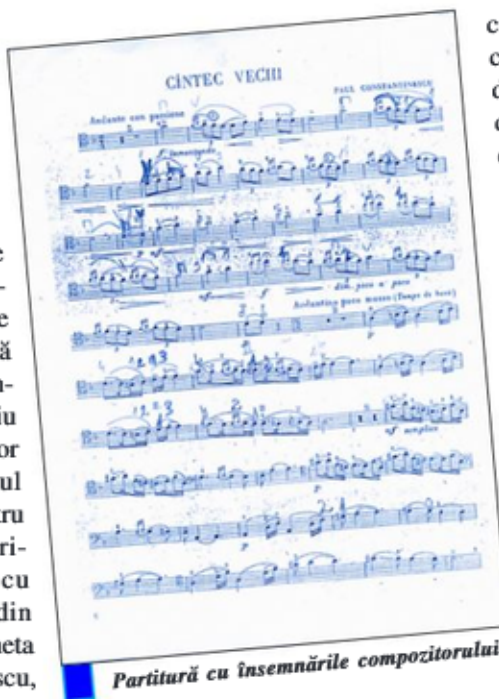
Înainte de a termina povestea, aș invoca încă o dată indulgența celor care ar putea găsi mici inexactități în relatarea făcută de mine evenimentelor din România, ținând cont de faptul că notele mele s-au pierdut în deruta plecării noastre precipitate de la București [în 1916] și că în timp ce conduceam treburile Legației nu am avut vreme să țin un jurnal sau să fac notițe. Cred totuși că relatarea mea este esențialmente exactă și că, dacă există inexactități, se va vedea că sunt insignifiante.

**Prezentare și versiune
românească:
Lia BRAD-CHISACOF**

ilustrează sublim aceste întrebări în care se topesc laolaltă revolta, întristarea și condamnarea actului de trădare al lui Iuda... Dar vaierul Mântuitorului, când spune: «...Vai acelui om prin care este vândut Fiul Omului!», ... cu ce accente unice de redare a vaierului le redă în Oratoriul său Paul Constantinescu! Acest oratoriu unic bizantin cu soliști și cor mixt, condus de maestrul Nicolae Lungu, un alt ilustrator de muzică și dirijor de cor, dimpreună cu orchestra Filarmonicii din București, se afla sub bagheta magică a lui George Enescu, un geniu al muzicii românești.

Această seară, în fața vrăjită a unui public ce umplea sala Ateneului Român, rămâne de neuitat. George Enescu însuși o mărturisea că a fost atât de emoționat și dominat de frumusețea Oratoriului, în lumina căreia a trăit toată noaptea după dirijare.

La fel de mare în creația sa a fost Paul Constantinescu și în cel de al doilea *Oratoriu al Nașterii Domnului* din 1947, în care cerul cobora pe pământ, Dumnezeu se naștea și ca Om – și îngerii în ceruri slăveau acest eveniment unic în istoria lumii. Pentru aceste unice creații ale lui Paul Constantinescu, ca stareț al Mănăstirii Antim, am avut bucuria să-i prezint – încă de la primul Oratoriu – un premiu de șase milioane lei. Premiul eternității avea însă să-l primească în Ceruri de la Însuși Fiul lui Dumnezeu, pe care el l-a slăvit prin creația celor două oratorii. Să-mi fie îngăduit să reamintesc în aceste memorii de rugămintea ce i-am făcut-o lui Paul Constantinescu, de a da îndrumările sale corului de călugări pe care-l aveam la Mănăstirea Antim și pe care-l dirija protosinghelul Veniamin Gavrilovici. El mi-a cerut să particip și eu la repetițiile ce se făceau. Pare că-l văd cu ce atenție a ascultat posibilitatea de prezentare a acestui cor. El a căutat să ilustreze însă

Partitură cu însemnările compozitorului

cântarea Heruvicului, așa cum se cere a fi cântat. Și după aproape trei ore de cântare numai a acestui imn, când l-a cântat pentru ultima oară, către miez de noapte, răsuna ca în ceruri: «Noi care pe heruvimi închipuim...», taina misterului în care noi înșine eram cuprinși, te făcea în această duhovnicească transformare să retrăiești clipa divină în care la Liturgia Îngerească, în ceruri, Însuși Iisus Hristos venea să se jertfească... Scriind aceste rânduri încă pe Pământ, mă gândesc acumă că sufletul lui Paul Constantinescu are parti-

ciparea în ceruri la acest tainic cântec al heruvimilor...”

Un cielu întregit

Paul Constantinescu a scăpat la limită de arest. Întrucât dosarele sunt astăzi accesibile, cei care se vor apleca asupra acestei personalități vor descoperi că a fost urmărit și de serviciile secrete din vremea mareșalului Antonescu (fiind bănuț, gratuit, de legionarism), cu atât mai mult de poliția politică comunistă (Securitate), iar urmărirea lui Paul Constantinescu s-a petrecut până în ultimul an al vieții sale pământești (1963).

În ultimă instanță, avem de-a face cu o personalitate excepțională a vieții muzicale românești care a știut să valorifice componistic și resursele creștine tradiționale ale părții noastre de Cer. Paul Constantinescu ilustrează latura și activitatea creativă a Rugului Aprins. Creația și prelucrările sale muzicale cu caracter creștin ortodox au constituit modele pentru componistica românească ulterioară. Iată de ce cuvintele lui Paul Constantinescu publicate ca introducere la prima audiție a piesei sale *Oratoriu Bizantin de Crăciun Nașterea Domnului* pot fi

muzicală, care nu poate fi totuși nici pământ, nici soare, nici apă, nici foc, nici rău, nici bun: sau poate fi toate deodată“ (publicat cu titlul *Muzică și poezie în Revista Filarmonică*, nr. 7/1936, București, p. 22).

Firește așadar ca în efortul de stimulare a artei creștine tradiționale, concretizat de membrii Rugului Aprins prin acordarea câtorva premii, unul dintre primii beneficiari să fi fost tocmai Paul Constantinescu. Valoroasele amintiri și mărturii dedicate Rugului Aprins publicate de Vasile Vasilache, starețul Mănăstirii Antim din anii '40, pomenesc și despre Paul Constantinescu: „La fel, în alt an, am ținut concurs și am acordat premiul pentru cei mai buni cântăreți de muzică bizantină. Atenția cea mare am acordat-o însă profesorului și compozitorului Paul Constantinescu, care și el era dintre aceia care veneau la întrunirile duhovnicești de la Mănăstirea Antim... Pentru unicele și frumoasele alcătuirii de oratorii, de Nașterea Domnului și de Paști, am avut bucuria să-i acordăm d-lui profesor Paul Constantinescu, din partea Mănăstirii Antim, un premiu de șase milioane lei. Era o dreaptă și sfântă recunoștință cu care am socotit că e binemeritată premiera acestor opere unice în ortodoxie, a celor două vestite oratorii“ (vezi volumul lui Vasile Vasilache *De la Antim la Pocrov*, Colecția Arhiva Rugului Aprins, Editura Eikon, București, 2015, p. 39).

Tainic cântec al heruvimilor

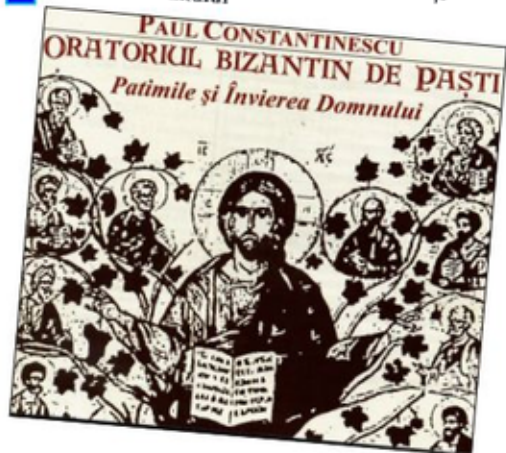
Dincolo de receptarea critică de specialitate – iar asupra muzicii lui Paul Constantinescu s-au aplecat nume ilustre –, iată mai departe în aceleași memorii semnate de părintele Vasile Vasilache câteva prețioase mărturii, chiar dacă redundante (pp. 41 – 43): „Din familia duhovnicească a Antimului a făcut parte și marele compozitor de muzică Paul Constantinescu. Alături de alții, el aducea cu sine pentru toți frumusețea armoniilor muzicale, a creațiilor de preamărire a lui Dumnezeu prin frumusețea cântărilor. În acest timp, al legăturilor sale sufletești cu Antimul, Paul Constantinescu a zămislit cele două opere de seamă ale lui: *Oratoriu de Nașterea*

Copertele discurilor O noapte furtunoasă...

Domnului și Patimile și Învierea Domnului. Pare că-l văd și astăzi cu ce febrilitate se interesa în alcătuirea libretului său, cum cerceta textele celor patru Sfinte Evanghelii, ca să redea tot amănuntul, cu toată bogăția lor, scenele sfinte. Nu-i scăpa niciun cuvânt și nici cel mai mic gest, căruia el să nu-i dea măreția eternității cu toată vibrația intensității, care să răsună în sufletul omenesc. Când a ajuns la scena trădării lui Iuda, când, la Cina cea de Taină, Iisus a spus: «Unul dintre voi, care mănâncă împreună cu Mine, Mă va vinde». Atunci ei au început să-i zică, unul câte unul: «Nu cumva sunt eu?» «Nu cumva sunt eu?». Paul Constantinescu, creatorul simfonic,

... și Oratoriu Bizantin de Paști Patimile și Învierea Domnului

Declanșarea Revoluției Islamice în Iran s-a datorat acumulării în timp a unui complex de factori, așa cum am văzut în primul episod al articolului (Magazin istoric, nr. 11/2019). Să urmărim acum desfășurarea revoluției propriu-zise.

REVOLUȚIA ISLAMICĂ DIN IRAN

Dr. MIHAI CERNĂTESCU
(Universitatea din Pitești)

Scânteia care a declanșat revoluția a fost moartea suspectă la Najaf a lui Mostafa Khomeini, fiul cel mare al Ayatollahului Khomeini, la 23 octombrie 1977. Deși a negat, SAVAK a fost acuzat de asasinat. Șahinșahul a hotărât eliminarea definitivă a pericolului de la Najaf și a ordonat publicarea, la 7 ianuarie 1978, a unui articol contra Ayatollahului. Khomeini era acuzat că ar fi homosexual și agent britanic. Articolul i-a scos în stradă pe suporterii lui Khomeini din orașul Qom (centrul vieții religioase šiite în Iran). Autoritățile au reacționat și zeci de demonstranți au fost uciși. Iranienii obișnuiesc să-și comemoreze morții la 40 de zile; astfel s-a creat un lanț de proteste la 40 de zile care au cuprins treptat întreaga țară.

Revoluția înainta ca un bulgăre de zăpadă. În câteva săptămâni, protestele, însoțite de greve ale muncitorilor, au crescut în intensitate și în violență. Iranul nu avusese în tot secolul XX asemenea manifestații de protest. Nimeni nu prevăzuse o asemenea situație și statul a fost surprins nepregătit, fără materiale sau exercițiu în stăpânirea mulțimii. Toate grupările asociate politic, fiecare din motive proprii, s-au coagulat, având un dușman comun: regimul monarhic. Poliția a fost depășită imediat și armata a trebuit să intervină. Dar nici armata nu era pregătită să gestioneze situația. Majoritatea militarilor

iranieni erau soldați în termen, fără experiență. Numărul victimelor a crescut. Ayatollahul Khomeini trimitea pe casete audio și telefonice prelegeri în Iran (distribuite apoi prin rețeaua moscheelor), prin care îndemna oamenii să atace regimul și îi numea „martiri” pe cei căzuți.

„Vinerea neagră”

La începutul verii lui 1978 a urmat o perioadă de acalmie. Protestele aveau loc doar la 40 de zile. Aproximativ 10.000 de oameni manifestau în marile orașe. La o populație

Părintele Vasile Vasilache

socotite testamentare: „Oratoriul pe care îl reprezintă înțelege ciclul pe care mi l-am propus asupra momentelor esențiale ale cultului nostru ortodox, pornind de la splendoarea

imnografiei și muzicii bizantine, transfigurate prin simțământul și tehnica modernă, căutând însă să păstreze nealterat fondul său. Cu toate că de data aceasta izvoarele pe care le-am folosit sunt de dată recentă, l-am numit tot *bizantin*, în accepția largă a cuvân-

tului, care poate îmbrățișa tot ceea ce derivă din marea sursă religioasă a Bizanțului, conținând un stil, iar *Oratoriu* i-am zis pentru însăși forma sa cultă pe care muzica apuseană a impus-o prin operele covârșitoare ale marilor creatori.“

În fond, acesta era și proiectul altor creatori, participanți la întâlnirile Rugului Aprins – fapt pentru care suntem îndreptățiți să presupunem că, dincolo de conferințele, dialogurile și polemicile pe tematica misticii creștine, predominante, desigur, participanții principali la aceste întâlniri erau animați și de asemenea teme. Reamintesc, tot astfel gândea și poetul Paul Sterian, despre care am mai scris în aceste pagini: „Lucrarea de față – este vorba despre poemul *Războiul nevăzut al lui Paisie cel Mare* (Casa Școalelor, 1944) – s-a întocmit în credința că nu e izvor de inspirație mai bogat decât tezaurul Bisericii creștine“. Nicio surpriză, așadar, să descoperim între creațiile lui Paul Constantinescu și o piesă cu titlul *Rugăciunea inimii...* ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 ianuarie 2020, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Ce marcă de mașină a condus William Rattigan atunci când s-a dus la vânătoare cu regele Ferdinand?

Răspunsul corect la Blitz... Concursul din octombrie 2019 este:

Berlin

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de doamna **Uioreanu Rodica-Angela**, din **Cluj-Napoca**, județul Cluj.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2020.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București

care au tras orbește în mulțime, şahinșahul a fost acuzat pentru vărsarea sângelui. Mohammad Reza Pahlavi personal a fost șocat de numărul mare de victime și a criticat dur armata. Deși legea marțială a rămas în vigoare, a ordonat armatei să evite orice fel de interacțiune cu protestatarii, transformând-o într-un dulău fără dinți. Repeta într-una: „un dictator își poate ucide oamenii, dar un rege nu“. Nu a vrut să rămână în istorie ca un „dictator sângeros“. Evitând represiunea în forță, a cedat protestatarilor stăpânirea străzilor. Această ezitare, precum și măsurile determinate să mulțumească protestatarii au înclinat definitiv balanța în favoarea opoziției. Zilele regimului erau acum numărate.

Ayatollahul Khomeini predica din Najaf și conducea revoluția de la distanță. Şahinșahul a încercat să blocheze accesul lui la protestatarii din Iran și i-a impus lui Saddam Hussein să-l alunge. Proastă decizie pentru monarh. Mutat în Franța la 6 octombrie, Khomeini a avut acces direct la presa internațională. Carisma lui impresionantă a făcut din presa occidentală un instrument docil, pe care l-a folosit cum a crezut de cuviință. Reporterii occidentali (în special de la BBC) se înghesuiau să-i ia interviuri și l-au prezentat lumii drept „un mistic oriental“, care luptă nu pentru putere, ci pentru „eliberarea oamenilor de sub opresiune“; un nou Gandhi. În Iran această campanie media a erodat influența celor mai puternici clerici, ayatollahii Shariatmadari și Taleghani, mult mai moderați față de regim, și l-a transformat pe Khomeini în liderul incontestabil al revoluției.

Protestele au crescut. Parte dintre protestatari aveau acum arme. Armata a fost nevoită să riposteze și numărul victimelor a crescut. La 5 noiembrie protestatarii au început să atace clădirile guvernamentale, să distrugă simbolurile monarhiei și să incendieze clădiri. Ambasada Marii Britanii a fost incendiată și cea americană era gata-gata să sufere aceeași soartă. Presate de şahinșah să evite violența, armata și poliția s-au retras. În ziua următoare, monarhul s-a

adresat națiunii la televizor și radio: „Am auzit glasul revoluției voastre și sunt gata să mă pun în fruntea ei“. Și-a cerut iertare pentru greșelile regimului și a promis să lichideze corupția și să instituie democrația în colaborare cu opoziția. Khomeini a simțit slăbiciunea şahinșahului și a anunțat că niciodată nu va colabora cu monarhul. A cerut sabotarea regimului și continuarea protestelor.

Mohammad Pahlavi a încercat să liniștească opoziția. A arestat câteva sute de înalți demnitari, toți suporterii fermi ai regimului (printre care și Amir Abbas Hoveyda, fost premier timp de 13 ani; a fost executat ulterior de regimul revoluționar). În același timp, a eliberat câteva sute de deținuți politici, toți dușmani de moarte ai regimului. Sprijinitorii săi s-au simțit înșelați; monarhul cerea loialitate, dar nu o oferea.

Într-un ocean de oameni

Opoziția nu mai putea fi mulțumită, dimpotrivă. La 2 decembrie 1978, pe străzile Teheranului au demonstrat peste două milioane de oameni, strigând într-un glas „Marg bar şah (moarte şahului)“ și „Jomhuri eslami (republică islamică)“. Numărul protestatarilor a crescut rapid în zilele următoare și din cauza comemorărilor religioase ale lunii Moharram (comemorarea sfântului šiit Hossein, nepot al profetului Mohammad, ucis în anul 680 de

Şahinșahul părăsește Iranul,...

adultă a Iranului de 15 milioane, numărul protestatarilor nu era prea mare și regimul spera că va putea controla situația. Șahinșahul a început o politică de retragere, de mulțumire a opoziției. A anulat calendarul monarhic, a desființat partidul oficial, a schimbat premierul, a grațiat deținuți politici, a închis cluburi de noapte și cazinouri, a eliberat din funcție oficiali și militari de rang înalt, a îmblânzit cenzura.

Calmul a fost spulberat la 19 august de atentatul din Abadan (oraș în sud-vestul Iranului), unde patru teroriști au blocat ușile cinematografului „Rex” și l-au incendiat. Au murit în flăcări 422 de oameni și Khomeini imediat a acuzat regimul că s-ar afla în spațele incendierii. Șahinșahul a negat acuzația, dar nimeni nu a crezut (după revoluție s-a dovedit că incendiatorii erau revoluționari, iar atentatul „un sacrificiu pentru cauza revoluției”). După atentat protestele au luat o amploare nemaîntâlnită. În marile orașe protestau acum sute de mii de oameni; clasa de mijloc a societății a îmbrățișat cauza revoluției.

Șahinșahul a fost șocat de amploarea manifestațiilor. Nu îi venea să creadă că poporul nu îi era recunoscător pentru dezvoltarea țării. Protestele, conduse de clerici (pe care îi detesta cel mai mult), i se păreau un coșmar; ar fi fost mai bine să fie conduse de comuniști, pe care măcar îi vedea ca fiind progresiști. Prin deciziile luate – sau evitate –, el a fost adevăratul lider al Revoluției Iraniene. Având un caracter slab, format în umbra deasă a tatălui și a

atitudinii posesive a mamei și surorii lui gemene, niciodată nu a reușit să devină un lider puternic. Deși avusese nenumărate amante, în fond era timid, complexat de statura scundă (purta uneori încălțăminte cu talpă groasă) și înfricoșat de posibilele asasinat. Conform generalului Mihai Pacepa, rușii au încercat cel puțin un atentat. I-au lipsit carisma și forța de a inspira oamenii. Pus în fața unei mulțimi sau în fața celei mai mici opoziții, avea tendința să se retragă (cum făcuse în 1953 și în 1963), sperând că problema se va rezolva de la sine, fără intervenția lui directă. Efectele tratamentului de cancer, agravat din cauza medicației greșite, au accentuat starea lui de apatie și pesimism.

Bulgărele de zăpadă a crescut și din septembrie 1978 demonstrații scandau nu numai abolirea monarhiei, dar și instituirea unei Republici Islamice și întoarcerea Ayatollahului Khomeini din exil. Șahinșahul survola uneori cu elicopterul zonele cu mari demonstrații din Teheran; protestele din Capitală numărau sute de mii de oameni, grevele paralizaseră țara. Regimul a răspuns promițând alegeri democratice parlamentare în anul următor, a ridicat total cenzura și a mai eliberat deținuți politici. Protestele au luat amploare, iar șahinșahul a fost nevoit să instituie legea marțială în marile orașe, anunțată la radio, la 8 septembrie. Caracterul încăpățânat al iranianilor și-a spus încă o dată cuvântul: și mai mulți protestatari au ieșit în stradă. La 8 septembrie 1978, în Piața Jaleh din sudul Teheranului (astăzi Piața Martirilor) câteva sute de oameni au fost uciși de gloanțele armatei; în alte zone numărul victimelor a fost mai mic. Datorită numărului mare de morți, ziua aceea de vineri va fi apoi numită „Vinerea Neagră”.

Cerea loialitate, dar nu o oferea

A fost un moment de cotitură în desfășurarea revoluției, care a blocat orice posibilitate de conciliere între monarh și opoziție. Deși victimele au fost cauzate de recruții neantrenați

8 septembrie 1978, câteva sute de oameni au fost uciși de gloanțele armatei

Prețul victoriei

Ultima fază a revoluției a fost un duel între Bakhtiar și Ayatollahul Khomeini. Din primul discurs Khomeini a respins clar guvernarea lui Bakhtiar. „Am să-i rup dinții; eu voi numi guvernul“. Ceea ce a și făcut,

la 5 februarie. Noul guvern îl avea în frunte pe Mehdi Bazargan (un alt lider al opoziției din frontul naționalist), supunerea în fața lui fiind o datorie civică și religioasă: „Prin autoritatea mea de gardian pe care o am de la Profetul Mohammad, îl numesc pe Bazargan conducător și pentru că eu îl numesc, trebuie să i se dea ascultare. Națiunea trebuie să i se supună. Nu este un guvern obișnuit, este un guvern bazat pe legea islamică șaria. Opoziția față de acest guvern este opoziție față de legea islamică... Revolta împotriva guvernului lui Dumnezeu este revoltă împotriva lui Dumnezeu. Revolta împotriva lui Dumnezeu este blasfemie“.

Tensiunile dintre cele două guverne au apărut imediat. Khomeini a cerut națiunii să ocupe străzile și a scris Ambasadei americane să-și retragă sprijinul față de Bakhtiar. Forța, și așa îndoielnică a lui Bakhtiar, s-a dizolvat rapid; întregul Consiliu de Regentă și câțiva miniștri au trecut în tabăra adversă. Armata încă ezita.

La 9 februarie, la baza militară aeriană Doshan Tappeh, lângă Teheran, a izbucnit o insurecție pro-Khomeini. O unitate a Nemuritorilor (corp de elită în armata ahenenidă, cei mai bine antrenați soldați, care au dat numele corpului de elită în armata șahinșahului) a fost trimisă să înăbușe rebeliunea și s-a ajuns la lupte dure. Populația civilă a intervenit de partea insurecției. S-au ridicat baricade pe străzi. Insurgenții au atacat o fabrică de armament și au capturat 50.000 de arme automate, distribuite apoi printre

Khomeini și premierul Mehdi Bazargan

protestatari. Având acum arme, demonstrații au atacat direct secțiile de poliție și unitățile militare din Teheran. Generalul Mehdi Rahimi, comandantul legii marțiale în Teheran, a decis să nu folosească cei 30.000 de Nemuritori loiali regimului. Se temea că va pro-

duce un mare număr de victime.

Colapsul total a venit la ora 14.00, în ziua de 11 februarie (ziua victoriei Revoluției Iraniene, zi națională a Republicii Islamice Iran), când Consiliul Militar Suprem s-a declarat „neutru în disputele curente... pentru a opri alte distrugerii și vărsarea de sânge“. Personalului militar i s-a ordonat retragerea în cazărmi, iar țara a rămas la discreția lui Khomeini. Revoluționarii au ocupat rapid clădirile guvernamentale, radioul și televiziunea, palatele regelui. Se pune capăt regimului monarhic iranian. Bakhtiar a fugit printr-o ploaie de gloanțe, părăsind Iranul deghizat. A fost asasinat la Paris, în 1991, de un agent al noii puteri de la Teheran. Khomeini a rămas adevăratul stăpân al Iranului, implementând principiul *velayat-e faghih* (lider spiritual suprem), concept dezvoltat în anii exilului, și a transformat țara într-o republică islamică condusă de clerul șiiit. Două referendumuri organizate în 1979 au legitimat cu o majoritate covârșitoare și instaurarea Republicii Islamice Iran, și Constituția ei.

Prețul victoriei revoluției (2.781 de morți) a fost relativ mic, având în vedere impactul enorm avut asupra societății iranene și numărul atât de mare al participanților. Astăzi, la 40 de ani de la victoria Revoluției Iraniene, regimul teocratic este în continuare la putere în Teheran, iranienii sărbătorind anual prin manifestații impresionante victoria Revoluției Islamice. ■

trupele Califatului Abbasid). În zilele sărbătorilor Tasua și Ashura, la 10 și 11 decembrie, în toată țara nouă milioane de iranieni manifestau împotriva regimului monarhic. La apelul lui Khomeini, mulți militari dezertau și veneau alături de manifestanți. La 11 decembrie, într-o unitate militară din cartierul Lavizan al Capitalei, soldații și-au ucis ofițerii și au trecut cu arme cu tot alături de manifestanți. Mashad, al doilea oraș ca mărime al Iranului, și multe alte orașe au fost abandonate protestatarilor.

Negociind cu opoziția, monarhul a ajuns la o înțelegere cu Shahpour Bakhtiar, unul dintre liderii naționaliștilor. Îl va numi premier, va numi un consiliu de regență, va părăsi țara împreună cu regina și în trei luni de zile se va organiza un referendum ce va stabili dacă Iranul va rămâne monarhie sau va deveni republică. Bakhtiar a acceptat înțelegerea de frica lui Khomeini. Își imagina că dacă acesta va ajunge la putere va implementa o linie politică dură și religioasă, nedemocratică. Din Paris a sosit imediat condamnarea dură a lui Bakhtiar: cei care i se supuneau erau numiți „apostați”. Deși unul dintre liderii opoziției, Bakhtiar a fost văzut de iranieni ca premier al șahinșahului și de la început autoritatea lui a fost subredă.

Un alt eveniment important a fost vizita în Iran a generalului american Robert Huyser, comandant adjunct al NATO. El s-a întâlnit cu lideri militari iranieni și cu opoziția, dar nu cu șahinșahul. Scopul vizitei lui a fost clar pentru toată lumea: S.U.A. sprijină schimbarea regimului iranian. Părăsit și de aliații lui occidentali, la 16 ianuarie 1979 Mohammad Reza Pahlavi și familia regală au plecat „în vacanță”, în Egipt. Ultimul șah avea să moară în exil, ca și tatăl său, la 27 iulie 1980. Amândoi sunt înmormântați în moscheea Al Rifa'i din Cairo. Radio Teheran a

anunțat moartea lui cu următoarele cuvinte: „a murit vampirul secolului”.

Vestea plecării șahinșahului a declanșat delirul; milioane de iranieni au umplut străzile arzând tablourile șahinșahului și ținând în mâini bancnote cu imaginea monarhului decupată. Orice simbol al monarhiei mai supraviețuise (statui, picturi murale, mausoleul lui Reza Shah) a fost acum distrus.

Bakhtiar a dizolvat imediat SAVAK și a eliberat deținuții politici pe care i-a mai găsit în închisori. A ordonat armatei să permită demonstrațiile de protest și a promis alegeri libere; i-a chemat pe toți protestatarii să formeze un guvern de uniune națională. L-a invitat pe Ayatollahul Khomeini să se întoarcă în țară cu intenția de a crea un fel de stat religios la Qom, asemănător Vaticanului.

La 1 februarie 1979 Khomeini s-a întors la Teheran cu un zbor Air France, fiind întâmpinat de peste patru milioane de oameni. A vrut să se adreseze națiunii de la cimitirul eroilor Behesht-e Zahra, din sudul Capitalei, dar mașina a fost blocată de oceanul de oameni. În final, a făcut drumul până la cimitir cu elicopterul. Khomeini devenise nu numai liderul incontestabil al revoluției, dar și un personaj semi-divin; oamenii i se adresau cu titlul de „imam (lider)”, titlu purtat doar de cei 12 sfinți șiiți.

... iar Khomeini pleacă de la Paris și aterizează la Teheran

Papa Clement al VII-lea

În evenimente ce au avut loc la Roma în 1527 un rol important a jucat Papa Clement al VII-lea (1523 – 1534). Ajuns Papă în 1523, s-a dovedit lipsit de abilitate în

politica internațională. Mai întâi s-a străduit să impună o pace universală prin încheierea unor tratate cu regii Franței, Spaniei și Angliei. Apoi, a oscilat între o alianță cu Francisc I, respectiv cu Carol Quintul. Regele Spaniei a trimis chiar o delegație la Roma, încercând să-l câștige de partea sa pe Papă.

În 1524 trupele lui Carol al V-lea au atacat portul francez Marsilia, fără șanse de succes. În anul următor s-a desfășurat bătălia de la Pavia, între trupele franceze și cele imperiale. Regele Francisc I a căzut prizonier, trupele franceze suferind o înfrângere grea. Carol Quintul și-a întărit influența în Italia. În timpul captivității în Spania, Francisc I a fost nevoit să accepte pacea de la Madrid, prin care renunța la pretențiile asupra principatelor din nordul Italiei.

După intense negocieri diplomatice, Francisc I a fost eliberat. Imediat, a denunțat Tratatul de la Madrid, declarând că l-a semnat sub amenințare. Cu sprijinul lui Francisc I, Clement al VII-lea a ieșit din alianța cu împăratul german. Drept răspuns, Carol Quintul l-a acuzat pe suveranul pontif că ducea un „război nedrept împotriva unui frate creștin”. În septembrie 1526, împăratul a afirmat că Papa este un lup, nu un păstor și a solicitat convocarea unui conciliu ecumenic pentru dezbaterea problemelor legate de apariția și răspândirea religiei luterane.

În 1526 a luat ființă Liga Sfântă de la Cognac. Era o alianță inițiată

de Franța, care a grupat pe Papa Clement al VII-lea, regele Francisc I, ducele Milanului, Francesco Sforza al II-lea, Veneția și unii dintre conducătorii statelor mai mici din Italia de Nord. Ulterior, s-a atașat Ligii și regele Angliei Henric al VIII-lea (1509 – 1547).

În rândul trupelor lui Carol al V-lea, care erau staționate în Italia de Nord, au izbucnit nemulțumiri. După bătălia de la Pavia, mercenarii nu mai fuseseră plătiți și erau siliți să se aprovizioneze pe cont propriu. Soldații aflați în căutare de bani și hrană au început să terorizeze și să jefuiască sate și orașe din nordul Italiei.

In 1526, aflat la Roma, cardinalul Pompeo Colonna, având și sprijinul Curiei Papale, l-a înfruntat pe Papă. Dorind să-și dovedească atașamentul față de cauza lui Carol al V-lea, a trimis mercenari la Roma, care au jefuit Vaticanul. Roma a ajuns la mila cardinalului rebel. Papa a fost nevoit să încheie un armistițiu, care i-a pregătit revenirea în tabăra lui Carol al V-lea.

După ce cardinalul Colonna s-a retras la Neapole, Papa a reînceput ostilitățile, cucerind câteva castele fortificate ale lui Colonna și destituindu-l din toate funcțiile. Dar Papa s-a trezit singur în fața ofensivei mercenarilor, pentru că aliații săi italieni l-au părăsit.

Trupele de mercenari și numeroși soldați imperiali, sub conducerea ducelui Carol al III-lea de Bourbon și a lui Georg von Frundsberg, au pornit într-un marș spre Florența, sperând

Mercenarii imită, în batjocură, alaiul papal...

● Un Papă lipsit de abilitate ●
 Tratat semnat sub amenințare ●
 Lup, nu păstor ● Un cardinal își
 trimite mercenarii să jefuiască
 Vaticanul ● Mercenarii iau cu
 asalt orașul „Antichristului” ●
 Șase cardinali noi pentru a strânge
 bani ● Benvenuto Cellini îl do-
 boară pe comandantul mercena-
 rilor cu o lovitură de arcebuza
 ● Grajduri în bisericile Romei ●
 Deghizat în vânzător ambulant,
 Papa fuge din Roma ● Peste 90 %
 dintre comorile de artă ale Romei
 jefuite ● Sfârșitul Renașterii ro-
 mane și începutul Contrareformei

1527

*Ceremonia depunerii jurământului
 de către recruții Gărzii Elvețiene*

ROMA ESTE JEFUITĂ

Dr. MIHAI MANEA

Anual, la 6 mai, în micul stat Vatican, reședința Papei din 1929, după semnarea Acordurilor de la Lateran, prin care Italia recunoștea Vaticanul ca stat independent, se comemorează amintirea celor 147 de soldați ai Gărzii Elvețiene (aflați din anul 1506 în serviciul Papei), căzuți apărându-l pe Papa Clement al VII-lea în timpul „Jafului Romei”, din 6 mai 1527. Cu același prilej, în curtea interioară San Damaso a Palatului Apostolic depun jurământul noii recruți ai Gărzii Elvețiene.

Orașul Roma, așezat pe fluviul Tibru, a reprezentat mereu un centru important al istoriei universale. A fost și ținta a numeroase expediții de pradă. Putem menționa câteva dintre cele mai importante momente tragice din trecutul Romei. În 387 î.H., după lupta de la Allia, Roma a fost prădată de gali. În 410 d.H., Alaric, rege al vizigoților (395 – 410), a supus Roma unui jaf cumplit. După câteva decenii, în 455, Roma a căzut pradă lui Genserich, regele vandalilor și alanilor (428 – 477). În secolul al VI-lea, în perioada luptelor Imperiului Bizantin cu ostrogoții, Roma a fost prădată și depopulată de Totila, regele ostrogoților (541 – 552). În 1084,

normanzii, aflați sub conducerea lui Robert Guiscard, au cucerit Roma și au supus-o unui jaf cumplit.

De la sfârșitul secolului al XV-lea, Franța și Spania, iar pentru o scurtă perioadă și unele dintre cantoanele elvețiene s-au luptat, în cadrul „Războaielor italiene” (1494 – 1559), pentru supremație în Peninsula Italiană. Diferitele orașe-state italiene erau de partea unuia sau altuia dintre beligeranți. Suirea pe tronul Habsburgilor a lui Carol Quintul, rege al Spaniei (1516 – 1556) și împărat al Germaniei (1519 – 1556), respectiv, pe cel de la Paris a lui Francisc I (1515 – 1547) au inaugurat epoca războaielor între cele două puteri ale Europei.

oraș au început distrugerea și jaful pe cont propriu. Au fost jefuite spitale, depozite de marfă, casele aristocrației, bisericile, palatele Curiei Romane. S-au adăugat crimele și violurile, care le-au vizat pe tinerele și călugărițele din mănăstirile romane. În multe dintre bisericile frumoase ale Romei mercenarii au instalat grajduri pentru cai. Biblioteca Vaticanului a scăpat ca prin minune, deoarece acolo și-a stabilit reședința prințul de Orania, comandantul trupelor invadatoare.

Papa Clement al VII-lea a rămas asediat în castelul Sant'Angelo. Francesco Maria della Rovere și Michele Antonio de Saluzzo au sosit la 1 iunie cu trupe ale Ligii de la Cognac la Monterosi, în nordul Romei, dar nu au întreprins acțiuni militare decisive, pentru eliberarea orașului. În consecință, la 7 iunie 1527 Papa a fost silit să se predea. Ceda fortărețele Ostia, Civitavecchia, Civita Castellana, dar și ducatele Modena, Parma și Piacenza. A plătit suma de 400.000 de ducăți. Ulterior, deghizat în vânzător ambulant, Papa a părăsit castelul unde fusese asediat și s-a refugiat mai întâi la Orvieto și apoi la Viterbo. Abia în februarie 1528 trupele de mercenari au început retragerea către Napoli.

In octombrie 1528, Papa a reușit să se întoarcă la Roma, dar orașul era devastat și pustiu. A fost nevoie de multe eforturi pentru a reface orașul cândva înfloritor. Mai mult de 90% dintre comorile de artă ale Romei au fost jefuite de mercenari. Conform unor istorici moderni, valoarea prăzii a fost estimată la aproximativ zece milioane de ducăți.

Populația orașului a avut mult de suferit, ca urmare și a bolilor și a masacrelor din vara lui 1527. Înainte de asediu, Roma număra 55.000 de locuitori. În anul imediat următor, mai erau doar 10.000 de locuitori. În noile condiții Papa nu și-a mai permis să-i plătească pe artiștii plastici și pe scriitori. Unii istorici sunt

de părere că evenimentele tragice din 1527 au marcat indirect și sfârșitul Renașterii la Roma.

După 1527 Papa era supus influenței împăratului german. La 29 iunie 1529 Clement al VII-lea a semnat cu Carol al V-lea pacea de la Barcelona. Papa a primit mai multe provincii, iar Garda Elvețiană a fost desființată. Era reînființată în 1548 de Papa Paul al III-lea (1534 – 1549). Abia în august 1529 s-a ajuns la așa-zisa „pace a doamnelor” (numită astfel pentru că a fost negociată de Louise de Savoia, mama regelui francez, și de Margareta, guvernatoarea Olandei, mătușa împăratului), prin care luptele dintre Carol al V-lea și Francisc I au luat sfârșit. În noua conjunctură politică din Italia și în fața pericolului otoman, Clement al VII-lea a acceptat să îl încoroneze pe Carol al V-lea, în 1530, la Bologna, ca împărat romano-german.

Împăratul Carol al V-lea a fost acuzat că a ordonat jefuirea Romei sau că, cel puțin, a acceptat-o. Au fost și autori care au încercat să îl apere. Astfel, un cronicar

german a scris că „răspunderea principală nu a fost a lui [a lui Carol al V-lea], ci a acelor care l-au forțat să se apere și să apeleze la o armată atât de numeroasă care, după cum s-a văzut mai târziu, a fost foarte greu de ținut în frâu.”

Istoria a consemnat și un alt aspect important legat de acest eveniment. În ochii unor contemporani, jaful din 1527 de la Roma a apărut ca o posibilă judecată a lui Dumnezeu și o acțiune punitivă a voinței divine față de abandonarea principiilor inițiale ale creștinismului, de corupția și degenerarea Bisericii, de viața scandaloasă dusă de papi și de clerici. Succesorii lui Clement al VII-lea pe tronul Sf. Petru, animați și de frica tot mai pronunțată față de avansul religiei luterane, au manifestat mai mult interes pentru disciplina și întărirea Bisericii Catolice. S-a pregătit astfel drumul către reacția Bisericii Catolice în fața Reformei, denumită și Contrareformă. ■

Peste un veac, amintirea jafului Romei era încă vie; tablou al pictorului olandez Johannes Lingelbach

... și reprezentare a jafului Romei, gravuri de Matthaeus Merian; în medalion: ducele Carol al III-lea de Bourbon

(Jaful Romei), cel mai cumplit jaf pe care l-au săvârșit mercenarii asupra unui oraș.

Primile două atacuri au fost respinse. Ulterior, profitând de ceața foarte deasă și de realizarea unei spărturi în zidul de apărare, au cucerit cartierul roman Borgo. În luptă a căzut chiar coman-

dantul mercenarilor, ducele de Bourbon. Pe când urca pe o scară, a fost lovit mortal de un foc de arcebută, după unele izvoare acesta fiind tras chiar de artistul Benvenuto Cellini.

Comanda a fost preluată de prințul Philibert de Orania. Un nou atac violent a dat peste cap apărarea orașului. În fața numărului mare de atacatori, apărătorii au dat înapoi de pe metereze. Garda Elvețiană a fost concentrată în Piața Sfântul Petru, pentru a-l proteja pe Papă. Au căzut luptând cu vitejie cu mercenarii 147 de soldați ai Gărzii.

În acest timp, Clement al VII-lea a izbutit să se refugieze prin Pasajul Borgo în Castelul Sant' Angelo, unde a fost asediat. I s-au alăturat și mulți cardinali, demnitari ai Curiei Romane și câteva sute de persoane, clerici și laici. Între timp, mercenarii au cucerit podurile Romei și cartierul Trastevere. Orașul era la dispoziția lor.

A urmat o perioadă cumplită. Au căzut victimă furiei mercenarilor bătrâni, femei, copii, răniți. Profitând de haos, hoții, vagabonzii, săracii din

să găsească acolo bani și hrană. Orașul a fost asediat mai multe luni, dar fără succes, deoarece forțele Ligii de la Cognac i-au sprijinit pe cei asediați.

La 16 martie 1527 mercenarii au decis să se războiască direct cu Papa, pe care l-au acuzat că era vinovat de situația lor. În opinia lor, Roma era un oraș foarte bogat, dar și sediul lui „Antichrist”, mai ales că printre mercenari se aflau și adepți ai religiei luterane. După ce au prădat câteva orașe pe drumul către Roma, la 6 mai 1527 au ajuns sub zidurile orașului. Agitația a luat amploare, degenerând într-o revoltă, atunci când conducătorul mercenarilor germani, Georg von Frundsberg, în efortul de a-și liniști trupele, a suferit un accident cerebral.

Disperat în fața amenințării, Clement al VII-lea a încercat să-l cumpere cu bani pe ducele de Bourbon. Au fost numiți șase noi cardinali, care și-au plătit din greu numirea, iar suma obținută a fost trimisă ducelui francez. Însă nimic nu i-a mai putut opri pe mercenarii scăpați de sub control.

La 6 mai 1527 a început ceea ce a rămas consemnat în istorie drept *Sacco di Roma*

Jaful Romei în viziunea lui Pieter Brueghel cel Bătrân și, alături, Georg von Frundsberg

imite câinii lângă felinare [...] Demistificarea textelor caragialești? Nu, vulgaritate crasă! [...] Azi îl vedem pe Mihai Viteazul scârbit de angoase într-un text altfel de ținută literară (vezi Paul Anghel), pe Brâncoveanu vorbind ca grăjdarii, deși bătrânii aveau o limbă splendidă, pe care autorul nu o cunoaște, din păcate, mâine ce va urma? Decebal chinuit de dizenterie și Ștefan cel Mare în raid erotic? I se alătură și istoricul Panait I. Panait, care critică piesa lui Ilie Păunescu, pusă în scenă la Teatrul Mic. Scena dramatică a sfârșitului Brâncovenilor este denaturată, limbajul este vulgar. „Piesa neglijează tocmai ceea ce a caracterizat pe Brâncoveni, acea pilduitoare unitate de familie, respectul tatălui față de copii și al acestora către părinți [...] Nimeni până acum nu a dezvăluit un atare chip al lui Brâncoveanu, nevropat, halucinat, angajându-se în discuții penibile cu fiii.“

Victor Eftimiu povestește o farsă comisă în urmă cu mulți ani. „Prin 1914 mi se jucaseră la Teatrul Național două feerii: *Înșir-te mărgărite* și *Cocoșul negru*, care s-au bucurat de oarecare succes. A doua zi după premiera cu *Cocoșul negru* apăruse în cotidianul teatral *Rampa* un articol al cărui titlu pe două pagini era *Căderea Cocoșului negru*. Articolele care anunțau și comentau această «cădere» erau semnate de Tudor Arghezi și Liviu Rebreanu. În continuare, corul criticilor proclama incapacitatea tânărului autor, care nu se pricepea decât să scrie feerii pentru copii și nu era în stare să dea o lucrare mai serioasă, o dramă realistă, cu preocupări majore. M-am închis în casă și în trei zile am dat gata pe *Akim*, tragi-comedie în trei acte, pe care am atribuit-o marelui scriitor rus Anton Cehov. Piesa am pus-o în repetiție la teatrul din pasajul Comedia, unde este instalată astăzi prima noastră scenă [actualul Teatru Odeon], al cărei

Misterioasa statuie adusă la comanda domnitorului Gheorghe Bibescu

director eram atunci. „Evident că după premieră piesa a strâns doar laude. Victor Eftimiu a publicat apoi în *Flacăra* povestea genezei piesei. Și încheia confesiunea: „Aș fi nedrept dacă n-aș adăuga și faptul că această tragi-comedie, pe care o socotesc tot ce-am făcut mai original în teatru, n-a avut niciun succes de public, atât la Paris cât și la București.“

Spre sfârșitul anului 1847 domnitorul Gheorghe Bibescu ia hotărârea să înalte un palat la Mogoșoaia. I-a încredințat sculptorului-pietrar Filippo Oliva misiunea să achiziționeze o sculptură pentru grădina palatului. Acesta a cumpărat din Italia o statuie a zeului Neptun, realizată dintr-un singur bloc de marmură de Carrara, de aproape 3 m. Pe drum, Oliva moare la Istanbul și când statuia ajunge la București, Bibescu plecase din cauza

revoluției, iar proiectul palatului a rămas nerealizat. Statuia ajunge în curtea unei modeste case bătrânești, unde se află și astăzi, fără ca cineva să mai știe cine a fost autorul. Unii spun că ar putea fi opera unui elev al lui Michelangelo, alții că aparține poate lui Bernini sau școlii lui. Ar fi poate timpul ca cineva să se ocupe de misterul acestei statui, scrie autorul reportajului.

Pe scena Operei din București a avut loc spectacolul de gală cu opera *Decebal*, de Gheorghe Dumitrescu. A asistat conducerea superioară de partid și de stat, în frunte cu Nicolae Ceaușescu, cu soțiile. În rolul principal, basul Nicolae Florei; în rolul soției lui Decebal, Iulia Buciuceanu, în rolul fiicei, Eugenia Moldoveanu.

„Se vorbește și se sporovăiește, se cântă mult, se dansează, se strigă, se chiuie în acest spectacol, se ivesc (dar concepuți cu eleganță și manevrați cu rafinament) cai de paie pe roți uriașe de bicicletă, oameni pe patine zuruitoare, auto-

Compenții echipei naționale de fotbal care a obținut calificarea la Campionatul Mondial de Fotbal din Mexic

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Revista Flacăra, din 29 noiembrie, publică un interviu cu un transfug revenit în țară. Barman de profesie, plecase, cu un grup de turiști, la Istanbul. A fost abordat de un necunoscut, român, care seara i-a propus să fugă. L-a asigurat că după ce stă o vreme în Turcia, poate pleca în S.U.A. Crede că a fost drogat. A ajuns la comisariatul de poliție, i s-au adus și bagajele de la hotel. De acolo a mers în lagărul pentru transfugi, unde era o mizerie de nedescris, li se dădeau doar 5 lire turcești pe zi. A refuzat să meargă mai departe, a evadat din lagăr și s-a dus la poliție, unde a insistat că vrea să revină acasă. L-au urcat într-un tren fără bilet, crede el, ca să îl poată aresta din nou. Doar că, prevăzător, el își cumpărase bilet. Ajuns acasă, a fost reîncadrat imediat în muncă, ca barman, la o unitate aflată doar la 100 m de barul unde lucrase anterior. De ce nu se reîntorc și alți români aflați în acel lagăr – îl întreabă reporterul? De frică, din neîncredere, din inerție. Scopul „didactic” al poveștii este evident. Veridicitatea ei greu de verificat.

In ultima vreme au apărut în Capitală numeroase chioșcuri pentru difuzarea presei. O inițiativă foarte bună, doar că nu au fost racordate la rețeaua de curent electric și nici la sistemul de încălzire. Peste vară lucrurile au mers, dar acum, în pragul iernii, sunt obligate să tragă obloanele cum se înserează. Un raid-anchetă prin atelierelor cooperăției meșteșugărești, cu un ceas bun și unul stricat și cu două aparate de radio, unul cu o lampă defectă, care costa 70 lei, și altul cu o rezistență arsă, de 0,35 lei. Pentru „repararea” ceasului bun s-au cerut într-o unitate 80 lei și dura șapte – opt zile, în alta 107 lei și dura două săptămâni. Pentru aparatul de radio cu rezistența arsă s-au cerut 45 lei, după ce meșterul i-a privit în ochi și le-a spus: „Spuneți-mi cum s-a întâmplat. Dar știți, sincer...”. Într-o altă unitate s-au cerut 61 lei pentru aparatul cu siguranța arsă și 232,70 lei pentru cel cu lampa arsă. Pentru cel de al doilea, meșterul nu garanta că era gata până la Anul Nou.

Comitetul Executiv al Consiliului Popular al Municipiului București a adoptat o hotărâre prin care, în perimetrul central al orașului, se interzice creșterea păsărilor și a altor animale, cu excepția pisicilor și a câinilor. În zona a doua se pot crește cel mult 15 păsări de gospodărie.

O veste bună: începând cu 18 decembrie se reduce prețul la televizoarele din producție internă cu 15%. Un televizor alb-negru costa între 4.000 și 5.000 de lei (un ziar era 0,30 lei).

Eugen Barbu ia poziție. „O parte a cetei literare dorește cu orice preț legitimarea așa-numitei demistificări. Nu avem nimic împotriva și recunoaștem în autori ca Brecht, Ionescu și Beckett, ași ai genului [...] Într-o expoziție am văzut un Mihai Viteazul îmbrăcat într-o rochie violetă de cucoană de la 1848 și mi-am dat seama că mi se propunea pe pânză o demistificare [...] Teatrul din Craiova (mi se pare) a venit la București cu o piesă de Caragiale și regizorul [...] l-a pus pe un actor să

Profesoara Ludmila Popișteanu cu clasa de pian de la Școala de muzică nr. 2

MĂSURI ORGANIZATORICE

Începem în acest număr să vă prezentăm un raport din fondul Constantin Vișoianu, adresat regelui Mihai, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Le mulțumim, ca de obicei, doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

15 noiembrie 1955

Sire,

În rapoarte anterioare, am supus Majestății Voastre informațiuni privitoare la prima ședință a Comitetului și la începuturile activității sale.

Astăzi, rog respectuos pe Majestatea Voastră să binevoiască a-mi îngădui să întregesc informațiunile precedente cu date noi asupra activității Comitetului Național Român.

În ședințele pe care Comitetul le-a ținut, s-a dat o formă definitivă atribuțiunilor particulare ale fiecăruia dintre membrii Comitetului. S-a stabilit astfel că membrii Comitetului vor avea atribuțiuni după cum urmează:

Dl Gh. Assan: chestiuni privind comerțul exterior și chestiunile financiare și bugetare ale R.P.R. Participarea la lucrările Comitetului economic al lui ACEN [Adunarea Națiunilor Europene Captive]. Participarea la lucrările lui Liberal Democratic Union of Central and Eastern Europe. Când este la Paris, dl. Assan va păstra legătura cu Camera Internațională de Comerț, din care face parte în calitate de membru. Când este la New York, dl. Assan va urmări activitatea Comitetului economic și social al lui United Nations în ce privește chestiunile de comerț exterior și chestiunile financiare și bugetare ale diferitelor state.

Dl Cornel Bianu: chestiuni agricole și în general toate chestiunile privind economia agrară a R.P.R. Urmărirea activității lui Food and Agricultural Organization a lui United Nations [Organizația pentru Agricultură și Alimentație a Națiunilor Unite]. Participarea la lucrările lui International Peasant Union [Uniunea Internațională a Țărănilor]. Participarea la lucrările lui ACEN în

legătură cu chestiunile din sectorul care i s-a atribuit.

Dl Alexandru Bunescu: chestiunile privind industria, transporturile și planificarea economică în R.P.R. și urmărirea rezultatului aplicării planurilor economice. Participarea la lucrările lui ACEN în legătură cu aceste chestiuni. Raportor în sânul Comitetului pentru chestiunile financiare ale Comitetului Național Român. Participarea la lucrările lui International Peasant Union. Legătura cu United Nations.

Dl Dimitrie N. Ciotori: chestiuni culturale din R.P.R. și chestiuni culturale ale exilului românesc. Colaborator al ziarelor [!] *Nation Roumaine* și al ziarului în limba română al Comitetului Național.

Dl Anton Crihan: chestiuni privind Basarabia, Bucovina și grupările etnice românești din țările vecine. Pregătirea unei lucrări despre chestiunea Basarabiei din punct de vedere istoric, politic și economic. Urmărirea presei sovietice în chestiunile privind România. Participarea la lucrările lui ACEN și ale lui International Peasant Union.

Dl Sabin Manuilă: analiza statisticilor publicate de Guvernul R.P.R. Chestiunile de sănătate și asistență în R.P.R. Legătura cu Comitetele lui United Nations. Participarea la lucrările lui ACEN și International Peasant Union. Colaborarea la ziarul în limba română. Referent în problemele bisericești.

Dl Augustin Popa: chestiuni religioase și de educație. Legătura cu asociațiile catolice. Legătura cu presa americană. Participarea la lucrările lui ACEN și International Peasant Union. Colaborarea la ziarul în limba română și la diferitele publicații ale Comitetului.

(Va urma)

mobile fabuloase cu cazan și pentru toate se aplaudă foarte mult și foarte des, fiindcă prin toate trece un sens simpatic și clar, în toate e un neconștient palpit comic" – scrie Valentin Silvestru, în cronica montării *Coana Chirița*, pe scena Teatrului Național din București. În rolul principal, Draga Olteanu; Luluța este interpretată de Silvia Popovici. Din distribuție mai fac parte: Florin Piersic, Marian Hudac, Cosma Brașoveanu, Coca Andronescu, Rodica Popescu, Valeria Gagealov, Constantin Rauțchi, Dem Rădulescu, Ileana Stana Ionescu.

Dr. Marius Sala, secretar științific al Institutului de Lingvistică, s-a înapoiat dintr-o călătorie în Canada, Statele Unite și Anglia, unde a conferențiat despre locul limbii române între limbile romanice.

Ușile marilor biblioteci din Capitală sunt închise pentru elevi, constată *Informația Bucureștilui*. La Biblioteca Centrală Universitară nu sunt primiți, nefiind studenți. La Biblioteca Centrală de Stat nu pot intra înainte de împlinirea vârstei de 18 ani. Biblioteca Municipală este în renovare. În schimb, elevii pot intra, sub privirile îngăduitoare ale personalului, în orice restaurant sau bar.

La 16 noiembrie, pe Stadionul „23 August”, echipa de fotbal a României a terminat la egalitate, 1 – 1, cu reprezentativa Greciei, câștigând grupa și calificându-se în turneul final al Campionatului Mondial de Fotbal de anul viitor, din Mexic. Din grupă mai făceau parte Portugalia și Elveția. Să amintim numele jucătorilor care au evoluat în acel meci și pe cel al antrenorilor lor: Răducanu – Sătmăreanu, Hălmăgeanu, Dan, Deleanu – Dinu, Radu Nunweiler – Dembrovski, Dobrin (din minutul 80 Ghergheli), Dumitrache, Lucescu, an-

trenori: Angelo Niculescu și Emmerich Vogel.

La jumătatea lunii noiembrie, deși vremea te duce cu gândul mai curând la vară, Centrul de Librării pune în vânzare calendare și agende pentru anul viitor. Prima ninsoare cade abia la 12 decembrie, pentru ca din prima zi de vacanță de iarnă, 22 decembrie, străzile orașului să se acopere cu zăpadă. Anul acesta străzile Bucureștilui

sunt luminate cum se cuvine, odată cu debutul „Lunii cadourilor”. Numai să nu ne-o ia la sfârșitul acesteia, se roagă ziaristul, să ne lase în loc alte reclame.

Bucureșteanul din urmă cu 50 ani era ținut la curent cu ultimele descoperiri tehnologice. Societatea japoneză Matsushita Electric Industrial Co. a avut ideea să realizeze o combină radio-tv care imprimă jurnalele de actualități și le pune la dispoziția telespectatorului sub forma unui ziar obișnuit. Firma engleză RCA a pus în vânzare 30 de programe de câte 30 minute fiecare, înregistrate pe bandă magnetică, ce pot fi introduse într-un dispozitiv care permite urmărirea lor pe televizor.

Alertă în lumea comercianților de diamante. Praful adus de pe Lună ar putea dovedi prezența acolo a unor resurse importante de diamante. Dacă se confirmă această ipoteză, diamantele ar ajunge să nu mai valoreze mai mult decât un ciob de sticlă. Dar specialiștii din Anvers subliniază că, indiferent de situația creată, niciodată nu se va tolera o prăbușire catastrofală a valorii pietrelor prețioase. Chiar dacă ar fi găsite diamante în cantități industriale pe Lună, importul lor va fi supus

unor reglementări și contingentări stricte. Unul dintre cei mai cunoscuți importatori de diamante a fost categoric: „Dacă există diamante pe Lună, fiți siguri că Trustul «De Beers» le va cumpăra imediat.”

La Mulți Ani! Să ne reîntălnim cu bine anul viitor, în... 1970. ■

Bucuria derdelușului

DIALOG CU CITITORII

Urăm tuturor cititorilor, colaboratorilor și colegilor tipografi un An Nou cu bucurii și sănătate. La Mulți Ani!

Domnul RADU MOȚOC, mai vechi colaborator al revistei noastre, ne scrie: Am bucuria să fiu abonat la *Magazin istoric* și să citesc lucruri deosebit de interesante. După ce parcurg revista, o donez Liceului „Roman Vodă” din Roman, pe care l-am absolvit în anul 1960.

În ultimul număr din octombrie 2019 am descoperit un articol dedicat lui Nicolae Bălcescu, unde se pomenește de un articol scris de el și publicat în *Popolul suveran*.

În anii '80 mergeam des în delegație la București, unde vizitam o rudă îndepărtată, care stătea lângă gară: tanti Florica Panaitescu.

Într-o zi mă roagă să-i cobor de pe dulapul din bucătărie un ziar. Nu mică a fost mirarea mea să descopăr un număr din *Popolul suveran* din 3 septembrie 1848, în care era tipărită continuarea

articolului din numărul precedent. Evident că l-am cerut și, ajuns acasă, l-am rugat pe tatăl meu, care cunoștea scrierea chirilică, să îl transcrie cu litere latine.

Acum am certitudinea că textul a fost scris de N. Bălcescu, după ce am citit articolul din *Magazin istoric*.

M-am bucurat să regăsesc în revistă farfuria și plosca din ceramică realizate de Moș Colibaba, pe care l-am cunoscut la Rădăuți, în anul 1970. Am achiziționat de la el multe obiecte, printre care și o placă cu stema Moldovei.

Am citit cu interes și articolul legat de *Dicționarul Universal al contemporanilor*, de Gustave Vapereau, publicat în 1859.

Am în bibliotecă un alt dicționar intitulat: *Dictionnaire de biographie generale depuis les temps les plus anciens jusqu'en 1870* (Dicționar de biografii generale, din cele mai vechi timpuri

până în 1870), îngrijit de Leo Joubert, din 1870. Aici apar Constantin Brâncoveanu, Jean Cantacuzin, Dimitrie Cantemir, Antioh Cantemir, Matiaș Corvin, Decebal, Lowendal, o rudă mai îndepărtată a pictorului, hatmanul Mazeppa, Alexandru Suțu, împăratul Traian, Alexandru Ipsilanti.

Domnul TIBERIU CIOATĂ trimite, pe lângă răspunsul la blitz-concursul din luna octombrie, și următoarea precizare: În numărul recent al *Magazinului istoric* este amintit doar faptul că Mateiu Caragiale a fost obligat de tatăl său să studieze Dreptul la Berlin. Din alte surse – *Istoria* lui G. Călinescu, de exemplu – reiese că Berlinul a fost părăsit după nici un an. La București, Mateiu a dat câteva examene, unele trecute, dar scriitorul nostru renunță la continuarea studiilor și licența nu va fi luată.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

IUBIRI LEGENDARE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Zeița

dragostei și a frumuseții iubită de Ares, Dionisos Hermes și Poseidon precum și muritorul Adonis – Diftong latin. 2) Unul dintre lapiți mai întâi femeie, iubită de Poseidon, care a transformat-o în bărbat – Nimfă iubită de zeul Apollo. 3) Localitate în China – Fiica titanului Coeus de care s-a îndrăgostit Zeus; pentru a-l evita, a luat înfățișarea unei prepelițe, aruncându-se în mare. 4) Plantă textilă – Neînsuflăit – Sex! 5) Localitate în Canada – Altă denumire atribuită ielelor, frumoasele zâne ce ademeneau bărbații, ucigându-i. 6) Nimfă a Tibrului, căreia Jupiter i-a smuls limba din cauza indiscreției, pentru că a dat în vileag dragostea sa pentru Iuturna – Zeița dimineții la greci, transformată de Afrodita într-o veșnică îndrăgostită, fiindcă a fost surprinsă de zeiță flirtând cu Ares – Do vechi. 7) Legendara

întemeietoare a Cartaginei, îndrăgostită de Aeneas, aflat în drum spre Italia – Râu în Thailanda. 8) Munte în Scoția – Tânăr de o rară frumusețe, iubit de naiade – Erete! 9) Zeiță egipteană adorată de la Buto – Fecioară iubită de Glaucus, înainte de a fi metamorfozată într-un monstru cu înfățișare de femeie. 10) Soția lui Iupiter, protectoare a femeilor măritate – Personaj legendar celt, răpit cu o luntre de sticlă, de o femeie tânără, rămasă misterioasă. 11) Soțul Fatimei din poemul *Viteazul în piele de Tigr*, de Șota Rustaveli (sec. XII) – O altă mare zeitate elină, ce a transformat-o pe muritoarea Coronis în cioară spre a scăpa de urmărirea lui Poseidon, ce se îndrăgostise de ea

VERTICAL: 1) Celebru erou grec, participant la războiul troian, tatăl lui Pyrrus, la rândul său îndrăgostit de Andromaca, cu care a avut trei copii, stârnind astfel gelozia soției sale, Hermione; aceasta l-a omorât cu ajutorul lui Orestes – Capul Iunonei! 2) Păstor din Lesbos de care s-a îndrăgostit poeta Sapho (mit.) – Fiul lui Poseidon, a cărui soție Iphimedia a fost iubită de însuși Poseidon. 3) Fiică a lui Uranus, din a cărei dragoste incestuoasă cu fratele său, Cronos, s-au născut: Demeter, Hades, Poseidon și Zeus – Fiica regelui Minos, îndrăgostită de Teseu, pe care l-a ajutat să omoare Minotaurul, în labirintul din Creta. 4) Oneste! – Fiu al lui Aphareus, regele Messinei, căsătorit din dragoste cu Marpessa, cu care a avut-o pe Cleopatra – Vârf în Alpi. 5) Zeița vânătorii la romani, insensibilă la iubire – Omul primordial la fenicieni, născut din dragostea vântului, Kolpia, cu soția sa Baau. 6) Fiica regelui Macareus din Lesbos, iubită de zeul Apollo – Aea! 7) Fiul zeului Poseidon și al lui Canace. 8) Nimfă ce o însoțea la vânătoare pe Artemis, transformată de aceasta în izvor pentru a scăpa de iubirea lui Alpheus – Cupa campionilor europeni (siglă). 9) Ore! – Gigant, un real vânător ce s-a îndrăgostit de Meropa. A fost orbit de tatăl acesteia, Oenipion, pentru că a vrut să-i necinstească fata. 10) Celebru erou grec participant la războiul troian. Soția sa, Penelope, l-a așteptat 20 de ani până s-a întors din peregrinările prin lume – Loc în S.U.A. 11) Fiul lui Oileus, regele locrienilor, ce și-a atras mânia zeilor pentru că a necinstit-o pe Casandra, în templul zeiței Atena – Cei șase fii ai lui Uranus și ai Geei, născuți din dragostea incestuoasă dintre cei doi, și anume: Coeus, Crius, Cronos, Hyperion, Iapetus și Oceanus (sing.)

Dictionar: HOA, ADA, LARA, PAO, SOA, EDJO, CONN, USEN, JON, ELNA

Laurian BUTURE

Sărbătorile de iarnă și copiii dintr-un alt veac	– Roman N.	12(633)	8
Legiunea Română în Italia			
în timpul Primului Război Mondial	– Santoro St.	1(622)	54
Austria și problema Basarabiei			
în documente diplomatice franceze	– Scifos T.	4(625)	38
Mihai Eminescu	– Sircuța C.	1(622)	15
Vizita arhiducelui Karl-Ludwig cu soția în România	– Șoroagă C.-M.	2(623)	52
Contemporană			
Cine îi păzește pe paznici?	– Aioanei C.	8(629)	38
Revendicări sârbe și iugoslave asupra			
Banatului românesc	– Andrei I.G.	8(629)	60
„Taras Bulba” agentul care a furnizat 12.000 de pagini	– Banu Fl.	6(627)	19
de documente NATO		7(628)	41
Pe urmele lui Kurt Hielscher	– Barca E.	1(622)	29
		2(623)	75
Virginia Zeani. Amintiri din vremuri grele	– Barca E.	5(626)	17
Efectele proastei guvernări în România interbelică	– Bucur B.	9(630)	9
		10(631)	74
„Craii de Curtea-Veche” al lui Mateiu Caragiale.	– Cazacu M.	10(631)	10
Între fantezie și istorie		11(632)	42
		12(633)	23
Victor Cădere, un erou al neamului	– Cădere D.	5(626)	59
Femeile stiliste în documentele de arhivă	– Cindrea I.	1(622)	66
1941 – 1942. Patrimoniul bisericesc din Basarabia			
și Transnistria	– Condaticova L.	3(624)	66
Mihai Epuran, ziarist sportiv în vreme de război	– Constantin P.N.	4(625)	62
Episcopul Justinian Teculescu	– Cornea L.	6(627)	38
Palatul regal de la Mamaia	– Dinu Șt.	9(630)	24
Lucian Skupiewsky	– Dubicki A.	9(630)	66
Academician Ștefan Ștefănescu (1929 – 2018)	– Filitti G.	5(626)	15
Moștenirea Declarației de la Alba Iulia.	– Gallagher T.-G.	1(622)	5
Ecouri românești și paralele europene.			
Generalul Henri Mathias Berthelot	– Georgescu M.	1(622)	41
Impresii de călătorie în Banat, Crișana și Transilvania.			
Au trecut 100 de ani	– Gherman M.	4(625)	71
Operațiuni militare între Carpații Occidentali și Tisa	– Giurcă I.	4(625)	10
		5(626)	50
Armata română în Pocuția în vara anului 1919	– Giurcă I.	6(627)	10
		7(628)	20
Campania de la Tisa la Dunăre	– Giurcă I.	8(629)	12
		9(630)	43
Evacuarea Budapestei	– Giurcă I.	11(632)	38
Anton Golopenția: Comunismul o să dispară			
peste 50 de ani	– Golopenția S.	10(631)	33
Emil Otto Hoppé portretistul României Mari	– Ionescu A.-S.	9(630)	28
		10(631)	66
		11(632)	66
Cele cinci lecții ale achitării anticipate a datoriei externe	– Lazea V.	7(628)	33
Profesorul Juliusz Demel istoric al românilor	– Mareș N.	7(628)	55
„Unchiul Piți” în dosarele Securității	– Mihailide M.	8(629)	50
Din nou despre „unchiul Piți”	– Mihailide M.	11(632)	31
Magazin istoric cenzurat	– Otu P.	4(625)	19
		5(626)	66
Urmași ai lui Titu Maiorescu, deținuți politici	– Petrescu-Muscel R.	4(625)	86
Destinul unui preot basarabean.	– Petrescu Șt.	5(626)	26
File dintr-un caiet de amintiri		6(627)	57
		7(628)	67
Preliminariile recunoașterii Marii Uniri			
în documentele Foreign Office-ului	– Pițigoi Al.	2(623)	55
Problema Dobrogei și a Cadrilaterului la			
Conferința de Pace de la Paris în documente britanice	– Pițigoi Al.	4(625)	14
		5(626)	54
Problema Banatului la Conferința de Pace de la Paris			
în documente britanice	– Pițigoi Al.	7(628)	10
		8(629)	55
Marea Britanică și viitorul Bucovinei			
la Conferința de Pace de la Paris	– Pițigoi Al.	10(631)	43
Rolul frontierelor naturale și factorii statalității naționale			
în viziunea școlii românești de geopolitică	– Pop A.	3(624)	5
		4(625)	33
		5(626)	33

SUMARUL SUMARELOR, 2019

Istoria României

Veche

Obiecte sacre dintr-o groapă ritualică de la Turdaș – Luncă	– Luca S.A.	9(630)	61
Moștenirea lui Traian în Europa Centrală și de Sud-Est	– Petolescu C.	2(623)	13
Statuia regelui Decebalus la București!	– Petolescu C.	8(629)	5
Războaiele dacice	– Teodor E.	5(626)	5

Medie

Biserica săsească din Daia renaște	– Bilcher S.	3(624)	30
O scurtă istorie a monetăriei din Baia Mare	– Botiș I.	5(626)	70
Român get-beget, coada vacii și alte expresii identitare românești	– Cazacu M.	1(622)	10
Umanismul românesc	– Căndea V.	2(623)	33
		3(624)	33
Colindul, ecou și prelungire a vestii celei bune	– Căndea V.	12(633)	5
Exploatarea sării din Dej	– Horvat M.	3(624)	61
Baniera lui Vladislav I Vlaicu	– Mureșan A.	6(627)	84
Elisabeta de Habsburg și relațiile moldo-polone în secolul al XVI-lea	– Niemczyk K.	5(626)	30
Albert Huet și vocația europeană a Sibiului în secolul al XVI-lea	– Pakucs-Willcocks M.	5(626)	11

Modernă

12 scrisori ale lui Tudor Vladimirescu	– Ciotoran G.	10(631)	91
Domni români decapitați la Poartă	– Chelcu C.	6(627)	43
Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori	– Filitti G.	1(622)	20
		5(626)	46
		7(628)	46
		9(630)	19
		11(632)	71
Armata Română în Transilvania	– Giurcă I.	12(622)	46
O expoziție de pictură și sculptură în vreme de război	– Hașegan T.	3(624)	82
Trei români pe frontul de la Passchendaele	– Ionescu A.-S.	2(623)	59
Artiști în linia întâi	– Ionescu A.-S.	6(627)	61
Geneviève Hennet de Goutel	– Ioniță M.	9(630)	54
Un schit moldovenesc la Sfântul Munte Athos	– Iosipescu S.	2(623)	39
		3(624)	38
Versul clopotelor	– Ispas S.	1(622)	33
Război biologic la Legația germană din București	– Latham E.H.Jr.	3(624)	10
		4(625)	47
Primul pilot militar care a trecut Carpații	– Lazăr T.D.	3(624)	25
1897. Călugări români la Athos	– Lăcustă I.	7(628)	81
Un ecou în Franța al „Istoriei critice” de Bogdan Petriceicu Hasdeu	– Lemny Șt.	2(623)	79
Decebal și Traian pe scena operei pariziene în timpul lui Napoleon I	– Lemny Șt.	3(624)	27
George Diamandy. Ecourile unci vieți în Gallica	– Lemny Șt.	6(627)	74
Istoria Imperiului Otoman de Dimitrie Cantemir în bibliotecă franceză	– Lemny Șt.	8(629)	82
„Persoane notabile” românești din 1858 în „Dicționarul universal al contemporanilor”	– Lemny Șt.	10(631)	89
Nicolae Bălcescu, diplomatul necunoscut	– Mareș N.	10(631)	25
Suplica Țării Oltului	– Măndrea I.	5(626)	80
Fotograful Marii Uniri	– Mărza R.	1(622)	50
Vasile Stoica în Statele Unite ale Americii, pentru România Mare	– Opreș I.	2(623)	8
		3(624)	56
		4(625)	66
Un diplomat britanic la București	– Rattigan W.F.A.,	10(631)	38
	– Brad-Chisacof L.	11(632)	33
		12(633)	66
Constantin Jiquidi „Domnul caricaturist”	– Reșea A.	8(629)	28
Portrete din prima jumătate a secolului al XIX-lea	– Rezeanu P.	6(627)	28
Familia Olteanu	– Rezeanu P.	8(629)	17
Foile de zestre și bunurile femeii în Țara Românească	– Roman N.	3(624)	15
Copil evghenit, la școală, în Valahia, la mijloc de secol XIX	– Roman N.	10(631)	29

ISTORIE UNIVERSALĂ

Veche

File (fire) din istoria bărbii	– Cazacu M.	{ 7(628)	{ 5
		8(629)	33
Reforma lui Dioclețian	– Donciu R.	4(625)	75
Cultul lui Apollo la greci și la traci	– Ionescu D.	9(630)	88

Medie

Mongolii, spionajul și cartografia	– Bujoreanu M.	1(622)	84
Tokyo	– Bujoreanu M.	3(624)	51
Harun al-Rașid, califul celor o mie și una de nopți	– Cernătescu M.	8(629)	47
Domnul Mare Novgorod	– Cernikova T.V.	4(625)	23
Boris Godunov. Un personaj paradoxal	– Cernikova T.V.	11(632)	47
Arhitectul preferat al papilor	– Dolghin F.	5(626)	42
Henric Navigatorul	– Dolghin F.	10(631)	48
Roma este jefuită	– Manca M.	12(633)	81
Primul ucigaș în serie din istorie	– Mihalcea D.	2(623)	84
Caterina – Patroana gondolelor	– Mihalcea D.	3(624)	21
Sfântul Francisc din Assisi	– Năstase Al.	7(628)	59
Femeia în Occidentul medieval	– Neagoe C.	9(630)	49
Nefericita Maria Christierna	– Scipione I.	2(623)	66
Rotofei, trupeș, durduliu, gros, umflat, încălat	– Stănescu-Stanciu T.	2(623)	24
Delfinul – o istorie în șapte pași	– Stănescu-Stanciu T.	5(626)	75
O catedrală ce se împletește cu istoria Franței	– Stănescu-Stanciu T.	6(627)	14

Modernă

Un eveniment care a influențat istoria Chinei	– Budura A.E.	{ 7(628)	{ 37
		8(629)	85
Universitatea Beijing, simbol al unci năzuințe	– Budura A.E.	10(631)	15
Războiul chifteluțelor	– Darie A.	1(622)	72
Romii în Țara Sfântă	– Denize I.-E.-E.	9(630)	80
De la pictură la selfie	– Diaconu Ch.-A.	11(632)	85
Arhiducele Franz Ferdinand, Sfinxul de la Belvedere	– Dolghin F.	1(622)	24
Dmitri Mendeleev	– Dolghin F.	2(623)	47
Fecioara roșie	– Dolghin F.	3(624)	43
Suferințele lui Hector Berlioz	– Dolghin F.	4(625)	42
Prințese de sacrificiu	– Dolghin F.	6(627)	53
Misterioasa contesă a tenebrelor	– Dolghin F.	7(628)	24
Ivan Turgheniev – Pauline Viardot	– Dolghin F.	8(629)	19
Curajoasele „fiice ale regelui”	– Dolghin F.	11(632)	53
Hackeri înaintea vremii lor	– Dolghin F.	12(633)	50
Prințul de Wied între intrigile occidentale și cele balcanice	– Koci D.	6(627)	24
Delațiunea. Artă și istorie	– Lemny Șt.	1(622)	62
1709: o iarnă cum n-a mai fost	– Lemny Șt.	4(625)	31
La mulți ani de ziua ta! O altă istorie	– Lemny Șt.	5(626)	61
Imagini ale durerii	– Lemny Șt.	7(628)	70
Zile caniculare în mica eră glaciară	– Lemny Șt.	9(630)	59
Carol și Zita	– Manca M.	4(625)	57
Monopoly, o istorie de peste 100 de ani	– Mihalcea D.	7(628)	72
Japonia în Primul Război Mondial	– Scumpieru I.	{ 5(626)	{ 38
		6(627)	66
Frumoasa fatală și mrejele dansului său	– Stănescu-Stanciu T.	1(622)	79
Fascinația lui Cyrano	– Stănescu-Stanciu T.	3(624)	74
Carlos Manuel de Cespedes	– Stănescu-Stanciu T.	4(625)	52
„Beth cea nebună” împotriva „Trandafirului sălbatic”	– Stănescu-Stanciu T.	7(628)	28
Francezul care a reinventat arta degustării	– Stănescu-Stanciu T.	9(630)	75
Prima zi a recunoștinței	– Stănescu-Stanciu T.	11(632)	20
Crăciunul și Anul Nou la Curtea Franței	– Stănescu-Stanciu T.	12(633)	14
O armă neobișnuită, pușca Ross	– Wilson R.	8(629)	70

Contemporană

Croații din Molise. O insulă slavă într-o mare de latinitate italiană	– Andrei I.G.	2(623)	44
Coridorul Neum	– Andrei I.G.	6(627)	33
Europa după Primul Război Mondial	– Bled J.-P.	2(623)	5
Totalitarism și disidență în Albania comunistă	– Boci S.	8(629)	66
Revoluția islamică din Iran	– Cernătescu M.	{ 11(632)	{ 57
		12(633)	76
Un scut pentru libertate și democrație	– Ciochinaru Șt.	4(625)	5

Să ne amintim de profesorul George Potra	– Potra Sandu V.	12(633)	52
De ce a mers Winston Churchill la Atena	– Răpeanu V.	3(624)	47
A fost odată ca niciodată	– Roșu G.	2(623)	90
		4(625)	88
		6(627)	76
		8(629)	79
		10(631)	61
		12(633)	12
Deportarea în U.R.S.S. a etnicilor germani din România.			
Documente arhivistice ruse	– Schipor I.	11(632)	25
		12(633)	55
Alegerea primului Parlament al României întregite	– Scurtu I.	11(632)	5
Primul Parlament al României întregite	– Scurtu I.	12(633)	19
Să fii femeie în România interbelică	– Sircuța C.	3(624)	18
U.M. 0110. Documente de arhivă	– Stan M.	2(623)	18
Un Poincaré la București	– Stavinschi M.	12(633)	60
Înființarea armeei tancuri în armata română	– Stănescu C.	8(629)	24
Familia și urmașii lui A.D. Xenopol în portrete fotografice	– Sturdza M.D.	11(632)	32
Întâlniri cu Evgheni Primakov	– Talpeș I.	10(631)	6
		11(632)	15
		12(633)	45
23 august 1944. Percepții și reacții germane	– Trașcă O.	9(630)	5
		10(631)	56
		11(632)	76
Părintele Sofian Boghiu, membru de seamă al Rugului Aprins	– Vasileanu M.	1(622)	58
Părintele Petroniu Tănase și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	2(623)	71
Mișcarea Rugul Aprins și cultura occidentală	– Vasileanu M., – Mironescu Al.	3(624)	70
Părintele Nicolae Bordașiu și studenții Rugului Aprins	– Vasileanu M.	4(625)	82
Olga Greceanu și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	5(626)	83
Mitropolitul Antonie Plămădeală și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	6(627)	70
Rugul Aprins și greco-catolicii	– Vasileanu M.	7(628)	51
Mitropolitul Tit Șimedrea și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	8(629)	75
Personalități ale Rugului Aprins în pelerinaj la Muntele Athos	– Vasileanu M.	9(630)	71
Părintele Felix Dubneac și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	10(631)	79
Părintele Arsenie Boca și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	11(632)	81
Paul Constantinescu și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	12(633)	72
În București, acum 50 ani		2(623)	87
		4(625)	79
		6(627)	81
		8(629)	89
		10(631)	71
		12(633)	85
România acum 100 de ani		1(622)	89
		3(624)	78
		5(626)	87
		7(628)	77
		9(630)	84
		11(632)	89
Documente românești la Hoover Institution		1(622)	93
		2(623)	93
		3(624)	93
		4(625)	93
		5(626)	93
		6(627)	93
		7(628)	83
		8(629)	93
		9(630)	93
		10(631)	93
		11(632)	93
		12(633)	88
Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”: „Tezaurul B.N.R. evacuat la Moscova un bilanț istoriografic și un studiu de caz”	– Isărescu M., – Pop I.-A., Scurtu I., – Calafeteanu I., – Voicu M., – Maior L., – Păunescu Cr., – Kovács Á., – Kusnyír É., – Ghișa Al., – Matei D.	7(628)	86
Dosarul „Corbii”		8(629)	45

CONTENTS (Romanian History) Al.O. Teodoreanu The story of yesteryear's sweat bread • V. Cîndea Carols are, outside of the ecclesial space, an echo and an extension of the Good Word • N. Roman How the children of former days celebrated Christmas • G. Roşu Once upon a time, there was the mask • I. Scurtu The work of Greater Romania's first Parliament • M. Cazacu Historical models of the characters from Mateiu Caragiale's novel Gallants of the Old Court (III) • A.-S. Ionescu A photo exhibit of children on the watershed of the 19th and 20th centuries • I. Talpeş Meetings with Evgheni Primakov (III) • V. Sandu Potra Recollections about professor George Potra • I. Schipor Deportation of ethnic Germans from Romania to the U.S.S.R. Documents from the Russian archives (II) • M. Stavinschi 1919. A delegation of French scientists visiting the Astronomic Observatory in Bucharest • W.F.A. Rattigan, L. Brad-Chisacof Memoirs of an English diplomat in Bucharest, during the Great War (III) • M. Vasileanu Paul Constantinescu and the Burning Bush • In Bucharest, 50 years ago • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ал.О. Теодоряну История куличей былых времён • В. Кындя Рождественская коляда — это, кроме церковного мира, отзвук и продолжение Чудной Вести в нашем ежедневном существовании • Н. Роман Как развлекались когда-то дети в дни Рождества • Дж. Рошу Жили-были: традиционная маска • И. Скурту Деятельность первого Парламента Великой Румынии • М. Казаку Исторические прообразы действующих лиц романа Матей Караджале «Край де курте веке» (III) • А.-С. Ионеску Выставка фотографий детей на рубеже XIX — XX веков • И. Талпеш Встречи с Евгением Примаковым (III) • В. Санду Потра Воспоминания о преподавателе Джордже Потра • И. Скипор Документы российских архив о ссылке румынских немцев в СССР (II) • М. Ставински 1919. Визит делегации французских учёных в Астрономическую Обсерваторию в Бухаресте • У.Ф.А. Рэттигэн, Л. Брад-Кисакоф Мемуары английского дипломата в Бухаресте во время Великой Войны (III) • М. Василян Пауль Константи-неску и Неополитная Купина • В Бухаресте, 50 лет тому назад • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXV)

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Măărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 7.00

În ce lume trăim, după prăbușirea comunismului	– Ciochinaru Șt.	12(633)	41
Constituția Republicii de la Weimar	– Cristescu S.	9(630)	19
Facebook în opt pași	– Darie A.	2(623)	81
Barbie sau cum să arăți perfect la... 60 de ani	– Darie A.	3(624)	86
De la Petrograd la Budapesta, cu retur la Moscova	– Ghișa Al.	9(630)	38
		10(631)	83
Primăvara roșie a Europei	– Gogun Al.	7(628)	15
Conferința marilor speranțe	– Matei A.V.	5(626)	21
Un document imperfect. Tratatul de la Versailles	– Matei A.V.	6(627)	5
Tratatul de la Saint-Germain.	– Matei A.V.	9(630)	33
O nouă (dez)ordine în Centrul Europei			
Tratatul de Pace cu Bulgaria	– Matei A.V.	11(632)	10
La mulți ani, Popeye	– Mihalcea D.	1(622)	74
De 85 de ani rădem cu Donald Rățoiul	– Mihalcea D.	6(627)	88
Grecia în campania militară împotriva Rusiei bolșevice	– Patelakis A.	10(631)	51
Cum s-a prăbușit comunismul	– Pop A.	12(633)	36
Familia imperială a Japoniei			
Epavele submarinelor germane din Marea Neagră			
Statul liber gât de sticlă	– Scumpieru I.	10(631)	20
	– Stănescu Fl.	4(625)	28
		5(626)	91
Cuvinte din bătrâni			
Potrivniciile lui Alexandru Ioan Cuza	– Suțu N.	1(622)	4
Istoria clipei	– Popișteanu C.	2(623)	4
Zvonurile	–	3(624)	4
Marii vinovați suntem noi	– Bacalbașa C.	4(625)	4
Ce este un om înțelept	– Russel B.	5(626)	4
Opoziția în democrație	– Ornea Z.	6(627)	4
Bacalaureat	– Leon N.	7(628)	4
Ce ne facem?	– Popescu S.	8(629)	4
Un copil al războiului	– D'Ormesson J.	9(630)	4
Ignoranța, corupția și eroarea	– Ghica I.	10(631)	4
Starea națiunii	– Mehedinți S.	11(632)	4
Cozonacii	– Teodoreanu Al.O.	12(633)	4
Interviurile noastre			
Caroline Grimm: Omisiunea lui Churchill	– Burcea D.	1(622)	38
Jean-Yves Le Naour: Dramă din Primul Război Mondial	– Burcea D.	6(627)	48
Daniel Chirot: Este loc de speranță	– Matei D.	12(633)	33
Generalul Constatin Olteanu: Ceaușescu i-a transmis lui Gorbaciov că nu e este împuternicit să reprezinte țările socialiste la întâlnirea din Malta	– Moșneagu M.	2(623)	31
Eveniment			
La Moscova, despre Cehoslovacia, august 1968	– Balan D.	3(624)	91
Mărturiile românești peste hotare. Un nou volum	– Feodorov I.	2(623)	38
În căutarea copilăriei de altădată	– Ionescu A.-S.	12(633)	30
Șase ani în 204 pagini	– Matei D.	4(625)	92
Festivalul de benzi desenate istorice. Brașov 2019	– Nășui O.	11(632)	52
Albumul Diviziei a VII-A la Budapesta	– Păiușan-Nuică C.	10(631)	32
Monument pentru eroii români și francezi	– Prisăcaru D.	11(632)	24
Bancnota Centenar	–	3(624)	29
Premiile Fundației Culturale Magazin istoric	–	9(630)	91
Clio anunță			
Scriitoarea castelană	–	5(626)	63
Forum de dezbatere româno-rus	– Buga V.	1(622)	71
Al XII-lea Congres Internațional al AIESEE	– Timotin A.	8(629)	9
Cum au redescoperit englezii castelele	–	11(632)	80
Telex			
		5(626)	92
		6(627)	80
		8(629)	84
		11(632)	6
Fotografii de la cititori			
Fotografii de la cititori	– Popescu M.	3(624)	92
Cititorii întrebă...istoricii răspund			
	– Boaru A.,		
	– Chefani-Pătrașcu S.	2(623)	32

magazin istoric

